

“Det är rätt lyxigt att kunna läsa på alla dessa sätt”

En studie om e-boksanvändares upplevelser av
att läsa och använda e-böcker

Ylva Jakobsson
Katja Lehmann

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Johanna Rivano Eckerdal

År: 2016

© Ylva Jakobsson & Katja Lehmann

Title

”It’s quite luxurious to be able to read in all these different ways”: A study about e-book users’ experiences of reading and using e-books

Abstract

E-book reading is not as widespread in Sweden as in other technically comparable countries such as the USA, England and Germany. This has to do partly with a limited commercial market, as well as with the nature of distribution of e-books through libraries which are at the forefront of making e-books accessible in Sweden. Although e-books and the Swedish e-book market have gained attention among researchers and market actors in the recent decade, there is one perspective often missing in discussions about e-books: that of the actual users. E-book users’ perceptions of e-books when it comes to reading, functionality and accessibility are rarely observed in research studies, newspaper articles or official documents about e-books in Sweden.

The purpose of this study is to generate an understanding of e-books and e-book reading from a user perspective. We have conducted a qualitative interview study in which we have interviewed 13 e-book users to gain knowledge about why they choose to read e-books as well as experiences and opinions of e-books. The study is based on two theoretical approaches: science and technology studies (STS) and diffusion theory. From these perspectives we have chosen to focus on concepts of users and non-users as well as on perceived attributes of innovations, to seek explanations to how and why people adopt or refuse new technology, in this case the e-book, and how they use and perceive this technology.

The results of our study show several obstacles to e-book reading, such as technical challenges in the use and compatibility of reading devices, economical considerations, and expectations and perceptions of reading e-books compared to printed books. Printed books are, by most of the informants, still perceived as superior to the e-book in more emotional aspects, whereas the e-book is appreciated for being more practical in certain situations. Most informants look at e-books as a complement to reading printed books. The study also shows that the development of the e-book market is hindered by factors such as the invisibility of e-book reading in society, and difficulties in trying out e-books or reading devices in advance of becoming a regular user.

Master’s Thesis

Keywords

User study, e-books, e-book users, e-readers, library and information science, information studies, diffusion theory, science and technology studies, STS, library, public library

Användarundersökning, e-bok, e-böcker, användare, läsverktyg, biblioteks- och informationsvetenskap, diffusionsteori, science and technology studies, STS, bibliotek, folkbibliotek

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	5
Bakgrund och problemformulering	5
Syfte och frågeställningar	8
Centrala begrepp	9
Avgränsningar	9
Disposition	10
Introduktion till e-boken	11
Definition - vad är en e-bok?	11
Tekniken - vad behövs för att kunna läsa en e-bok?	12
Litteraturgenomgång och tidigare forskning	14
E-böcker och användaren	14
E-böcker och marknaden	16
E-böcker och framtiden	17
Annan litteratur om e-böcker	18
Teoretiskt perspektiv	20
STS och användaren	20
Diffusionsteorin	23
Metod	27
Val av metod	27
Metodtillämpning: urval och genomförande	28
Etiska aspekter	30
Analysmetod	30
Resultat	32
Ingång till e-boksläsandet	32
Hinder för ingång till e-boksläsande	34
Användbarhet och funktionalitet	36
E-bokens fördelar	37
E-bokens nackdelar	38
Läsverktyg	41
Val av e-bok eller fysisk bok	42
Tillgänglighet	43
Språk	43
Pris	44
Lässammanhang	44
Läsupplevelse	46
Läsupplevelse vid läsning av e-böcker	47
Läsupplevelse vid läsning av fysiska böcker	47
Jämförelser med annan digital läsning	49
Bibliotek och e-böcker	49
Sökning av e-böcker och lästips	50
Nedladdning av e-böcker	51
Begränsning av utlån	52
Äga boken	53
Köpa och äga e-böcker	53
Köpa och äga fysiska böcker	54
E-böcker, samhälle och framtiden	56
Resonemang kring den uteblivna "e-boksboomen" i Sverige	57
E-bokens potential	59

Analys	61
Anamma innovationen	61
Användbarhet, funktionalitet och immaterialitet	64
Olika användartyper	67
Sammanfattning	69
Diskussion	70
Studiens bidrag och begränsningar	70
Måste alla läsa e-böcker?	71
E-bokens framtid och potential	72
E-böcker på bibliotek: möjligheter och hinder.....	73
Sammanfattning och rekommendationer	75
Vidare forskning.....	77
Litteratur- och källförteckning	79
Litteraturförteckning	79
Källförteckning	85
Bilaga 1: Efterlysning	86
Bilaga 2: Informationsbrev	87
Bilaga 3: Intervjuguide	88
Bilaga 4: Arbetsfördelning	90

Inledning

Den här uppsatsen handlar om e-böcker ur ett användarperspektiv, med fokus på Sverige och den svenska e-boksmarknaden. Vårt intresse för ämnet väcktes när vi började läsa litteratur och publikationer om e-böcker och om utvecklingen av den svenska e-boksmarknaden. E-böcker har diskuterats i många sammanhang i Sverige de senaste åren, men ett perspektiv som sällan kommer fram är användarnas. Vår studie utgörs en intervjuundersökning där vi har intervjuat e-boksanvändare om deras syn på e-böcker och e-boksläsning.

Bakgrund och problemformulering

Utvecklingen av den svenska e-boksmarknaden har de senaste åren blivit allt mer uppmärksammas i såväl media och forskning som av olika branschorgan, inte minst inom biblioteksområdet då biblioteken har en stor roll i tillgängliggörandet av e-böcker i Sverige. Även politiskt finns ett intresse för e-böcker, bland annat diskuteras de flitigt i litteraturutredningen från 2012 (SOU 2012:65) och de har även varit föremål för en fördjupningsstudie gjord av riksdagens kulturutskott (Kulturutskottet 2013).

När e-böcker kommer på tal i Sverige kretsar diskussionerna ofta kring hur tillgängliggörandet av e-böcker ser ut och vilka hinder som finns för att e-boksmarknaden och e-boksläsandet ska kunna ta fart (Bergström & Höglund 2014b; Kulturutskottet 2013; Kungliga biblioteket 2011; Maceviciute & Wilson 2013; Wikberg 2015). Utgångspunkten är ofta varför e-boksläsandet inte är lika utbrett i Sverige som i flera andra jämförbara länder, som exempelvis USA, Storbritannien, Tyskland och Danmark (Wischenbart 2013; Kungliga biblioteket 2011, Bog- och litteraturpanelet 2015). I Norge är andelen e-boksanvändare ungefär lika stor som i Sverige (Statistisk sentralbyrå 2016).

Vi vill poängtera att förutsättningarna för e-böcker i Sverige skiljer sig från till exempel engelskspråkliga länder eller större länder som Tyskland. Faktorer som påverkar utvecklingen är att det handlar om ett litet språkområde (Bergström & Höglund 2014b), att stora distributörer som Amazon inte har slagit igenom på den svenska marknaden, samt de speciella strukturer för tillgängliggörande av e-bokstitlar som biblioteken har att förhålla sig till i relation till förlag och distributörer.

Den svenska e-boksmarknaden utmärker sig genom att biblioteken står för cirka 85 procent av marknaden (Wischenbart 2013, s. 42). Det är alltså biblioteken som till stor del driver spridningen av e-böcker medan den kommersiella marknaden fortfarande är liten, vilket skiljer Sverige från andra länder (Bergström & Höglund 2014a).

När vi hädanefter talar om bibliotek i den här uppsatsen syftar vi, om inget annat specificeras, på folkbibliotek. Vår undersökning inriktar sig på nöjesläsning av i första hand skönlitterära e-böcker och där har folkbiblioteken en betydande roll. Därför är det naturligt att i de fall där bibliotek diskuteras i uppsatsen så handlar det om folkbibliotek. Situationen och förutsättningarna för e-böcker ser annorlunda ut på

folkbiblioteken än på forskningsbiblioteken. På forskningsbibliotek är användningen av licensierade e-medier helt dominerande jämfört med den fysiska utlåningen, även om e-medier där innefattar mycket mer än bara e-böcker som exempelvis vetenskapliga artiklar, databaser och andra publikationer (Kungliga biblioteket 2016b). På folkbiblioteken är e-bokslånen bara några få procent av bibliotekens totala utlåning (ibid.).

Att biblioteken och lånemarknaden har en stor roll i tillgängliggörandet av e-böcker har påverkat förutsättningarna för hur e-böcker sprids och kommersialiseras i Sverige (Wischenbart 2013). Biblioteken vill kunna erbjuda sina användare e-böcker samtidigt som förlagen vill kunna tjäna pengar även på böcker i digital form. Lösningen har blivit den prismodell för e-boksutlån som de flesta bibliotek idag förhåller sig till och som tillhandahålls av e-boksdistributören Elib, vilken innebär att biblioteken betalar för varje utlån av en e-bok. Modellen förhandlades om 2014 efter ett avtal mellan Sveriges kommuner och landsting (SKL) och olika förlag och innebär att biblioteken själva väljer vilka titlar de vill få tillgång till, samtidigt som förlagen kan sätta flexibla priser på e-böckerna beroende på böckernas ålder, längd och efterfrågan. Nyare e-böcker kostar vanligtvis mer för biblioteken.

Kostnaderna för att låna ut e-böcker gör att många bibliotek sätter restriktioner för hur många e-böcker låntagarna får låna och ofta finns ett ekonomiskt tak för e-boksutlåningen. Enligt Kungliga biblioteket, KB, bidrar dessa begränsningar till att e-boksanvändningen hålls tillbaka (Kungliga biblioteket 2016b).

Idag finns e-böcker ändå med som en del av utbudet på de flesta bibliotek. Bibliotekens val att tillhandahålla e-böcker bottenar enligt en forskningsstudie i en efterfrågan från användarna, en önskan att ligga i teknisk framkant eller – vanligast – ideologiska tankar kring demokrati och tillgänglighet (Maceviciute & Wilson 2013). I bibliotekslagen (SFS 2013:801) slås fast att biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling. Folkbiblioteken ska enligt samma lag vara tillgängliga för alla, ha ett allsidigt utbud av medier och tjänster och säkerställa att allmänheten har tillgång till litteratur oavsett publiceringsform. I den ovan nämnda enkätstudien uttrycker biblioteken att tillhandahållandet av e-böcker är ett sätt att visa att biblioteket erbjuder både ny teknologi och andra typer av medier vid sidan av den tryckta boken (Maceviciute & Wilson 2013).

Ur en tillgänglighetsaspekt skulle e-böcker kunna ha en viktig roll i framtiden för biblioteken. I takt med att den fysiska tillgängligheten till biblioteken minskar (Kungliga biblioteket 2016a), i form av filialer som läggs ner och minskade öppettider, blir bibliotekens digitala resurser och tjänster viktigare. E-boken utgör en möjlighet att ge fler människor tillgång till böcker och läsning, oavsett fysiska avstånd eller andra hinder för att ta sig till ett bibliotek. Potentiellt sett skulle alltså e-boken kunna vara bidragande i bibliotekens demokratiska strävan att vara till för alla.

I riktlinjerna för den nationella biblioteksstrategin som KB har i uppdrag att ta fram är det tydligt att infrastruktur, teknik och nya medier är viktiga delar i det framtida arbetet kring bibliotek, tillgänglighet och demokratifrågor (Kungliga biblioteket 2015a). Riksbibliotekarie Gunilla Herdenberg har beskrivit uppdraget på följande

sätt: "Strategin ska ge svar på bibliotekens roll i samhället, användarnas behov, nya medier, teknisk utveckling, nationell infrastruktur m.m. Genom samarbete kan biblioteken optimera användningen av resurser för att ge människor tillgång till information vilket är en av grundpelarna i ett demokratiskt samhälle" (Kungliga biblioteket 2015a). E-böcker har en särskild roll i sammanhanget, då en del av KB:s uppdrag är att fortsätta arbetet med att tillgängliggöra e-böcker via den nationella bibliotekskatalogen Libris. Syftet med det arbetet är att skapa ett sammanhållet system för förmedling av e-böcker via det allmänna biblioteksväsendet (Kungliga biblioteket 2013; Kungliga biblioteket 2015b).

I en utredning om e-böcker från 2011, *När kommer boomen?*, gjorde KB och Svenska biblioteksförbundet ett försök att identifiera faktorer som påverkar e-boksutvecklingen i Sverige. Utredningen tar bland annat upp utmaningen i att hitta vettiga affärs- och kostnadsmodeller för tillgängliggörandet av e-böcker, de digitala verktyg som behövs för att kunna läsa en e-bok, olika plattformar för tillgängliggörande och relationen mellan olika aktörer på e-boksmarknaden. I utredningen beskrivs situationen på följande sätt:

När kommer egentligen e-boksboomen i Sverige? Svaret kan vara att boomen redan är här om frågan gäller tillgången till vetenskaplig litteratur för forskare vid våra lärosäten. Men om frågan avser om en e-boksboom på bredare front är här blir svaret mer komplicerat. Den tryckta boken är populär och fungerar bra i alla läger, och därför är ingen egentligen särskilt intresserad av att driva marknaden framåt i Sverige. Utredningen menar att det saknas strukturer för att e-bokens roll ska utvecklas. Med strukturer menar utredningen bland annat en kritisk massa av titlar tillsammans med affärsmodeller och läsverktyg som ger enkel tillgänglighet till en för alla parter acceptabel kostnad. I strukturen ingår också en ny roll för biblioteken. Biblioteken bör själva utforma den rollen och den ser förmodligen olika ut beroende på bibliotekstyp. Aktörerna på e-boksområdet behöver ta gemensamma steg framåt om förhållandena ska förändras. De gemensamma stegen bör ha som utgångspunkt att använda e-bokens inneboende potential, inte att hantera den som en tryckt bok.

Kungliga biblioteket 2011, s. 4

Fem år efter utredningen ser vi ännu inte någon "boom" av e-boksanvändandet i Sverige. Enligt undersökningen *Svenskarna och internet 2015* är det 15 procent av de tillfrågade internetanvändarna (12 år och uppåt) som någon gång läser en e-bok, en ökning från 10 procent 2011 (Findahl & Davidsson 2015). Det är dock svårt att ta ställning till statistik om e-boksanvändning, som kan mätas på olika sätt och generera olika siffror i olika undersökningar. Enligt en annan undersökning från Nordicom var det 2011 endast 0,5 procent av Sveriges befolkning (9-79 år) som läste en e-bok under en genomsnittlig dag (Facht 2012). Annan statistik tar endast upp vissa aspekter av e-boksläsandet, som KB:s siffror över e-boksanvändningen på bibliotek eller kommersiella aktörers statistik över köp av e-böcker. Till det kommer den mer svårfångade läsningen av e-böcker som laddas ner gratis på nätet. Det är således svårt att få en tydlig bild av den svenska e-boksanvändningen.

Det vi kan konstatera är att e-boksanvändningen ökar i Sverige men att det fortfarande är förhållandevis få som läser e-böcker, enligt den statistik som finns tillgänglig. I till exempel USA har var tredje person tillgång till en läsplatta och ännu fler läser e-böcker regelbundet (Findahl & Davidsson 2015 med hänvisning till Pew 2014). Samtidigt är Sverige ett land med en utbredd användning av och tillgång till

Internet och informationsverktyg av olika slag (Findahl & Davidsson 2015), vilket borde tala för e-boken.

Fokus för många utredningar och studier kring e-böcker är just det vi nämner ovan: frågan om varför e-boksläsningen trots synbarligen goda förutsättningar inte tycks ta fart i Sverige som på andra håll. Som vi har beskrivit söks svaret ofta i hur e-boksmarknaden ser ut och vilka strukturella hinder som finns för utvecklingen av marknaden och för tillgängliggörandet av e-böcker. Vad en av de viktigaste aktörerna i sammanhanget – användaren – tänker om e-böcker vet vi däremot ganska lite om. Användarna och deras åsikter ges sällan särskilt stort utrymme, vare sig i debatt, utredningar eller forskning. I dagsläget är forskare inom området överens om att det saknas studier som tar upp frågor kring varför människor väljer att läsa e-böcker eller inte, hur mycket tid som används för e-boksläsning, vilka böcker som läses som e-böcker och hur läsare funderar kring e-bokens kvalitet, användbarhet och funktionalitet (Bergström & Höglund 2014a; Shin 2011; Rainie, Zickuhr, Purcell, Madden & Brenner 2012).

Det problem som vi tar oss an i den här uppsatsen är att användarperspektivet så sällan uppmärksammas i diskussioner om e-böcker i Sverige. Vi menar att användarnas inställning kan utgöra en potentiellt viktig pusselbit till vad som driver eller håller tillbaka utvecklingen av e-böcker. Vidare menar vi att e-bokens inneboende potential inte kan identifieras fullt ut utan att fråga användarna om hur de ser på e-böcker.

Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att skapa en förståelse kring e-boksläsning utifrån användarperspektivet genom att undersöka hur e-boksanvändare ser på e-böcker i förhållande till funktionalitet, fysiska böcker och tidigare läserfarenheter. Genom studien vill vi få kunskap om vad som gör att människor blir e-boksanvändare, vilka upplevelser, erfarenheter och funderingar användare har kring e-böcker och vilka eventuella hinder som kan finnas för e-boksläsning. För att kunna uppnå vårt syfte har vi formulerat följande frågeställningar:

- Vilka motiv finns till att anamma e-böcker, det vill säga vad ligger bakom e-boksanvändares val att börja läsa e-böcker?
- Vad tycker användarna om e-bokens användbarhet och funktionalitet?
- Hur upplever användarna läsning av e-böcker jämfört med fysiska böcker?

Med vår undersökning vill vi också, även om det inte är studiens huvudsyfte, identifiera och analysera e-bokens potential ur ett biblioteksperspektiv. Även om vårt fokus ligger på användare ämnar vi ge rekommendationer för hur bibliotek och andra aktörer kan förhålla sig till e-bokens användning och möjligheter. Sammantaget hoppas vi att den kunskap som studien genererar ska ge insikter om e-boksanvändare och e-boksanvändning som kan användas i framtida diskussioner om och utveckling av e-böcker, e-bokstjänster och e-boksmarknaden.

Centrala begrepp

I det här avsnittet vill vi förtydliga hur vi använder oss av några för vår uppsats centrala begrepp gällande läsning, böcker och bibliotek.

När vi talar om användare i den här uppsatsen syftar vi på användare av e-böcker och inte på biblioteksanvändare eller andra användare, om inget annat specificeras.

I uppsatsen beskrivs icke-digitala böcker och digitala böcker och dessa särskiljs genom orden fysiska böcker/tryckta böcker respektive e-böcker.

Begreppet läsning innefattar inte enbart skönlitteratur utan all sorts litteratur och text, både i digital och fysisk form. Om vi syftar på en speciell form av läsning förtydligas det i sammanhanget.

I de fall där det är relevant att nämna de redskap som krävs för att läsa digitalt material (så som surfplattor, läsplattor etc.) benämns de läsverktyg.

I vissa andra texter än denna kallas de digitala verktyg som används vid e-boksläsning för e-boksläsare. När vi talar om e-boksläsare i den här uppsatsen talar vi dock om personer som läser e-böcker. Förutom e-boksläsare kan dessa personer också benämnas e-boksanvändare.

Vi vill här återigen poängtera att när bibliotek nämns i samband med e-böcker i den här uppsatsen så innebär det alltid folkbibliotek, om inget annat är förtydligt i sammanhanget.

Avgränsningar

Här vill vi nämna avgränsningar som vi har gjort under arbetet med uppsatsen. En mer ingående diskussion kring varför dessa avgränsningar gjordes och vad de innebär förs under respektive kapitel.

Vår referensram är Sverige, det svenska samhället och den svenska e-boksmarknaden, dock görs i vissa fall jämförelser med e-boksläsning och e-boksmarknaden i andra länder.

Vi har valt att i den empiriska undersökningen enbart fokusera på e-boksanvändare och inte på andra aktörer på e-boksmarknaden. I våra allmänna diskussioner om och genomgång av e-boksmarknaden kommer vi dock ofrånkomligen in även på andra aktörer.

I den empiriska undersökningen ligger fokus på nöjesläsning av e-böcker då detta är ett område som det finns ytterst lite forskning kring. Läsning av e-böcker i exempelvis yrkes- eller studiesyfte kommer dock att kommenteras där det är relevant.

Vi har valt bort att undersöka icke-användarna, vilket vi hade tänkt från början. Således utgörs informanterna i studien enbart av e-boksanvändare, med ett undantag: en av informanterna började läsa e-böcker men har sedan slutat.

Vi har intervjuat våra informanter i deras roll som e-boksanvändare och inte i deras roll som biblioteksanvändare, då vårt syfte i första hand är att få kunskap om e-boksanvändning i allmänhet. Dock har vi även inkluderat frågor om e-böcker i koppling till bibliotek, eftersom biblioteken är en viktig aktör på den svenska e-boksmarknaden och det är vanligt att svenska e-boksanvändare lånar e-böcker på biblioteken.

I uppsatsen nämner vi nedladdning av e-böcker från nätet, till exempel via fil-delningssajter, men vi går inte närmare in på detta varken i bakgrunden eller i vår egen undersökning eftersom det är svårt att få fram information eller statistik om denna del av e-boksläsandet.

Disposition

Ovan har vi beskrivit bakgrunden till uppsatsen, formulerat syfte och frågeställningar, förklarat några viktiga centrala begrepp samt tagit upp avgränsningar som vi har gjort i arbetet med uppsatsen. Syftet med vår studie är att skapa en förståelse kring e-boksläsning utifrån ett användarperspektiv. I följande kapitel (kapitel två) ger vi en introduktion till e-boken genom att definiera begreppet e-bok och presentera olika läsverktyg och olika sätt att få tillgång till e-böcker. Med detta vill vi skapa förutsättningar för att kunna förstå och tolka vårt empiriska material. I tredje kapitlet presenterar vi befintlig svensk och internationell forskning på området e-böcker, framför allt med fokus på användaren. I kapitel fyra går vi vidare med att presentera de teoretiska perspektiv vi har valt att använda oss av och beskriver hur vi tar dessa i bruk. Därefter följer kapitel fem som har fokus på metod och tillvägagångssätt. Vår studie utgörs av kvalitativa intervjuer med e-boksanvändare och i detta kapitel diskuterar vi vår syn på kvalitativa forskningsintervjuer som metod samt redogör för genomförandet av undersökningen. Vi diskuterar också olika etiska aspekter på studien. I kapitel sex följer en tematisk genomgång av det empiriska material som blev resultatet av intervjuundersökningen. I kapitel sju analyserar vi resultatet utifrån de teoretiska utgångspunkterna och i förhållande till tidigare forskning på området. Avslutningsvis kopplar vi tillbaka till syfte och frågeställningar, diskuterar e-bokens framtid och potential, reflekterar kring undersökningens styrkor och svagheter samt ger förslag till vidare forskning.

Introduktion till e-boken

I det här kapitlet kommer vi att diskutera olika definitioner av e-boken och förklara hur vi använder oss av begreppet. Därutöver kommer vi att kartlägga de vanligaste digitala läsverktygen samt olika sätt att få tag i e-böcker. På så sätt vill vi skapa förutsättningar för att kunna förstå och tolka vårt empiriska material.

Definition - vad är en e-bok?

Vad som utgör en e-bok definieras på lite olika sätt på olika håll. E-boken, en förkortning för elektronisk bok, är en publikation av ett helt verk i digital form, men det råder oenighet om hur begreppet bör definieras (Steiner 2012). En vanligt förekommande definition enligt KB är att e-boken är “en elektronisk version av en tryckt bok avsedd att läsas med hjälp av en dator, smartphone, läsplatta eller annat mobilt läsverktyg” (Kungliga biblioteket 2011, s. 5). Nationalencyklopedin definierar en e-bok på liknande sätt som “en digital motsvarighet till en tryckt bok, läsbar i någon typ av datorbaserad utrustning”. I vissa sammanhang anses det att verket även måste vara utgivet i tryckt form för att kunna betraktas som en e-bok (Oxford Dictionary of English), medan andra menar att det inte är nödvändigt (Steiner 2012).

KB framhåller i sin e-boksutredning att det som särskiljer e-boken från andra sorters digital text och bild är att den är “jämförbar med eller överträffar möjligheterna som en tryckt bok kan erbjuda” (Kungliga biblioteket 2011, s. 6). I utredningen beskriver KB e-boken som “en textfil, som kan innehålla bilder och grafer, som gjorts om till ett publiceringsformat för att underlätta läsning på datorer och/eller läsplattor och smartphones” (ibid.). Denna definition behöver dock aktualiseras och utvidgas i takt med utvecklingen av nya format som även möjliggör inbäddning av ljud- eller videofiler i e-boken och öppnar upp för interaktivitet av och mellan användarna (ibid.).

Oenigheten kring vad som bör ingå i begreppet e-bok gäller även de verk som finns inskannade och utlagda på nätet inom ramen för långtidsbevaring i exempelvis Litteraturbanken eller Projekt Runeberg. Vad som räknas som e-bok och vad olika instanser väljer som utgångspunkt i undersökningar om e-böcker påverkar, som vi har konstaterat tidigare, möjligheterna att få en heltäckande bild av förekomst och statistik gällande e-böcker. Detta kan exemplifieras med KB:s statistik, som enbart innefattar e-böcker som är en del av bibliotekens samlingar. E-böcker som är fritt tillgängliga på nätet eller som finns i publika kataloger eller länksamlingar inkluderas därmed inte i statistiken.

Vi vill påpeka att även om böcker idag fortfarande ofta finns både som fysisk bok och e-bok, så kan det bli vanligare i framtiden att ett verk enbart eller i första hand finns i digital form. I vår uppsats använder vi oss av begreppet e-bok i betydelsen av en elektronisk motsvarighet till en fysisk bok, eftersom det idag är den vanligast förekommande definitionen och för att informanterna i vår undersökning använder begreppet på detta sätt.

Tekniken - vad behövs för att kunna läsa en e-bok?

E-böcker, läsplattor, smartphones, surfplattor, elektroniskt bläck, internet och print-on-demand är några exempel på medier, teknologier och format som förändrat var, hur och när människor läser litteratur. Den första kommersialiseringsvågen av digitala läsverktyg började i slutet av 1990-talet och slutade abrupt 2001 när den så kallade IT-bubblan brast. Under den perioden ansågs läsplattor mest vara en misslyckad teknologi (Ballatore & Natale 2015). I slutet av 2000-talet infördes den andra generationen läsplattor som till exempel Sony Reader och Amazon Kindle, som var mycket mer framgångsrika än de första exemplaren (ibid.). År 2009 såldes den första läsplattan på den svenska marknaden.

En *läsplatta* är ett elektroniskt läsverktyg som framför allt är utformat för att efterlikna läsningen i en fysisk bok. Läsplattor är baserade på elektroniskt papper, en teknik som tillåter mycket tunna bildskärmar och som försöker imitera papper på bästa sätt. Texten syns reflexfritt och lika bra i solsken, dock bara i gråskalor. Ibland kallas det även e-ink eller elektroniskt bläck. Läsplattor liknar i storleken ungefär en vanlig pocketbok och väger mindre än 200 gram. Även om e-boksläsning är huvudsyftet med läsplattor så har vissa även stöd för andra medier eller funktioner så som spel, webbläsare eller liknande. Idag tillverkas många läsplattor med ljus som sitter inbyggt runt framkanten och belyser skärmen ovanifrån.

Med *surfplattan*, som kom in på marknaden under 2010-talet, lanserades ett helt nytt digitalt verktyg där e-boksläsning bara är en funktion bland många andra: "The iPad was a game-changer because it competed across an array of platforms and applications." (Sena 2012, s. 84). E-böcker visas med hjälp av särskilda läsprogram som antingen är installerade eller som kan laddas ner. Eventuella bilder i e-böckerna kan visas i färg och med god skärpa. Skärmen är blank och upplyst underifrån med så kallat "backlight". Surfplattor finns i olika storlekar från lite större än en pocketbok upp till måttet av en A4-sida och brukar vara tyngre än läsplattor.

E-boken är inte beroende av en läs- eller surfplatta utan kan även läsas på en *smart telefon* eller en *dator*. Surf- och läsplattor är dock de vanligaste läsverktygen idag.

Utöver att köpa e-böcker eller låna på bibliotek finns även andra sätt att få tag i e-böcker. Läsaren kan få tillgång till äldre litteratur utan kostnader genom digitaliseringsprojekt som GoogleBooks, Litteraturbanken, Gutenbergprojektet eller Projekt Runeberg. Härutöver finns även en mängd andra mer eller mindre välkända sätt att få tag i e-böcker på nätet, till exempel genom nedladdning via fildelningssajter. Hur många e-böcker som laddas ner på detta sätt i förhållande till hur många som lånas eller köps kan vi bara gissa oss till, men tusentals titlar tillgängliggörs på detta vis på nätet.

Med läsplattor är det möjligt att, beroende på vilken läsplatta som används, antingen köpa eller låna e-böcker direkt i läsplattan eller låna via en dator och föra över e-böckerna till läsplattan. Det sistnämnda är en tvåstegsprocess som kan innebära vissa tekniska hinder. Surfplattor och smarta telefoner brukar däremot tillåta både sökning efter e-böcker samt nedladdning direkt i surfplattan eller telefonen, antingen från kommersiella distributörer eller biblioteken. Utmaningen för användaren består i att

hitta och installera programvara eller appar som matchar distributörens, bibliotekens och formatens olika tekniska krav.

Det vanligaste formatet för nedladdning och läsning av e-böcker är EPUB som är ett flödande format, vilket gör att texten anpassar sig till skärmstorleken. Beroende på om e-boken lånas på ett bibliotek eller köps behövs olika sorters appar för att kunna läsa boken. För att läsa bibliotekens e-böcker i EPUB-format på surfplattor och smarta telefoner behövs Adobe-ID och en läsapp, till exempel Bluefire Reader. För att läsa på läsplatta gäller att läsplattan stödjer EPUB-formatet som använder sig av Adobes DRM, vilket är fallet med de flesta läsplattor men inte alla. Det går till exempel inte att låna e-böcker från bibliotek med en vanlig Kindle-läsplatta. E-böcker kan även läsas i PDF-format, som i egenskap av ett statiskt format innebär att sidan ser likadan ut oavsett skärmstorlek vilket kan göra det svårt att läsa på mindre skärmar. Det är också möjligt att ladda ner och läsa e-böcker i en webbläsare. Det krävs då ingen ytterligare programvara för att läsa boken och den kan läsas på alla datorer, surfplattor och smarta telefoner, förutsatt att det finns nätuppkoppling.

EPUB 2 är numera benämningen på den tidigare standarden för EPUB-formatet, vilket fortfarande har bredast stöd på läs- och surfplattor, datorer och appar. EPUB 3 är en vidareutveckling av EPUB 2 med nya funktioner och fler möjligheter till interaktivitet som exempelvis inbäddning av ljud, film eller uppläsning av boken. Dessutom finns det inte längre begränsningar i digitalisering av språk som arabiska och hebreiska som öppnar boken ”bakifrån” och läser från höger till vänster, eller japanska och kinesiska skriftspråk som ska läsas lodrätt istället för vågrätt.

Litteraturgenomgång och tidigare forskning

I det här avsnittet presenterar vi befintlig forskning och litteratur på området e-böcker, såväl svensk som internationell. När vi talar om internationell forskning syftar vi på forskning och studier gjorda i andra länder än Sverige. Framför allt tar vi upp studier om e-böcker och användare för att ge en bakgrund till vår egen undersökning och visa vad vår studie kan bidra med i förhållande till dessa. Till en mindre del tar vi också upp forskning som rör andra aspekter inom ämnet e-böcker, såsom e-bokens roll i samhället, marknad, distribution, tillgänglighet och aktörer på e-boksområdet.

Vi vill påpeka att statistik och siffror som nämns under de följande rubrikerna bara ger en ungefär uppfattning över hur e-boksmarknaden och användandet av e-böcker ser ut. Siffrorna har tagits fram i olika undersökningar där tillvägagångssätt och motiv bakom undersökningen kan skilja sig mycket från varandra och därför ge varierande resultat som kan vara svårbedömda.

E-böcker och användaren

Som vi redan har nämnt finns det en hel del forskning som handlar om marknaden för och tillgängligheten på e-böcker, men färre studier om e-böcker och e-boksläsning utifrån ett användarperspektiv. Sällan undersöks användarnas erfarenheter av och åsikter om e-böcker med kvalitativa metoder. Här kan vår studie fylla en lucka i forskningen kring e-boken ur ett användarperspektiv.

Kvantitativa studier av e-boksanvändare förekommer i något större utsträckning, framför allt finns internationella studier som undersöker till exempel användning och acceptans av e-böcker. I många fall handlar det om e-boksanvändning i akademiska sammanhang, oftast med fokus på studenter (Ebervik 2014; Gregory 2008; Jin 2014).

Vi vill nämna två exempel på kvantitativa undersökningar om e-boksläsning som har gjorts i Sverige. I båda dessa fall handlar det om frågor om e-böcker som implementerats i större undersökningar: dels den årliga undersökningen *Svenskarna och internet* från Internetstiftelsen i Sverige som vi också nämnde i bakgrunden (Findahl & Davidsson 2015), dels den årliga nationella *SOM-undersökningen* från SOM-institutet (Bergström & Höglund 2014b).

Svenskarna och internet undersöker svenskarnas internetanvändning och hur informations- och kommunikationsteknik påverkar människor och samhället. I undersökningen för 2015 fick 3 000 personer från 12 år och uppåt svara på enkätfrågor, antingen via telefonintervjuer eller på webben, under perioden februari-april 2015. Av undersökningen framgår att 93% av svenskarna har tillgång till internet, 92% har en dator, 77% har en smart mobil och 59% äger en surfplatta (Findahl & Davidsson 2015). I undersökningen fanns också frågor om e-böcker. Som vi nämnde i bakgrunden visar undersökningen att 15% av de tillfrågade internetanvändarna någon gång läser en e-bok (Findahl & Davidsson 2015).

I Sverige är det vanligare att använda surfplattan för att läsa en e-bok än en läsplatta. Ändå är det bara 2 procent av de tillfrågade surfplattanvändarna i Internetstiftelsens undersökning som har angett att de läser e-böcker på surfplattan. (Findahl & Davidsson 2015)

Varför fler svenska e-boksläsare läser e-böcker på surfplatta än på läsplatta kan ha flera orsaker. Dels har de företag som är störst på kommersiell utgivning av e-böcker och som har egna läsplattor kopplade till sin e-boksförsäljning, framför allt Amazon med sin Kindle, inte slagit igenom i Sverige och det finns inte någon motsvarande aktör på den svenska marknaden (Bergström & Höglund 2014a). Dock finns svenska nätbokhandlare som har gjort egna satsningar på e-böcker, till exempel Adlibris som säljer en egen läsplatta och Bokus med e-bokstjänsten Dito. En annan orsak till surfplattans popularitet bland svenska e-boksläsare kan vara att mer än hälften av svenskarna redan har tillgång till en surfplatta i sin vardag och det anses onödigt att skaffa sig ett läsverktyg till. Samtidigt visar undersökningar att användning av surfplattor för e-boksläsning har ökat även på den amerikanska marknaden, i samma takt som tillverkare av läsplattor även har börjat erbjuda surfplattor som till exempel Kindle Fire Reader eller Nook tablet (Wischenbart 2013).

Den andra rapporten vi vill nämna har tagits fram som del av ett pågående forskningsprojekt om e-böcker som leds av forskare vid högskolan i Borås och Göteborgs universitet. Under 2012/2013 gjordes en kvantitativ undersökning av e-boksläsning i Sverige (Bergström & Höglund 2014a) som en del av den årliga nationella *SOM-undersökningen*, en enkätstudie som går ut till ett systematiskt sannolikhetsurval av Sveriges befolkning mellan 16 och 85 år. Annika Bergström och Lars Höglund analyserar resultaten om e-boksläsning utifrån bakgrunden att Sverige är ett litet språkområde med invånare som är bland de mest vana i världen när det gäller digitala verktyg och Internet (Bergström & Höglund 2014a).

Enligt rapporten ökar e-boksläsning med utbildningsnivå och är fem gånger så vanlig bland personer i åldrarna 16 till 29 år som bland personer som är 65 år eller äldre. När det gäller biblioteksvanor är e-boksläsning betydligt mer utbredd bland personer som brukar besöka bibliotek och/eller göra biblioteksärenden på nätet. Relationerna mellan läsning av e-böcker och tryckta böcker är svagare, enligt undersökningen. Digitala läsvanor tycks ha större betydelse för e-boksläsning än för läsning av tryckta böcker, men författarna konstaterar att skillnaderna är förhållandevis små. Sammantaget är det inom undersökningens ramar inte möjligt att avgöra om det är den digitala miljön i sig eller digitala vanor som lockar till e-boksläsning, eller om det är läsvana som spillover också på digitala läsmiljöer. (Bergström & Höglund 2014a)

Även internationellt finns kvantitativa studier som tar upp olika perspektiv på e-boksanvändning, som acceptansen av läsverktyg (Sena 2012; Park, Sung & Cho 2015), demografiska faktorer som kan tänkas förutsäga e-boksläsning (Jung, Chan-Olmsted, Park & Kim 2012) och läsbarheten hos läsplattor (Savova & Garsia 2012; Benedetto, Drai-Zerbib, Pedrotti, Tissier & Baccino 2013).

Det finns också forskare som har undersökt användning av e-böcker i förhållande till fysiska böcker, men även här saknas kvalitativa studier som går på djupet i

användarnas upplevelser av dessa olika läsformat. I en amerikansk studie som fokuserar på formatpreferenser i olika situationer (Rainie et. al. 2012) framkommer att den fysiska boken är att föredra vid läsning för barn och när läsaren vill ha böcker som lätt kan delas med andra människor. E-böcker, å andra sidan, föredras vid resor eller pendlande och också när läsarna snabbt vill få tag i en bok. När det gäller att läsa böcker i sängen, liksom upplevelsen att ha tillgång till ett stort utbud av titlar, fungerar såväl tryckta som digitalt distribuerade böcker (ibid.). Då e-boksmarknaden i USA skiljer sig från den svenska marknaden är det svårt att överföra resultaten till svenska e-boksanvändare, även om vi betraktar det som ett tänkbart resultat också i Sverige.

I en artikel av de italienska kulturvetarna Andrea Ballatore och Simone Natale argumenterar författarna kring att fysiska böcker upplevs som mer naturliga och bestående än digitala läsverktyg, trots att även fysiska böcker produceras med hjälp av en komplex teknologi. Detta har enligt forskarna mest med själva papprets egenskaper att göra; även om framför allt läsplattor försöker imitera papprets egenskaper på bästa sätt, föredras de fysiska böckernas mångsidighet. (Ballatore & Natale 2015)

En sydkoreansk enkätstudie som undersöker hur användare upplever e-bokens nytta och användarvänlighet (Shin 2011) visar att medan e-boksanvändare är medvetna om praktiska fördelar med e-böcker finns hinder av emotionell karaktär när det gäller e-boksläsning. Författarna kommer fram till att användarna föredrar e-böcker som liknar fysiska böcker men ändå har funktionella fördelar som de är vana vid från surf- eller läsplattor och smarta telefoner. Användarvänlighet är den mest kritiska faktorn när det gäller e-böcker, enligt studien. (Shin 2011)

Ibland diskuteras e-boken ur ett mer litteraturvetenskapligt eller bokhistoriskt perspektiv, ofta då i relation till den fysiska boken. Det kan till exempel handla om vad det innebär eller vad det får för konsekvenser läsmässigt och kognitivt för läsaren att läsa böcker i ett digitalt verktyg. Två forskare som i olika sammanhang har delat med sig av sådana perspektiv på läsning är Anne Mangel, professor i Stavanger i Norge som är inriktad på effekterna av digital läsning, och Alexandra Borg, forskare i litteraturvetenskap vid Uppsala universitet (Mangel, Walgermo & Brønnick 2013; Borg 2013).

E-böcker och marknaden

Den tekniska och framför allt den digitala utvecklingen har förändrat spelreglerna på bokmarknaden (Carreiro 2010). I Sverige, liksom i många andra länder i västvärlden, präglas bokmarknaden – här syftar vi på bokmarknaden i sin helhet med både fysiska och digitala böcker – av två parallella rörelser: globalisering och nationalism. Bokmarknaden blir alltmer internationellt inriktad vad avser marknadsföring, rättigheter och ägande, samtidigt säljer svensk litteratur bättre än någonsin tidigare (Steiner 2012).

Flera studier om den svenska e-boksmarknaden har tillkommit i det tidigare nämnda forskningsprojektet om e-böcker som drivs av forskare vid Göteborgs universitet och högskolan i Borås. Forskningen speglar i mångt och mycket karaktären på e-

boksmarknaden i Sverige och tar upp ämnen som tillgängligheten av e-böcker på biblioteken, aktörer på e-boksmarknaden, relationen mellan förlag, distributörer och bibliotek, behovet av fungerande digitala verktyg, och vilka möjligheter som finns för svenska e-böcker på en globaliserad marknad.

På grund av bibliotekens centrala roll i sammanhanget handlar mycket av e-boksforskningen i Sverige om bibliotek. Flera studier i Borås/Göteborgs-projektet har tillkommit utifrån forskarnas intresse för hur e-böcker implementeras, hanteras, tillgängliggörs och diskuteras på svenska bibliotek (Maceviciute 2015; Maceviciute & Borg 2013; Maceviciute & Wilson 2013). Ett antal masteruppsatser gjorda av studenter i biblioteks- och informationsvetenskap tar också upp e-böcker ur ett biblioteksperspektiv (Andersson & Samuelsson 2005; Holmstedt & Topelius 2015; Lindström 2015).

En av studierna från Borås/Göteborgs-projektet visar, som vi också nämnde i bakgrunden, att det ofta är tankar om demokrati och tillgänglighet som ligger bakom bibliotekens beslut att tillhandahålla e-böcker (Maceviciute & Wilson 2013). Enligt studien, som utgjordes av en enkätundersökning riktad till alla svenska folkbibliotek, finns en övertygelse på biblioteken om att e-böcker bör finnas i beståndet precis som andra typer av medier, men ofta saknas riktlinjer och mål för hur de ska hanteras:

The provision of an e-book service in Sweden has arisen as a result of either user demand or an ideological belief that democratic values and equality of access requires libraries to offer material in all media. But this position has some disadvantages: first, there is a lack of formal policy for service provision. By this we mean that no goals or objectives of service provision are set and there is no evaluation process to determine whether the goals are being satisfied.

Maceviciute & Wilson 2013, s. 5

I internationell forskning om e-böcker och e-boksmarknaden är det vanligare att hitta studier om till exempel läsverktyg, e-bokens påverkan på förlagsindustrin eller hur digitaliseringen påverkar böcker och läsning där e-boken utgör ett exempel på denna utveckling (Antón, Camarero, & Rodríguez 2013; Ballatore & Natale 2015; Baron 2015; Carreiro 2010). Undersökningar om tillgänglighet på bibliotek är inte så vanligt, eftersom det i de flesta andra länder är den kommersiella e-boksmarknaden som är den dominerande. Dock finns exempel på internationella studier om e-böcker, bibliotek och att låna e-böcker (Pisano 2012; Polanka 2011).

E-böcker och framtiden

Vid en genomgång av litteratur om e-böcker blir det tydligt att det finns motstridiga känslor kring e-boken. Å ena sidan finns en teknikoro och en diskussion om hur man ska kunna bevara den bokliga läskulturen när läsningen blir digital, å andra sidan finns en besvikelse över att utvecklingen för e-böcker inte går tillräckligt snabbt (Steiner 2012). Enligt Ann Steiner har e-boken i vissa fall kommit att symbolisera en framtid där allt är bättre. E-boken blir en vision varpå man har projicerat drömmar om en bokvärld där alla vinner. Idealet är ett samhälle där fler läser mer och där böcker är mer lättillgängliga och billigare. (Steiner 2012)

Den tid vi lever i har kallats ”the late age of print”, vilket antyder att den tryckta boken är på väg ut (Striphos 2009). Ballatore och Natale identifierar tre olika

scenarier kring e-böcker och tryckta böcker i framtiden: den tryckta bokens död i betydelsen humanismens undergång, digital utopi (frigörelse från den förgängliga tryckta boken) eller samexistens (samtidig förekomst) mellan e-böcker och tryckta böcker (Ballatore & Natale 2015). De flesta samtida studier ger skäl att tro att det tredje scenariot är mest sannolikt (Findahl & Davidsson 2015; Bergström & Höglund 2013; Jung et. al. 2012; SOU 2012:65; Maceviciute & Borg 2013).

Framtiden för e-böcker i Sverige är, återigen, ofta förknippad med biblioteken när den diskuteras i olika sammanhang, med tonvikt på att det måste bli lättare att tillgängliggöra e-böcker via bibliotek. Litteraturutredningen skriver till exempel att “[u]r medborgarnas synvinkel är det av betydelse att biblioteken kan bidra med fri och opartisk tillgång till information” och menar att i detta ingår elektronisk litteratur (SOU 2012:65, s. 416).

Här kommer också KB:s satsning på att tillgängliggöra e-böcker i Libris in, vilken ligger i linje med det som uttrycks i den rapport som vi tidigare nämnt om de svenska bibliotekens syn på e-böcker:

Given the trends, discussed earlier, it seems highly improbable that the present situation in Sweden will persist. More libraries will be able to buy e-books directly from publishers from abroad and the pressure on Swedish publishers to adapt to this situation will be irrepressible. The leading role and initiatives of the National Library of Sweden will become more significant.

Maceviciute & Wilson 2013, s. 5

I citatet hänvisar rapportens författare till att många bibliotek i studien upplever att den rådande situationen för tillgången på e-böcker från Elib och förlagen begränsar bibliotekens möjligheter att tillgängliggöra e-böcker till låntagarna (Maceviciute & Wilson 2013).

Annan litteratur om e-böcker

E-bokens utveckling i Sverige och förutsättningarna för svensk e-boksmarknad har också, förutom att vara forskningsobjekt, varit föremål för offentliga utredningar, branschrapporter, tidningsartiklar, krönikor, live-debatt på Bok- och biblioteksmässan, med mera.

Några av de rapporter som behandlar e-böcker har vi redan nämnt i bakgrunden, som e-boksutredningen, litteraturutredningen (SOU 2012:65) samt fördjupningsstudien från kulturutskottet (Kungliga biblioteket 2011; Kulturutskottet 2013).

Några svenska bibliotek har tagit fram rapporter som baseras på egna kvantitativa användarundersökningar om e-böcker, till exempel Stockholms stadsbibliotek och Bibliotek Botkyrka. I en enkätundersökning på Stockholms stadsbibliotek som genomfördes 2012 och 2013 låg fokus på huruvida e-bokslåntagare även lånade fysiska böcker och hur många av de nedladdade e-böckerna som faktiskt blir lästa, vilket blev underlag för en satsning att aktivt arbeta för att utöka antalet e-böcker på biblioteket istället för att öka begränsningarna för e-bokslån. I Botkyrka var undersökningen framför allt en “nollmätning” av systemet 2014 innan Elibs nya prismodell för e-böcker lanserades. Utvärderingen baserades på data om e-

bokslåntagare hämtade ur bibliotekssystemet, med fokus på antal e-bokslån och demografiska faktorer som ålder, kön och bostadsort (Takala 2014).

Teoretiskt perspektiv

I det här kapitlet tar vi upp de teoretiska perspektiv vi använder oss av, förklarar vad de går ut på med fokus på de delar som är användbara för vår studie och beskriver hur vi kommer att ta dessa i bruk.

Vårt fokus i undersökningen ligger på e-boksanvändare, som ska undersökas dels med hjälp av begrepp hämtade från diffusionsteorin (Rogers 2003), dels utifrån användarbegrepp som utvecklats inom science and technology studies, som kan översättas med teknik- och vetenskapsstudier. Hädanefter kommer vi att använda oss av förkortningen STS.

Vi har alltså valt att använda oss av två teorier, eller snarare en teori, diffusionsteorin, samt en vetenskaplig inriktning, STS, som kan ses mer som ett paraply över flera teoretiska perspektiv. Anledningen att vi har valt att använda oss av två teoretiska ingångar är att vi tror att båda kan vara till stöd i våra studier, men på olika sätt. Från diffusionsteorin kan vi använda oss av begrepp som kan förklara varför en innovation, i detta fall e-boken, anammas eller inte av människor i ett samhälle. Med hjälp av STS kan vi använda oss av tankar och begrepp kring relationen mellan teknik och användare, som inom STS ses som aktiva aktörer placerade i och påverkade av en social och samhällelig kontext. Betydelsen av användarna och – inte minst – icke-användarna för framväxten av en teknologi är något som ofta lyfts fram inom STS, och det är framför allt detta användarperspektiv som är intressant för oss i vår studie av e-boksanvändare.

I det följande kommer vi att beskriva STS respektive diffusionsteorin, med fokus på de delar som är relevanta för vår undersökning.

STS och användaren

STS är ett tvärvetenskapligt forskningsområde som syftar till att skapa en förståelse för dynamiken i och konsekvenserna av teknik och vetenskap (Hackett, Amsterdamska, Lynch & Wajcman 2008). STS har sina tidigaste rötter i kunskapssociologi och vetenskapsfilosofi kring förrförra sekelskiftet (Roosth & Silbey 2009; Law 2008). Inom biblioteks- och informationsvetenskap har olika perspektiv inom STS använts för att studera exempelvis situerad kunskapsproduktion (Sundin 2011), strukturella förändringar på folkbibliotek och påverkan på ett verksamhetsområde (Carlsson 2013), och organisation av forskningsdata (Haider, Kjellberg, Rekers & Sandell 2016).

Inom STS, liksom i samhället i stort, har användare och deras påverkan på till exempel teknologisk utveckling kommit att uppmärksammas allt mer och tillskrivas allt större betydelse. Användare och teknik betraktades länge som två oberoende aktörer inom STS. Från och med 1980-talet, och framför allt med uppkomsten av den posthumanistiska teoribildningen, har dock synen på användaren förändrats. I det som kallas “turn to the users” ses användaren inte längre som en passiv konsument av

tekniken utan som en aktiv aktör i relationen mellan tekniken och användaren. (Oudshoorn & Pinch 2005)

Det teoretiska perspektiv inom STS som enligt forskaren Torben Elgaard Jensen (2012) förändrade synen på användaren kallas för *social construction of technology*, SCOT.

SCOT criticises the view that ‘the technological’ comes to society in a relatively finished form and later achieves its impact. Instead SCOT emphasises the ongoing social struggle from which technologies emerge; different social groups interpret the same technology differently and certain designs of the technology may more or less cater to the interests of certain groups of users.

Jensen 2012, s. 20

Inom SCOT-perspektivet, som togs fram av Trevor Pinch och Wiebe Bijker (1984), identifieras användarna som en av de relevanta sociala grupper som deltar i skapande av nya teknologier (Oudshoorn & Pinch 2008). Olika sociala grupper har möjligheten att skapa radikalt varierande innebörd av en teknologi, så kallad “interpretative reflexivity” (ibid.). SCOT-perspektivet har dock fått kritik för att ha en för bred syn på användaren. Användaren analyseras bara som grupp och inte som individ. Inom *innovation studies*, som är ännu ett perspektiv under STS-paraplyet, identifieras däremot olika typer av användare som anammar och modifierar en teknik eller innovation på olika sätt. Utifrån dessa olika sociala grupper har ett flertal begrepp utvecklats av användaren och icke-användaren (Jensen 2012; Lindsay 2005; Oudshoorn & Pinch 2008; Wyatt 2005).

I vår uppsats kommer vi inte att använda eller hänvisa till ett specifikt STS-perspektiv, utan det vi tar fasta på är synen på och betydelsen av användarna som flera av dessa perspektiv betonar så starkt. Vi kommer också att lyfta fram några av de begrepp av användare och icke-användare som utvecklats inom STS.

Begreppet *lead user* introducerades av Eric von Hippel (1986). Han beskriver lead users som medlemmar av en användarpopulation och pekar på två utmärkande karaktärsdrag. Den ena är att de är i den ledande spetsen av en marknadstrend och tidigt upplever ett behov som först senare kommer att upplevas av många användare på marknaden. Den andra är att de förväntar sig att hitta en lösning på deras behov som ger dem relativt stora fördelar, så att de på grund av det skapar nya idéer och lösningar. (von Hippel 1986)

Makten som lead users har på en marknad blir tydlig i Terje Colbjørnsens undersökning om hur införandet av läsplattan Kibano Digireader i Norge följdes av kritik inom sociala medier, framför allt från skribenter som bloggar om teknik och startup-företag, så kallade techbloggare (Colbjørnsen 2014). Målgruppen för läsplattan var läsare som framför allt läser fysiska böcker och inte var så vana vid digitala läsverktyg. Så kallade lead users kritiserade Kibano Digireader i sina techbloggar, medan den tänkta målgruppen inte kunde skaffa sig gehör i medielandskapet.

[...] the social groups whose problems might have been solved by the Digireader (‘the usual book reader’) were not powerful enough, or vocal enough, to render a more authoritative interpretation. The device failed to address the ‘problems’ faced by the digital reading public

(the 'technology-oriented people') who were the first to actually encounter the device. This group, as represented by the small selection of bloggers included here, reacted strongly to being deprioritized and conceived of as a group distinctly separated from the 'the usual book reader'.

Colbjørnsen 2014, s. 45

Utöver det användarfokus som finns inom STS vill vi också framhäva forskarnas kritik mot den starka tilltron till mänsklighetens framstegsmöjligheter genom vetenskaplig och teknisk progression. Enligt STS-forskaren Sally Wyatt (2005) utgår många från att användarsiffror ständigt ökar samt att användarna så fort de har anammat en teknologi eller innovation fortsätter att vara användare av denna teknologi eller innovation även i framtiden (Wyatt 2005). Här kommer icke-användaren in i sammanhanget, liksom teknikens meningsfullhet för olika individer (Wyatt 2005; Öberg 2012): "Analyzing users is important, but by focusing on users and producers we run the risk of accepting a worldview in which adoption of new technology is the norm." (Wyatt 2005, s. 78).

I en analys av olika studier av internetanvändning identifierar Wyatt fyra typer av icke-användare (Wyatt 2005). Undersökningen är något daterad, men Wyatts olika definitioner av icke-användare kan vara användbara även i mer aktuella sammanhang, som i vår studie om e-boksanvändare. Den första gruppen omfattar motståndare (resisters) som aldrig har använt internet för att de inte vill. Vägrare (rejecters) är de som har slutat använda internet på grund av exempelvis höga priser eller bättre alternativ. Som utfrysta (excluded) räknas de som inte har kunnat testa eller använda internet på grund av bristande tillgång. Slutligen kallas icke-användarna i den fjärde gruppen för utestängda (expelled), alltså de som ofrivilligt har slutat använda internet av till exempel finansiella skäl. Sammantaget tillhör icke-användarna i grupp ett och två de som inte vill, och icke-användarna i grupp tre och fyra de som inte kan eller får använda internet på grund av till exempel institutionella eller finansiella skäl.

Uppmaningen av Wyatt och andra STS-forskare att inte glömma bort icke-användarna och deras påverkan i samband med teknologisk utveckling (Wyatt 2005; Lindsay 2005; Oudshoorn & Pinch 2005) är relevant för vår studie, eftersom de som inte läser e-böcker fortfarande enligt statistik är betydligt fler än e-boksläsarna. Även om vi i analysen av vår studie inte kommer att använda oss av alla Wyatts definitioner av icke-användare, tycker vi att det är relevant att lyfta fram diskussionen om att icke-användning kan ha olika skäl eller motiv.

Det finns naturligtvis fler orsaker till att människor inte vill eller kan ta till sig en innovation eller en ny teknologi, till exempel nostalgiska skäl (Lindsay 2005). Nostalgi och känslomässiga band kan vara särskilt starka när det gäller böcker, då fysiska böcker utgör materiella ting som man kan spara och samla på (Ballatore & Natale 2015 med hänvisning till Appadurai 1986, Attfield 2000, Miller 2008).

Forskare inom STS har även introducerat olika koncept för att motverka en a priori dikotomisering av en innovation i utveckling respektive användning av den. En av forskarna, James Fleck, har berikat vårt vokabulär med begreppet *innofusion* som syftar på samspelet mellan innovation och diffusion (Fleck 1988). Fleck menar att innovationen av en teknologi fortsätter i och med att teknologin anammas av och

sprids bland användarna (Oudshoorn & Pinch 2008). I det följande avsnittet går vi in på hur processen att anamma en innovation ser ut enligt diffusionsteorin.

Diffusionsteorin

För att ta reda på varför vissa tar sig an en ny teknologi eller en innovation och andra inte, i det här fallet vad som gör att någon blir en e-boksläsare eller väljer bort e-böcker, har vi valt att i vår analys också använda begrepp hämtade från diffusionsteorin.

Ett av de mest inflytelserika namnen i forskningen om spridning av innovationer, som vi betraktar e-boken som, är Everett M. Rogers. Den teori som han har utvecklat (första boken *Diffusion of innovation* kom ut 1962) är baserad på både egen forskning och egna tankar samt vad andra forskare har kommit fram till under åren. Rogers har arbetat inom många olika områden som antropologi, sociologi, kommunikation, marknadsföring, geografi och pedagogik och har därmed bidragit till en sammanhängande, mycket omfattande teori.

Enligt Rogers är spridningen av en innovation en process i vilken innovationen är kommunicerad genom kommunikationskanaler över tid bland medlemmar i ett socialt system. Denna process kallar Rogers för *diffusion* (Rogers 2003, s. 5).

Processen att anamma en innovation kallas enligt Rogers för *innovation-decision-process*, en process där individen går från att få kännedom om innovationen till att sedan besluta sig för att använda sig av den eller inte (Rogers 2003, s. 169 ff). I vår studie kommer vi inte att undersöka e-bokens spridningsprocess i sin helhet, utan vi vill fokusera på resonemangen hos användarna och på vad som kan påverka beslutet att anamma innovationen eller inte.

Enligt Rogers beror beslutet att anamma en innovation på en rad faktorer hos den framtida användaren som kan delas in i fyra kategorier: 1. personliga egenskaper; 2. socioekonomiska influenser; 3. kommunikationskanaler och medieanvändning; och 4. upplevda egenskaper hos innovationen (Rogers 2003, s. 221, 287; Shin 2011).

I vår undersökning innebär personliga egenskaper exempelvis hur öppen användaren är gentemot en innovation, i det här fallet hur användaren brukar bemöta ny teknik eller utmaningen att ta sig an en ny teknologi. När vi vill undersöka socioekonomiska influenser så gäller det framför allt användarens ålder, kön och yrke eller annan sysselsättning, eller eventuell påverkan från andra medlemmar av den samhällsgrupp som användaren anser sig tillhöra. Digitala och analoga läsvanor hos användaren ger oss möjlighet att undersöka kommunikationskanaler och medieanvändning i relation till e-boksläsning. Därutöver handlar en stor del av vår studie om upplevda egenskaper hos innovationen e-böcker, framför allt för- och nackdelar av e-boksläsning i jämförelse med fysiska böcker samt kartläggning av särskilda lässammanhang.

De viktigaste egenskaperna hos en innovation som påverkar när och om den anammas är vilken relativ fördel som kan uppnås med innovationen samt dess kompatibilitet, komplexitet, provbarhet och observerbarhet. *Relativ fördel* är i vilken grad

innovationen upplevs som bättre än redan existerande verktyg eller praktiker, alltså om en användare tycker det nya kan ge mer än det som redan används. *Kompatibilitet* innebär i vilken grad en innovation uppfattas som konsistent med värderingar, tidigare erfarenheter och behov hos en potentiell anammare, med andra ord att den går lätt för individen att anamma. *Komplexitet* behandlar frågan i vilken grad en innovation uppfattas som relativt svår att förstå och använda. *Provbarhet*, det vill säga möjligheten att få prova och experimentera med en innovation i en begränsad skala innan den implementeras fullständigt, gör att hastigheten på anammandet ökar. Slutligen innebär *observerbarhet* i vilken grad resultaten av en innovation är synlig för andra. Ju synligare den är, desto snabbare anammas innovationen. Dessa egenskaper påverkar också hur lång tid beslutsprocessen tar för olika individer. (Rogers 2003, ss. 265 f)

I det följande avsnittet vill vi diskutera de ovan nämnda egenskaperna hos en innovation i samband med läsning av e-böcker. Egentligen betraktar vi två teknologier eller innovationer som inte går att skilja från varandra: själva funktionen att kunna läsa böcker på en surf- eller läsplatta och det digitala läsverktyget, det vill säga surf- eller läsplattan. Medan en läsplatta anskaffas enbart för ändamålet att läsa e-böcker, befinner sig surfplattan oftast redan i hemmet eller är en del av den privata eller yrkesmässiga digitala vardagen. Surfplattans användning utökas "bara" med några funktioner som att ladda ner, läsa och strukturera/organisera e-böcker.

E-boksläsarna som använder en surfplatta kan alltså rent tekniskt sett bygga på sina erfarenheter av surfplattans eller den smarta telefonens funktioner när de börjar läsa e-böcker på surfplattan. Däremot kan de som inte har tillgång till en surfplatta och som börjar läsa e-böcker på en läsplatta bara bygga på erfarenheter som de har gjort i användning av en dator eller en smart telefon. Oavsett vilket kan användarnas datorvana vara avgörande för att integrera e-böcker i den digitala vardagen och det påverkar e-böckernas *kompatibilitet*. Även läs- och medievanor påverkar huruvida innovationen e-böcker är konsistent med användarens värderingar. Här syftar vi på läsvanor av företrädesvis fysiska böcker, men även på annan digital läsning och erfarenheter och användning av exempelvis musik, ljudböcker, filmer på nätet och så vidare.

Användning av e-böcker skiljer sig i sin *komplexitet* beroende på flera faktorer, som exempelvis läsverktyg, förlagen som säljer e-böcker, biblioteken som erbjuder e-bokslån och olika distributörer av e-böcker. På bokmarknaden finns dels slutna system då en läsplatta är kopplad till en distributör (som till exempel Amazon och Kindle-läsplattan). Dessa system påstår sig erbjuda e-böcker på ett smidigt och lättillgängligt sätt. Andra läs- och surfplattor fungerar däremot med flera olika distributörer och användaren kan dessutom låna e-böcker på de flesta bibliotek i Sverige, men detta kan innebära olika lösningar för nedladdning av e-böcker beroende på var de hämtas ifrån. Olika lösningar skiljer sig i sin komplexitet. Även den praktiska hanteringen av läsverktyget vid själva läsningen av e-boken samt läsverktygets olika funktioner kan upplevas som mer eller mindre komplexa.

När det gäller *provbarhet* kan vi se att möjligheterna att testa e-böcker innan ett beslut tas om att bli e-boksläsare är beroende av en rad förutsättningar: att det finns ett läsverktyg, att nödvändiga läsprogram laddas ner till verktyget, att användaren har

kunskap om det tekniska förfarandet i att läsa och ladda ner e-böcker och att användaren har kunskap om var hen får tag i en e-bok.

Med *observerbarhet* avser vi huruvida användandet av läs- eller surfplattor i syfte att läsa e-böcker är synligt i samhället. Här menar vi inte bara om användarna läser e-böcker så att det syns för andra, utan även e-böckernas förekomst i traditionella och sociala medier som exempelvis i reklam, tekniknyheter, debattinlägg eller bloggar.

Slutligen är den upplevda *relativa fördelen* jämfört med fysiska böcker avgörande för huruvida läsarna anammar e-böcker och i vilken utsträckning e-böcker kan ersätta fysiska böcker. Medan Rogers framför allt syftar på ekonomiska fördelar eller en förbättrad social status, så ska vi även undersöka e-böckernas användbarhet jämfört med fysiska böcker och i relation till läsarnas upplevda behov.

Rogers identifierar fem grupper som tar till sig en innovation olika snabbt enligt en normalfördelningskurva (Rogers 2003, s. 282ff). De som är först att ta till sig en innovation kallas för *innovatörer*. De är ofta benägna att ta risker, är välutbildade och har intresse av att följa utvecklingen. *Tidiga anammare* är den andra gruppen att ta till sig en ny innovation. Studier visar att de ofta är välutbildade och tillhör de sociala ledarna. Både innovatörer och tidiga anammare kan ses i samband med Eric von Hippels uppfattning av "lead user" och beskriver de användare som driver utvecklingen av en innovation framåt och brukar motivera andra att testa och granska innovationen (Jensen 2012; Oudshoorn & Pinch 2008). Den *tidiga majoriteten* – tredje gruppen – anammar nya idéer strax innan den genomsnittliga invånaren i ett socialt system. Individerna i den *senare majoriteten* är skeptiska och traditionalistiska och anammar inte en innovation förrän de andra i ett socialt system har gjort det. *Efterslämnare* är de sista som tar sig an nya idéer i ett socialt system. De tenderar att vara misstänksamma mot innovationer och förändringsagenter.

Vi vill nämna att även diffusionsteorin har fått kritik för uppfattningen att innovationer i sig värderas som positiva och ska spridas i samhället så fort som möjligt, vilket uppmärksammas av Rogers själv:

The pro-innovation bias is the implication in diffusion research that an innovation should be diffused and adopted by all members of a social system, that it should be diffused more rapidly, and that the innovation should be neither re-invented nor rejected.

Rogers 2003, s. 105

Utöver kritiken ovan lyfter Rogers också fram andra kritikpunkter som vi ska ha i åtanke när vi tar teorin i bruk i vår studie. En av dessa är tendensen att det är individerna som lastas för att de inte anammar en innovation, "individual blame bias"; sällan söks förklaringar bland andra aktörer (Rogers 2003, s. 118). Även STS och framför allt SCOT-perspektivet uppmärksammar denna fråga och tar sig an den genom att tolka användare och icke-användare i det sociala sammanhanget. Nästa kritikpunkt kallar Rogers för "the recall problem", som syftar på att undersökningssubjekt inte alltid så noga kan svara på tidpunkten när en innovation anammades (ibid. s. 126). Slutligen kan diffusionsteorin bidra till att öka socioekonomiska skillnader i ett socialt system som lägger så mycket vikt på spridning av innovationer (ibid. s. 130).

I vår egen undersökning har vi förvisso ett användarperspektiv och vi kommer även att försöka identifiera olika användartyper, men inte i syfte att se vem som är tidig eller sen med att anamma e-boken som innovation utan för att kunna identifiera hur olika användare ser på och använder e-böcker. Vi vill på så sätt bidra till en medvetenhet om att spridning av e-böcker inte enbart styrs av producenter och distributörer utan även av olika typer av användare och icke-användare.

Sammantaget ligger diffusionsteorins styrka i dess bredd och användbarhet på många områden (Atkin, Hundt & Lin 2015). Dock ligger uppkomsten av teorin i en tid långt innan utformandet av dagens digitala samhälle ens kunde anas och den sista upplagan av *Diffusion of innovations* utgavs 2003. Flera forskare har sedan dess publicerat aktualiseringar som bland annat undersöker hur diffusionsprocessen påverkas av ostyrd mun-till-mun-marknadsföring genom framförallt sociala medier. Även Technology Acceptance Modell (TAM) uppfattas som en vidareutveckling av diffusionsteorin (ibid.).

Sammanfattningsvis kommer vi inte att lägga fokus på e-bokens diffusionsprocess utan på upplevda egenskaper hos innovationen samt identifiering av olika grupper användare. Vi anser därför kombinationen av diffusionsteorin och olika användarbegrepp inom STS som användbar för att kunna besvara våra frågeställningar.

Metod

I det här avsnittet presenterar vi den metod vi har valt för vår undersökning, varför vi har valt den och hur vi har gått tillväga när vi har genomfört undersökningen. Vi har använt oss av kvalitativa intervjuer och i avsnittet tar vi upp teoretiska aspekter på denna metod liksom viktiga etiska överväganden. Vi presenterar våra informanter och slutligen beskriver vi den analysmetod som vi har använt för att analysera resultatet av undersökningen.

Val av metod

Med hänvisning till att vi vill skapa förståelse kring e-boksläsning utifrån ett användarperspektiv och ta reda på varför människor väljer eller väljer bort e-böcker har vi valt att göra en kvalitativ intervjuundersökning inspirerad av det fenomenologiska perspektivet. Fenomenologi i kvalitativa studier pekar på ett intresse av "att förstå sociala fenomen utifrån aktörernas egna perspektiv och beskriva världen som den upplevs av dem enligt antagandet att den relevanta verkligheten är vad människor uppfattar att den är" (Kvale & Brinkmann 2009, s. 42).

Studiens insamlingsmetod utgörs av det som ibland kallas individuella semistrukturerade forskningsintervjuer. Vi anser att fördelarna med denna typ av intervju, så som vi har tolkat den, är att den följer en tematisk struktur snarare än strikta frågor och att det finns möjlighet att anpassa frågorna och i vilken ordning de ställs utifrån hur intervjun utvecklar sig. Intervjuaren kan flexibelt reagera med följdfrågor och svaren kan utvecklas och fördjupas.

Personer som undersöks i intervjustudier kan benämnas på olika sätt, till exempel informanter eller respondenter. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2011) manar till försiktighet i hur forskare benämner sina intervjupersoner eftersom själva benämningen kan avspegla maktfördelningen mellan intervjuaren och den intervjuade (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2011). Själva väljer de att använda begreppet "personerna som intervjuas", men vi har valt att kalla deltagarna i vår undersökning för informanter. Informant tolkas av Eriksson-Zetterquist och Ahrne, med hänvisning till forskaren James Spradley, som en person som svarar på frågor utifrån sin kulturella eller sociala miljö och inte bara utifrån hur frågorna formuleras av intervjuarna (ibid.). En informant kan därmed betraktas inte bara som en källa till information utan också som en källa till lärande även för intervjuarna (ibid.).

Vissa frågor kring människors användning av e-böcker skulle kunna vara utgångspunkt för en kvantitativ undersökning, till exempel bland e-bokslåntagare på ett bibliotek. Vi menar dock att det i enkäter eller andra kvantitativa undersökningar är svårt att få fram mer djupgående information om hur användare resonerar kring e-böcker och e-boksläsning. Vi anser också att tiden och resurserna för att göra en större enkätundersökning eller liknande inte är givna inom en masteruppsatsperiod.

Metodtillämpning: urval och genomförande

Urvalet av intervjupersoner är avgörande för att öka studiens trovärdighet och kunna generalisera resultat (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2011). I vårt fall styrdes urvalet av människor som vi intervjuade i hög grad av vårt syfte och våra frågeställningar.

Enligt Mats Alvesson (2011, s. 61) finns det två huvudprinciper som är bra att följa när man ska välja intervjupersoner. Den första är kvalitetsurval, vilket innebär att intervjupersonerna har egenskaper som gör dem relevanta som informanter. Vi ville få kunskaper om e-boksanvändares syn på e-böcker och e-boksläsning och har därför valt att intervjua personer som antingen identifierar sig som e-boksanvändare eller som har någon erfarenhet av e-böcker som de kan dela med sig av.

Som vi nämnt tidigare har vi valt att inte intervjua personer som saknar erfarenhet av e-böcker. Från början var vi inställda på att intervjua även icke-användare, då det vore både intressant och relevant att få fram faktorer bakom icke-användning av e-böcker. Det som gjorde att vi slutligen valde bort att intervjua icke-användare var framför allt svårigheter med urval: hur hittar vi personer utan erfarenhet av e-böcker men som ändå har något att säga om e-böcker? Utifrån vilka kriterier väljer vi ut dessa intervjupersoner?

Den andra principen i urval är representativitet, vilket betyder att man ska få en bredd och en variation i valet av informanter så att bilden blir så heltäckande som möjligt (Alvesson 2011, s. 61). För att kunna nå en stor bredd av informanter kombinerade vi efterlysningar på olika folkbibliotek i Skåne med snöbolls- eller kedjeurval. Efterlysningar på biblioteken gjordes både i fysisk form (exempelvis på anslagstavlor) och i digital form framför allt på bibliotekens Facebook-sidor. Vi valde bibliotek som huvudkanal eftersom biblioteken i Sverige fortfarande är den största aktören på e-boksmarknaden (Bergström & Höglund 2014a). En nackdel med detta var risken att enbart få informanter som lånar e-böcker på bibliotek, men förhoppningen var att även hitta personer som antingen enbart eller ytterligare laddar ner e-böcker kommersiellt för att få höra deras resonemang och jämförelser kring bland annat användbarhet och kostnader. En blogg om e-böcker, vars författare publicerade vår efterlysning, visade sig vara en värdefull kanal i det sammanhanget.

Då vi var hänvisade till att människor skulle se vår efterlysning och själva aktivt vilja delta i undersökningen fanns risken för en låg svarsfrekvens. Samtidigt visade en testintervju i samband med en pilotstudie som utfördes i januari 2016 att det finns ett intresse hos läsarna av att dela med sig av sina resonemang kring e-boksläsning. Det bekräftades under insamlingsfasen (mars och april 2016) då fler än förväntat svarade på vår efterlysning och ville vara med i undersökningen.

Vi har använt oss av en intervjuguide (se bilaga 2) uppbyggd efter olika teman, som läsvanor, datorvanor, erfarenhet av e-böcker och användning av bibliotek, här först och främst de digitala tjänsterna. Undersökningen är framför allt inriktad på nöjesläsning, vilket betyder att vi intervjuade våra informanter i deras funktion som privata läsare. Vi har dock inte bortsett från eventuell information kring yrkesläsning

eller läsning i samband med studier då även detta kan bidra till våra slutsatser om och typiseringar av e-boksläsare.

Med stöd från tidigare erfarenhet av ett liknande arbetssätt valde vi att båda delta i alla intervjuer, vilket i det här fallet betyder att vi båda var aktiva i att ställa frågor och följdfrågor. Endast en intervju genomfördes av bara en intervjuare. Vi är medvetna om att vi genom att vara två intervjuare kan skapa en dominans på intervjuarsidan som kan påverka informanten. Efter varje intervju var vi noga med att reflektera över hur vi upplevde intervjusituationen och hur det fungerade med intervjuguiden. Fördelen med att vara två intervjuare var att intervjuerna mer fick formen av ett samtal och mindre av en strikt intervju. Vi upplevde att informanterna kände sig bekväma i intervjusituationen trots att vi var två intervjuare och bibehåll därför detta tillvägagångssätt. Stämningen var genomgående positiv och intervjuerna kännetecknades av nyfikenhet hos såväl informanterna som forskarna. Vi har också upplevt ett bra flöde mellan frågor, svar och följdfrågor och genom att vara två intervjuare har vi lättare kunnat fånga upp tankar och trådar som kommit upp under intervjuernas gång.

Sammantaget har vi intervjuat 13 informanter, tio kvinnor och tre män i åldersspannet 26 till 78 år. Den första intervjun var en testintervju som gjordes under en pilotstudie i förberedelse till uppsatsen men som vi ändå har använt oss av, då informanten har fått i stort sett samma frågor som alla andra intervjupersoner. Intervjuerna ägde rum på olika platser i södra Skåne, mestadels dock på vår egen institution LUX vid Lunds universitet. Namnen på informanterna är fingerade för att undvika identifikation.

- Intervju 1: Emma, 68, pensionär (f d bibliotekarie) (testintervju)
- Intervju 2: Irina, 78, pensionär (f d gymnasielärare i svenska och tyska)
- Intervju 3: Vilhelm, 26, polis
- Intervju 4: Isabelle, 40, sjukgymnast
- Intervju 5: Maria, 51, programmerare
- Intervju 6: Evelina, 46, lärare
- Intervju 7: Anders, 42, systemutvecklare
- Intervju 8: Kerstin, 52, sjukvård
- Intervju 9: Elin, 39, student
- Intervju 10: Fredrika, 41, förlagsbransch
- Intervju 11: Julia, 38, kundservice
- Intervju 12: Martin, 55, e-boksproducent/distributör (f d detta bokhandlare)
- Intervju 13: Gerda, 47, lokförare (f d lärare)

Intervju 12 avviker i vissa aspekter från de andra intervjuerna. I den intervjun upplevde vi att informantens roll som producent och distributör av e-böcker i vissa delar av intervjun färgade av sig på resonemangen om e-böcker på ett sätt som gjorde det svårt för oss att veta hur vi skulle ställa oss till informationen. Andra resonemang, framför allt om informantens mer personliga erfarenheter av e-böcker och e-boksläsning, upplevde vi dock att de utgick ifrån dennes roll som privat e-boksanvändare och den informationen har vi kunnat använda på samma sätt som information från andra informanter.

Utöver intervjuerna har vi också genomfört två expertsamtal med e-boksansvarig personal vid två bibliotek i Skåne. Syftet med dessa samtal har varit att få en insikt i hur några bibliotek ser på sitt arbete med e-böcker. Samtalen har ytterligare bidragit till att skapa en bakgrund för vårt arbete med studien.

Etiska aspekter

Kvalitativa intervjuer är förenade med vissa etiska aspekter. Kvale och Brinkmann (2009, s. 87) skriver att en av de viktigaste aspekterna är det de kallar informerat samtycke. De menar med detta att det är viktigt att intervjuaren och informanten före intervjun är överens om vad den kommer att handla om och hur intervjun kommer att gå till. En annan viktig aspekt är konfidentialitet, det vill säga att inte avslöja privata data som kan röja deltagarnas identitet. Samtliga informanter i den här studien har via mail fått information om studiens syfte och om att vi ska aidentifiera deras uppgifter och svar. Det har varit viktigt för att leva upp till de forskningsetiska riktlinjerna (Vetenskapsrådet 2012). Vi är samtidigt medvetna om att det kan finnas en konflikt mellan det etiska kravet på konfidentialitet och synen på undersökningens objektivitet och transparens (Kvale & Brinkmann 2009, s. 89). Det är svårare för utomstående och andra forskare att kontrollera och bedöma information som lämnas av intervjupersoner samt hur den tolkas av författarna när informanterna skyddas av anonymitet. Detta dilemma är svårt att komma runt. Vi har försökt göra våra resultat så transparenta som möjligt genom att dels transkribera alla intervjuer i sin helhet, dels låta informanterna själva komma till tals så mycket som möjligt i noggrant återgivna citat.

Även forskarens roll som person är avgörande för undersökningens vetenskapliga kvalitet och hållbarhet. Forskningens oberoende kan hotas både "uppifrån" och "nerifrån". Å ena sidan finns risken att vi som aldrig helt opartiska forskare bortser från vissa resultat och betonar andra i intervjuerna samt tolkningen och analysen av dem. Å andra sidan löper intervjuare, genom det nära samspelet med intervjupersonerna, risk att identifiera sig för starkt med sina undersökningsspersoner och därmed sätta den professionella distansen på spel. Vi har försökt ta dessa risker i beaktande i arbetet med vår undersökning. (Kvale & Brinkmann 2009, s. 91)

När det gäller forskarens roll och huruvida den påverkar informanterna, så kan informanternas svar också vara färgade av vad de tror att intervjuarna vill höra eller vad som anses "korrekt" att tycka och tänka (Kvale & Brinkmann 2009, s. 50). Enligt Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2011) kan "intervjun bli en arena där respondenten tar tillfället i akt att imponera på intervjuaren" (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2011, s. 57). I det här fallet kan det exempelvis handla om att det anses "fint" att läsa mycket och att det kan ha påverkat svaren från våra informanter som alla definierar sig som storläsare, oavsett hur mycket de läser just nu.

Analysmetod

Alla intervjuerna har transkriberats i efterhand och transkriptionerna utgjorde sedan underlag för vidare analys och tolkning av materialet. Transkriberingen genomfördes ordagrant men en viss anpassning har gjorts av talspråkliga uttryck till skriftspråk.

Analysmetoden utgörs av meningskodning som innebär att ett eller flera nyckelord knyts till ett textsegment för senare identifiering av ett uttalande (Kvale & Brinkmann 2009, s. 217ff). I kodningen hänförs data till en viss kategori. Kategorisystemet utvecklades utifrån undersökningens frågeställningar och teoretiska utgångspunkter men var av öppen karaktär, det vill säga att vissa kategorier kopplas till frågeställningarna och teoretiska analysbegrepp medan andra växte fram under sammanställningen och analysen av det empiriska materialet.

Undersökningens förutsättningar för generaliseringar av undersökningsresultat uppmärksammas i analysdelen, men även i resten av forskningsprocessen har vi arbetat för att bibehålla en ständig medvetenhet om kvalitativa undersökningars risker och begränsningar. Även om det är önskvärt att öka intervjuresultatens generaliserbarhet för att motverka godtycklig subjektivitet, varnas det i litteratur om kvalitativ forskning för att som forskare till punkt och pricka följa en "metod". Snarare ska kreativitet, fantasi och det kritiska sinnelaget nyttjas på ett varierat plan (Alvesson & Skoldberg 2013, s. 330; Kvale & Brinkmann 2009, s. 263ff; Renstam & Wästerfors 2011, s. 209).

Resultat

I det här avsnittet presenteras resultaten från vår intervjuundersökning. Resultaten har organiserats i ett antal kategorier som vi har identifierat som de mest betydelsefulla, utifrån det våra informanter har berättat och i förhållande till våra frågeställningar och uppsatsens teoretiska utgångspunkter.

Här vi vill kort presentera dessa kategorier och vad de innefattar. Den första kallar vi för *Ingång till e-boksläsandet*, alltså hur det kom sig att våra informanter började läsa e-böcker. Här tar vi även upp problem, tveksamheter och svårigheter som informanterna har upplevt i samband med ingången till e-boksläsandet. I relation till vår teoretiska utgångspunkt och vår första frågeställning kan vi här få information om processen att anamma en innovation (e-boken) och vilka hinder som kan finnas.

Den andra kategorin är *Användbarhet och funktionalitet*, där vi tar upp fördelar och nackdelar med e-böcker som upplevs av informanterna och även går in på läsverktyg, det vill säga användning och upplevelser av olika läsverktyg som läsplattor, surfplattor och smarta telefoner. Detta följs av *Val av e-bok eller fysisk bok*, som handlar om vad som påverkar valet att läsa en e-bok eller en fysisk bok och i vilka sammanhang användarna väljer det ena eller det andra, samt *Läsupplevelse*, om informanternas upplevelser av att läsa e-böcker jämfört med fysiska böcker och annan digital läsning. Ur ett teoretiskt perspektiv och i koppling till vår andra och tredje frågeställning kan dessa delar säga oss något om e-bokens egenskaper så som de uppfattas av användarna, vilka relativa fördelar som anses uppnås med e-böcker och hur e-böcker upplevs i relation till tidigare erfarenheter och nuvarande behov.

Nästa kategori kallar vi *Bibliotek och e-böcker* vilket handlar om e-boksanvändning i relation till bibliotek och användarnas erfarenheter av att låna e-böcker: hitta och söka, ladda ner, utbud, begränsningar och allmän inställning till e-böcker på bibliotek. Därefter kommer vi in på det vi kallar *Äga e-boken*, där vi tar upp användarnas funderingar kring vad det innebär att köpa och äga e-böcker eller fysiska böcker.

Slutligen lyfter vi fram användarnas funderingar kring e-bokens roll i framtiden, både ur användarnas eget perspektiv och ur ett större samhällsperspektiv, under kategorin *E-böcker, samhälle och framtid*. Här vill vi fånga upp ytterligare reflektioner kring e-bokens möjligheter och potential, utöver det som kommer fram under övriga kategorier.

Ingång till e-boksläsandet

I det här avsnittet presenterar vi hur det kom sig att informanterna i den här studien började läsa e-böcker. Inledningsvis vill vi dock ge en bild av informanterna när det gäller allmän läsvana. Alla informanter definierar sig som läsare, de flesta uppger att de läser mycket och alla utom en (Vilhelm) har med sig läsintresset sedan barndomen. Majoriteten läser både e-böcker och fysiska böcker, de flesta uppger att de i nuläget läser fler fysiska böcker än e-böcker. Två personer läser i stort sett bara e-böcker (Gerda, Anders) och en person började läsa e-böcker men har slutat (Vilhelm). Den

gemensamma nämnaren är att alla är vana läsare; därutöver handlar det om olika personer med olika inställning till läsning och böcker, olika bakgrund och olika behov.

Precis som informanterna är olika har de också haft olika vägar in i e-boksläsandet. Ibland kan vi se att en och samma person kan ha flera skäl till att ha börjat läsa e-böcker. För några av informanterna har det börjat med att de har fått tillgång till ett läsverktyg av någon annan anledning, till exempel att de har fått eller köpt en surfplatta i ett annat syfte och sedan börjat läsa e-böcker på den (Emma, Irina, Elin).

Det var inte så att jag skaffade plattan för att läsa e-böcker utan det var ju för att ha den på läkarprogrammet. Och sedan insåg jag nog när jag faktiskt hade köpt den redan att jag kunde ha den till andra saker också.

Elin

För vissa har ingången till e-boksläsandet skett via biblioteken, antingen att de har hört talas om att e-böcker finns att låna eller att tillfället eller idén har uppstått i samband med att den fysiska boken inte funnits tillgänglig (Anders, Isabelle, Irina). Andra har redan innan haft en tanke om att det skulle kunna vara praktiskt med e-böcker (Vilhelm, Maria) eller bestämde sig för att testa av ren nyfikenhet (Irina, Elin, Evelina, Emma).

Det var nog bara ett sätt att få fatt i en bok. Liksom att den kanske var utlånad, den jag ville ha, och så fanns den som e-bok.

Isabelle

Jag tyckte det var en jättebra idé när man ska resa och så.

Maria

Så jag var rätt så nyfiken och ville se vad som fanns. Det var nog bara det, att det fanns och att jag ville testa.

Evelina

För tre av informanterna har intresset uppstått i samband med perioder av sjukdom (Emma, Evelina, Irina). Alla är biblioteksanvändare som i koppling till sjukdom (egen eller närståendes) har fått svårt att läsa och/eller att ta sig till biblioteket och det är där e-böckerna har kommit in.

Jag blev väldigt sjuk och jag kunde inte resa mig från sängen, och oftast får man ju lästips från tv-program, tidningen eller vänner, så normalt skulle jag gå direkt till biblioteket, ok jag skulle kunna ha skickat min man, men det är ändå inte samma sak som om man går själv. Då upptäckte jag att jag kan söka och ladda ner hemma utan att resa mig från soffan och så har jag boken i knät. Och det är den aspekten, jag tycker att den är så lättillgänglig, ännu lättare än när man är på biblioteket.

Emma

Ytterligare andra har kommit in i e-boksläsandet efter att ha sett reklam eller läst om e-böcker någonstans (Kerstin, Vilhelm), fått tillgång till e-böcker genom recensions- eller förhandsexemplar från förlagen (Fredrika och Maria som bloggar om böcker) eller som Julia genom att arbeta med teknisk rådgivning för e-böcker och läsplatlor i sitt jobb inom kundtjänst.

För de flesta av informanterna i studien är ingången till e-boksläsningen ett eget val och ett beslut som har tagits utifrån ett eget intresse för att vilja prova, även om det intresset kan ha uppkommit av olika anledningar. Endast två av informanterna uppger tydligt att de har kommit igång med e-boksläsandet som ett resultat av att ha inspirerats av någon annan.

Vi var ute någonstans i stan och så var det en kvinna, en medelålderns kvinna som hade en sådan här bok [läsplatta], på en lekplats tror jag. Och så såg jag att hon hade det och så tittade jag över hennes axel hur bra, hur lätt det var att läsa fastän det var sol. Det var vår eller sommar och det var strålände sol på den, och det var precis som en tryckt bok. Och då tänkte jag: det här måste jag kolla närmare på, för jag visste att det fanns men jag tänkte att det var ungefär samma sak som att ha en lysande skärm, alltså att ha en datorskärm.

Anders

Jag var på en läshelg i Stockholm med massor andra bokbloggare, så vi satt där och då hade vi en liten föreläsning om e-boksläsning och alla satt med sina plattor [...] Det var många som lobbade för det, att det här är det nya sättet att läsa, och det är hur smidigt som helst och att man kunde ha med sig 400 böcker på semester. Så då tänker man, åh, jag blir ju också lite sugen, så efter det så köpte jag, alltså unnade jag mig också en egen e-boksläsare [läsplatta].

Fredrika

En alldeles egen väg in i e-boksvärlden har Gerda, som även hon bloggar om böcker och som numera endast läser e-böcker. Hon började läsa e-böcker först efter en långtida och systematisk analys av marknaden som genomfördes genom att leta på Internet, läsa om olika läsplattor, leta efter återförsäljare och till och med besöka den kanske enda bokhandel i Skåne som då sålde e-böcker direkt över disk.

Jag funderade så smått på det här med e-böcker, att det kunde vara ett alternativ för mig. Så jag började liksom forska lite om det, googla, läsa om det. [...] Jag kände ingen person som hade en läsplatta, så jag kunde liksom inte rådfråga utan det blev nätet i stället som jag vände mig till. [...] Sen dröjde det ändå lite, men för ungefär fem år sedan så skaffade jag min första läsplatta och sen var jag ju såld.

Gerda

Som vi har beskrivit så har de flesta av informanterna börjat läsa e-böcker utifrån ett eget initiativ och flera av dem uppger att det inte fanns någon annan i deras närhet som läste e-böcker när de själva började. Däremot har några informanter sedermera fått eller försökt få andra att prova e-böcker (Anders, Julia, Elin, Evelina, Gerda). Vi kan se att de som har försökt sprida e-boksläsandet till andra också är de informanter som är de mest entusiastiska e-boksläsarna.

Jag brukar rekommendera det för folk och säga jamen prova på, jag vet någon kursare som – hon är oerhört modern och duktig på teknik, men hon hade inte börjat läsa e-böcker när jag gjorde det och det var jag som rekommenderade det för henne och sedan har hon kommit igång. Så jag har spridit evangeliet.

Elin

Hinder för ingång till e-boksläsande

Vi har sett att ingången till e-boksläsning har varit ett självständigt och aktivt val hos de flesta informanter och alla utom en har också fortsatt att läsa e-böcker. Samtidigt framkommer att flertalet av informanterna har upplevt någon typ av svårigheter, problem eller tveksamheter i samband med att de började läsa e-böcker (Elin, Maria, Irina, Vilhelm, Kerstin, Fredrika, Isabelle). Det kan handla om tekniska besvärlig-

heter, men även om föreställningar och förväntningar om hur en e-bok fungerar och hur det känns att läsa den.

Ett annat potentiellt hinder i ingången till e-boksläsning är nödvändigheten av att ha ett passande läsverktyg (Irina, Emma, Anders), och i koppling till detta att läsverktyg kan upplevas som dyra (Emma) och att det är svårt att testa dem i förväg.

Jag vet inte om jag hade köpt mig en surfplatta om jag inte hade fått den från min son.

Emma

För det är inte så att man kan gå ut i en butik och titta på en massa olika plattor. Utan man blir lite beroende av att läsa om vad folk tycker.

Gerda

Det är bara Adlibris som säljer dem [läsplattan Letto], och då är det svårt att titta på dem. [...] Jag är så gammal att jag gärna vill hålla i saker, jag vill känna hur det ligger i handen liksom.

Maria

När det gäller tekniska svårigheter handlar det i flera fall om att informanterna har upplevt själva nedladdningen av e-böcker som krånglig i ett initialt skede, ofta i samband med att de har försökt låna e-böcker från biblioteket. Det är dock inte alla som tycker att det är krångligt: Evelina upplevde det som smidigt att skapa en egen inloggning och framför att kunna göra det hemifrån, "då var det lätt att testa det och det krävde ingenting mer än att göra det därhemma."

Det var lite jobbigt, för dels så måste man ha ett bibliotekskonto och sen så var man tvungen att skapa ett konto på Adobe för att kunna få ner de här e-böckerna. Och så kommer jag ihåg att det var lite jobbigt, för jag glömde lösenord till det här Adobe-kontot hela tiden. Det var nåt strul, för då måste man begära ett nytt lösenord för att kunna låna en e-bok.

Vilhelm

[...] det är ju också en sak som gjorde att jag tyckte att det var så knöligt så jag tänkte "nu struntar jag i det här", för om det inte fungerar så är det ju ingen mening att jobba med det här.

Irina

Intressant att notera är att uppfattningen om att det är krångligt inte nödvändigtvis härstammar från en verklig upplevelse utan även kan baseras på en föreställning om att det är det. När Elin berättar om sin väg in i e-boksläsandet framkommer att hon redan innan hade en känsla av att det här med e-böcker kunde vara besvärligt.

[...] Jag var nog skeptisk från början, just att det är lite jobbigt liksom, att nu är det en ny grej jag måste lära mig [...] Jag visste inte hur krångligt det var, jag tänkte är det krångligt att ladda ner det och hålla på och fixa med så är det nästan lättare för mig att cykla och hämta boken på biblioteket eller beställa den från Bokus.

Elin

Det är tydligt att flera informanter redan innan de blivit e-boksläsare har haft förväntningar på hur det ska fungera och kännas att läsa e-böcker (Anders, Kerstin, Vilhelm, Maria, Fredrika). Inte sällan handlar det om hur de tänker sig e-boksläsning i förhållande till läsning av fysiska böcker.

Först så var jag jättenegativ mot läsplattan, när den hade kommit, nej tänkte jag då, jag måste ju kunna dofta på boken, och känna, jag har verkligen en så taktill känsla med mina böcker. Men sen ser man också nyttan med det.

Fredrika

En del av informanterna har blivit positivt överraskade, till exempel Anders som inte hade förväntat sig att han skulle uppskatta e-boksläsning så mycket som han gjorde. För andra har det blivit tvärtom. Två informanter sticker ut i sin upplevelse och erfarenhet av e-böcker: Maria som är en motvillig e-boksläsare, och Vilhelm som köpte en läsplatta och började läsa e-böcker men slutade efter några månader. Vi har alltså Maria som inte gillar e-böcker men har två läsplattor hemma och som har som mål att läsa en e-bok minst en gång i månaden för att, som hon säger "Det vore jättesmidigt om jag kunde tycka om dem". Och så Vilhelm som kom igång med sin läsning i vuxen ålder och investerade i en läsplatta ungefär samtidigt som han började läsa fysiska böcker; för honom blev e-boksläsningen något negativt då han upplevde att ingen kunde se att han var en läsare när han läste på plattan.

Jag tycker väl att det är bra med e-böcker och så, men jag tycker... det känns inte riktigt som en bok. [...] Jag vill tycka om dem och jag kan se fördelar med dem, men jag tycker inte om dem.

Maria

Jag kan inte säga direkt när jag slutade, men jag kan säga varför jag slutade. Och det var ju därför, kanske det är en liten narcissistisk sida, men man vill ju fylla på ett bibliotek hemma, man vill nog ha böckerna fysiskt så det syns. [...] Och sen [...] när man sitter med en sån läsplatta så är det ingen som ser heller vad man läser eller att man läser.

Vilhelm

Även andra informanter tar upp att e-böcker och e-boksläsning inte syns i samhället. Några tycker att e-böcker marknadsförs för lite. Julia tycker att det saknas reklam för e-böcker hos nätbokhandlare och distributörer, medan Gerda menar att e-boken lyfts fram för sällan i sammanhang där det pratas om böcker, som på bokmässan. Flera informanter tycker att biblioteken borde bli bättre på att marknadsföra e-böcker (Emma, Evelina, Kerstin).

[...] om man åker till bokmässan i Göteborg och går runt där för att titta på böcker, så är det ju pappersböcker i mängder. [...] Det finns ingenstans information om böckerna även finns som e-böcker. [...] Så det är lite synd att man exponerar en massa böcker, en massa titlar och att man bara exponerar pappersböcker. Man talar inte om att det finns alternativ, man ger inga mässpris på de här titlarna utan man är så fixerad vid pappersboken.

Gerda

Och jag ser ju aldrig någon som läser [e-böcker i Sverige], men jag vet inte, de sitter kanske med sin telefon, men ha en e-boksläsare [läsplatta], det ser jag nästan aldrig.

Anders

Användbarhet och funktionalitet

I det här avsnittet tar vi upp sådant som informanterna upplever som för- respektive nackdelar med e-böcker och e-boksläsning. Ofta speglar sig detta i informanternas funderingar kring fysiska böcker. I redogörelsen av vårt empiriska material har vi flera gånger stått inför utmaningen att avgöra om för- eller nackdelar med e-boken som nämns av våra informanter egentligen är för- eller nackdelar med de specifika

läsverktyg som används. Därför har vi valt att först presentera det som vi bedömer handla om generella för- och nackdelar med e-boksläsning, för att därefter presentera informanternas funderingar kring sådant som mer specifikt handlar om val av läsverktyg. Vi inser att gränsen mellan dessa kan upplevas som något flytande i nedanstående redogörelse.

E-bokens fördelar

De viktigaste fördelarna med e-böcker som vi kan identifiera utifrån intervjuerna är *tillgång/ tillgänglighet, utrymme/vikt och funktioner som ökar läsbarheten*.

Tillgängligheten, det vill säga att e-böcker går lätt och snabbt att få tag på, är det som informanterna verkar uppskatta allra mest. I stort sett alla nämner som en stor fördel att de, när andan faller på, kan ladda ner en bok omedelbart. De informanter som lånar e-böcker på bibliotek gillar att inte behöva gå till biblioteket för att låna eller lämna tillbaka och att de slipper vänta i kö när den fysiska boken är utlånad.

För Anders, som gillar historiska böcker och bara läser på engelska, är e-böcker ett sätt att kunna få tag i titlar som annars skulle vara svåra att hitta i Sverige. Här vill vi upplysa om att Anders läser e-böcker på en Kindle-läsplatta och köper dem från Amazon.

Då kanske de är bara en bråkdel av priset. Och framför allt att de är tillgängliga överhuvudtaget och att de inte ens finns att få tag på i Sverige. I så fall skulle jag få beställa dem rent fysiskt från USA eller från England, vilket gör dem jättedryra.

Anders

När det gäller *utrymme* lyfter flera av informanterna fram det praktiska i att kunna ha med sig många böcker när man ska iväg någonstans (Anders, Emma, Kerstin, Fredrika, Vilhelm, Julia) och att e-böcker inte tar plats i den ofta redan överfulla bokhyllan (Maria, Julia, Irina, Gerda, Fredrika, Kerstin). När det gäller läsplattor tycker några att det är en fördel att de *väger lite* (Maria, Julia, Kerstin). Andra lyfter fram att det är praktiskt att inte behöva hålla plattan med båda händerna såsom med en fysisk bok.

Det är mycket lättare att hålla den [surfplattan] i sängen när man ska läsa, och i synnerhet slippa den där tummen på vänsterhanden, det är så skönt.

Isabelle

Något som många av informanterna också ser som en fördel med e-böcker är tillgången till olika *funktioner* som underlättar läsningen. Möjligheten att förstora text eller på annat sätt anpassa textformatet är det som flest lyfter fram som en fördel (Vilhelm, Gerda, Evelina, Emma, Kerstin, Irina, Martin). Inte bara de äldre informanterna, utan även till exempel Evelina som fick sämre syn i och med en ögonoperation.

I början då förstörde jag det jättemycket, för då hade jag inte fått glasögon, men nu har jag ändå mycket större än normal text. Jag tycker det är härligt. Jag kan läsa mycket snabbare då. Det är jobbigare med liten text. Jag låter som min mamma som är 73, men det är, alltså ögonen är inte lika bra som de var innan, så jag tycker det är helt suveränt att kunna förstora texten.

Evelina

Jag berättar hela tiden från synpunkten av en äldre person som inte alltid ser bra, så jag tycker det har väckt min entusiasm för att det är ett så perfekt hjälpmedel helt enkelt.

Emma

Andra funktioner som nämns som en fördel är ljuset i plattorna, att kunna söka efter specifika ord i texten, sätta bokmärken eller markera text/göra understrykningar, samt att ta en skärmdump på exempelvis ett recept i en kokbok. Dock påpekar både Irina och Isabelle att kommentarer och markeringar i texten bara sparas i köpta e-böcker och inte i låneböcker. När det gäller ljuset menar vi här bakgrundsbelysningen i surfplattan eller mobiltelefonen och läsplattor med inbyggd belysning. Flera informanter nämner att de uppskattar möjligheten att med sina läsverktyg kunna läsa på kvällen utan att störa andra (Anders, Gerda, Fredrika).

Att kunna slå upp engelska ord och få en översättning är en annan funktion som upplevs vara till hjälp för de informanter som läser mycket på engelska. Ett annat exempel är sökfunktionen som enligt Martin underlättar att söka efter en viss person eller händelse i e-boken, en uppfattning som dock ingen annan informant håller med om.

Jag tror jag njuter mer av att jag kan slå upp orden i e-boksläsningen. Det gör det lättare för mig att läsa böcker som jag kanske tycker skulle vara mer otillgängliga om jag hade läst dem analogt.

Anders

I en pappersbok är det hopplöst att hitta den här personen som bara nämns en gång, tusen sidor. Du får läsa om boken igen, och när du passerar den här personen så har du glömt bort att du sökte efter den... och så vidare. Du kan hitta det hur lätt som helst i en e-bok.

Martin

Några informanter ser en fördel med e-böcker ur ett miljöperspektiv (Gerda, Alexander, Isabelle, Vilhelm). Isabelle tar upp den ovanliga aspekten att det kan vara positivt att inte kunna se boken som finns i plattan, i de fall där den fysiska motsvarigheten kanske har ett trist omslag vilket enligt henne kan ha en "avtändande" effekt på läsviljan. Anledningen att vi säger att det är en ovanlig aspekt är att de flesta av informanterna, vilket blir tydligt i det kommande avsnittet, tycker att det är en nackdel att inte kunna se boken de läser.

Jo, sen också det här med designen på framsidan, man blir ju också lite olika sugen på boken, och i synnerhet om man lånar gamla böcker så är alla så bruna på framsidan. Det är rätt fantastiskt att folk läste dem, men det kan också vara nånting... man kan bli lite avtänd på boken, medan på plattan kommer man nog förbi det där rätt så snabbt.

Isabelle

E-bokens nackdelar

I stort sett alla informanter, trots att de själva är e-boksläsare, upplever att det finns nackdelar med e-böcker, framför allt i jämförelse med fysiska böcker. Två saker sticker ut på så sätt att många informanter tar upp dem som faktorer som påverkar både läsningen och ibland också inställningen till e-böcker. Det ena är svårigheten att orientera sig i en e-bok och att få en överblick över den, det andra är e-bokens osynlighet.

När det gäller den förstnämnda, att orientera sig, uttrycker flera av informanterna att på grund av att de inte kan känna sidorna i en bok har de svårt att uppfatta hur långt de har kommit i texten när de läser en e-bok eller hur långt det är till nästa kapitel (Elin, Isabelle, Anders, Maria, Kerstin). Detta upplevs som en nackdel fast det ofta går att rent siffermässigt se vilken sida läsaren är på eller hur många sidor som är kvar. Andra upplever det som negativt att inte kunna bläddra fram och tillbaka på samma sätt som i en fysisk bok och att det blir svårare att ha koll på sådant som styckeindelning (Maria, Elin, Fredrika, Kerstin). Maria som läser mycket mysterieböcker och liknande berättar om en e-bok hon läste där det i slutet av boken fanns kartor och ordförklaringar som hon inte upptäckte förrän hon hade läst klart boken, "de hade jag ju behövt medan jag läste" som hon uttrycker det.

Det jag saknar i e-boksläsandet är att jag inte kan känna hur långt jag har kommit. Alltså jag känner inte var i boken jag är, om jag har läst en fjärdedel eller två tredjedelar. [...] Jag kan se i procent, men jag kan inte känna det utan att [...] alltså jag måste intellektuellt räkna ut hur långt jag har kommit.

Anders

Och sedan ser man direkt liksom, om man håller så här, ja men jag har läst precis hälften nu, det är klart man kan kolla det med en e-bok men då får man gå in och liksom "hur många sidor är det?"

Elin

Det är skönt med sidorna liksom, när det blir mer på den vänstra sidan och så blir det mindre på den högra, det får man ju inte heller med en e-bok. Det saknar jag lite också, för det känns som att man kommer någonstans då.

Maria

Vad gäller e-bokens osynlighet är det tydligt att det faktum att e-boken inte syns på samma sätt som en fysisk bok är något som påverkar flera av informanterna, på olika sätt. En del uttrycker det som att de inte har samma känsla för vad de läser eller att de faktiskt håller på att läsa en bok när den ligger gömd i plattan (Isabelle, Evelina, Anders).

[...] Att jag inte kan bli påmind om vad det är jag läser, alltså, om jag har en fysisk bok så ser jag den ligga där, så kan jag titta på den och känna: ja just det, det är den jag håller på att läsa, för man får ju lite av en relation till sina böcker som man läser. Det ser jag ju inte på min Kindle, den ser ju likadan ut oavsett vad som är i den.

Anders

Jag ser inte böckerna på Ipaden. När jag har läst den så försvinner den ur mitt medvetande.

Evelina

Och sen att jag inte kommer ihåg vad de heter. Framsidan, alltså titeln och författaren, det ser man inte så mycket, för när jag öppnar plattan, så kommer man nog till den sidan man är på. När du har en riktig bok, så ser man ju alltid framsidan, och sen hittar du var du är. Och så känner jag, att de böckerna glömmar jag lite lättare att jag har läst.

Isabelle

Andra lyfter fram betydelsen av att ha böcker omkring sig, synliga både för sig själva och andra. Vi har redan berättat om Vilhelm, som ser det som ett problem att andra inte kan se att han läser böcker och vad han läser när han läser på plattan. Maria upplever glädjekänslor av att ha fysiska böcker i sin närhet och tycker att den känslan

saknas med e-böcker. Hos henne finns motstridiga känslor: å ena sidan älskar hon att vara i sitt bokrum, å andra sidan har hon inte plats för fler böcker och ser e-böcker som en möjlig lösning, men brottas med känslan av att de inte syns.

Jag har ett rum med böcker, och jag tycker om att vara därinne och ligga i den där lilla bäddsoffan och läsa och så titta upp och så ser jag alla böcker. Då blir jag glad.

Maria

Fördelen med e-böcker är ju att de tar ingen plats. Mina bokhyllor är fulla hemma och det får inte plats några fler bokhyllor heller. Så då vill jag ju väldigt gärna mer åt det hållet, men jag har något inre motstånd: nä, de är inte lika fina, de syns inte. En fil på läsplattan, den liksom...

Maria

Några av informanterna tar upp de problem som kan uppstå på grund av att nedladdningen av e-böcker kräver olika format beroende på vilket läsverktyg som används, var boken hämtas eller om det handlar om att köpa eller låna böcker (Fredrika, Martin, Maria). Fredrika, som ibland läser i plattan och ibland i mobilen och som både lånar och köper e-böcker, menar att besvären med olika format kan kännas tröttsamma. Även Martin, den mest erfarne och övertygade e-boksläsaren, tycker att de olika formaten är en nackdel och uttrycker önskemål om en förändring.

Jag hoppas verkligen att vi kommer att gå till ett mer enhetligt format. [...] Här [i läsplattan] har jag ju faktiskt fem, sex olika appar, och de ser olika ut, ta en e-bok och öppna upp den i alla de apparna så ser den lite olika ut. [...] Och enheterna, apparna ska visa detta på ett tillfredsställande sätt och det är inte enhetligt idag, därför att plattformarna är inte enhetliga.

Martin

Det är lite problematiskt att det finns så många olika format när man ska få hem en fil till sin e-boksläsare [läsplatta] och till telefonen också. Jag får ha fyra olika appar för att kunna tillgodogöra mig, för när jag köper från Bokus så måste jag använda deras lösning, när jag köper från Adlibris måste jag använda deras lösning, får jag en pdf får jag öppna den i e-reader, bibliotekets filer som jag laddar hem blir olika filer när jag laddar hem det till telefonen och till plattan. Det är lite trixigt att hålla på med alla de här formaten och vissa pdf:er blir jättekonstiga och går inte alls att läsa, andra funkar jättebra. Att det inte finns någon standard är kanske det som jag tycker är jobbigast, för då drar man sig lite för det när det börjar bli struligt.

Fredrika

Utöver ovanstående nämner informanterna ytterligare nackdelar med e-böcker: batteriet kan ta slut i läsverktyget (Maria, Fredrika), innehåll och redigering av e-boken kan skilja sig negativt från den fysiska versionen (Maria, Irina), det går inte att ge bort en e-bok till någon annan (Gerda, Evelina) och det är svårt att be en författare skriva en autograf i en e-bok (Gerda). Elin och Irina tycker att det är en nackdel att inte kunna anteckna eller markera i en e-bok, som med till exempel post-it-lappar i en fysisk bok. Intressant är, som vi tog upp tidigare, att två andra informanter (Gerda och Anders, de flitigaste e-boksanvändarna) ser det som en fördel med e-boken att man kan göra just detta: markera text, sätta bokmärken, göra understrykningar etc. Det kan betyda antingen att dessa funktioner inte finns i alla läsverktyg, alternativt att inte alla användare känner till dessa funktioner eller upplever dem som användbara. Oavsett

vilket tycks det kunna påverka informanternas upplevelse av e-böckernas funktionalitet.

Jag vet att det finns en bokmärkesfunktion i e-boken och jag tror att jag har gjort det någon gång men jag har nog inte riktigt lärt mig hur det funkar, alltså jag sätter till bokmärken men sedan hittar jag inte riktigt dem. Eller så har jag inte brytt mig om att utforska det. Men i en vanlig bok är det så himla lätta att bara sticka in ett papper eller en post-it-lapp om man vill gå tillbaka eller skriva ner någonting eller kolla upp någonting. Jag tycker bara att det är lite mer lättnavigerat.

Elin

Läsverktyg

Här presenterar vi informanternas funderingar kring vad som avgör valet av läsverktyg. Fokus ligger framför allt på läs- och surfplattor men även smarta telefoner tas i beaktande.

Bortsett från tre informanter väljer de flesta bort smarta telefoner för läsning av e-böcker eftersom skärmen upplevs som för liten. Tre e-boksanvändare utnyttjar dock möjligheten att läsa på fler än bara ett digitalt läsverktyg. Anders kan med hjälp av Kindle-appen “i nödfall läsa på telefonen”, Fredrika har fysisk bok, läsplatta och telefonen för olika syften och Julia brukar läsa på surfplattan hemma och fortsätter läsningen på en smart telefon när hon är på väg någonstans. Precis som Anders uppskattar Julia och Martin möjligheten att kunna synkronisera de olika läsverktygen. Någonting som även Fredrika önskar, då hennes läsplatta inte går att synkronisera med den smarta telefon som hon använder.

Jag har alltid någon tryckt bok med mig och sedan har jag några i telefonen, för säkerhets skull, och sedan några i plattan. Jag vill ju helst aldrig bli utan läsning.

Fredrika

Den största skillnaden mellan en läs- och surfplatta är surfplattans mångsidighet, alltså att användningen av surfplattan som läsverktyg bara är en av otaliga andra funktioner. Här råder olika uppfattningar över om det är en för- eller nackdel vid valet av läsverktyg. Elin, Evelina, Isabelle och Julia uppskattar att de kan ha surfplattan till många olika saker. Samtidigt nämns – till och med av samma personer – nackdelar med surfplattans alla möjligheter.

Man kan ju göra så mycket mer, det är en helt annan pedagogisk möjlighet, jag är lite färgad av mitt jobb, men det är en helt annan möjlighet än att bara ha en läsplatta. Då tänker jag lite ekonomiskt också, det finns ingen anledning att köpa någonting som har mindre funktioner.

Evelina

Risken är ju också när man sitter där med [surf-]plattan, att man går vidare, stänger boken och sen oops, så är man där eller där. [...] det är mycket lättare att stänga en e-bok och gå in i nånting annat än när man sitter med en vanlig bok.

Evelina

På grund av surfplattans olika funktioner är det mycket vanligare att dela på en surfplatta än att dela på en läsplatta (Evelina, Elin, Isabelle, Anders). Använder flera personer i familjen samma surfplatta så kan det uppstå konkurrenssituationer där en person vill läsa medan en annan hellre vill spela, se på ett klipp eller surfa på nätet.

Exempelvis kan Isabelle bara läsa på surfplattan “om man får lov att ha plattan fri från sonen.”

Oavsett om användarna läser på en läs- eller surfplatta så uppskattas möjligheten att kunna ladda ner e-böcker direkt utan att ta genvägen via datorn (Fredrika, Maria). Samtidigt tycker våra informanter att det är en stor fördel att kunna läsa e-böcker utan internetuppkoppling (Evelina, Isabelle).

Den har också Wifi [läsplattan], så jag kan koppla upp mig direkt och ladda hem en bok från biblioteket eller köpa en från e-bokhandlaren. Det känner jag att det är viktigt, för att slippa mellansteget att först ladda ner den till dator och sedan föra över den.

Fredrika

Det är det som är så häftigt tycker jag, att man tar ner den på [surf-]plattan och att man inte behöver ha internetuppkoppling. Jag tycker att allting som kräver uppkoppling, då tar det bort en del av grejen för mig.

Evelina

Framför allt användare av läsplattor men även flera av dem som läser på en surfplatta tycker att ljuset på en surfplatta inte är behagligt för ögonen (Anders, Vilhelm, Evelina, Isabelle, Maria). Isabelle som läser på en surfplatta försöker undvika att läsa på plattan innan hon ska somna. Julia däremot tycker att surfplattans funktion “nattläsa”, då ljuset sänks på kvällen, har underlättat kvällsläsning. Flera av informanterna lyfter fram fördelen med läsplattans reflexfria skärm jämfört med surfplattans blanka, framför allt vid läsning i solsken (Isabelle, Gerda, Kerstin, Martin).

Jag ville ha en läsplatta också och inte en surfplatta, för jag vill inte ha det här ljuset när jag läser, utan det ska vara så likt en bok det går.

Maria

I intervjuerna var det ingen som tog upp funderingar kring köp av en surfplatta för just e-boksläsning, utan surfplattan finns mest tillgänglig och kan till och med vara anledningen till läsning av e-böcker (jmf. Ingång till e-boksläsning). Däremot inskaffas läsplattor för ett enda syfte – läsning. Som vi också tog upp under hinder för ingång till e-boksläsning är det inte lika lätt att testa en läsplatta i förväg. Det finns få återförsäljare som säljer läsplattor över disk. Det var anledningen till att flera av informanterna var osäkra på vilka läsplattor de skulle köpa då de inte ens visste om de skulle gilla att läsa på en läsplatta. Efter en gedigen internetsökning, eftersom vänner och bekanta med erfarenhet och tips saknades, valde Gerda, Kerstin och Fredrika en lite billigare modell eller i alla fall inte det dyraste som fanns. Kerstin lyfte även fram att hon kände sig tryggare med valet att köpa en läsplatta från en svensk försäljare.

Val av e-bok eller fysisk bok

De flesta informanter uttrycker tydligt att de uppskattar möjligheten att kunna läsa i olika format och att kunna välja format utifrån olika sammanhang och behov.

Det är rätt lyxigt att kunna läsa på alla dessa sätt. Hur gjorde man innan?

Evelina

Mm, faktum är att Mikael Bergstrands ”Delhis vackraste händer”, den har jag läst som e-bok, men sen skaffade jag också pappersboken, inbunden, för jag tyckte, åh, den var så speciell. Sen lyssnade jag också på den som ljudbok. Alltså pappersboken har jag inte läst för jag har ju redan läst den som e-bok liksom, men just att jag kände, oj, jag vill njuta av denna boken, så den har jag hemma i hyllan också även om jag redan hade den som e-bok. Så lite så där blir det ju, att man använder sig av alla tre format, om man säger så, på olika vis.

Gerda

Vi kan identifiera flera faktorer som är avgörande för om användarna bestämmer sig för en fysisk bok eller en e-bok. Det gäller då de användare som läser både e-böcker och fysiska böcker. Dessa faktorer är *tillgänglighet, språk, pris* och *lässammanhang/syfte*.

Tillgänglighet

När det gäller tillgänglighet ser vi att ett vanligt motiv till att välja e-boken är när användarna vill ha tillgång till texten direkt, här och nu utan att vänta på öppettider, leveranser eller att andra låntagare ska lämna tillbaka den fysiska boken (Irina, Isabelle, Julia, Evelina, Fredrika). Oftast handlar det då om att låna boken på biblioteket.

Eller om det är någonting jag vill ha nu, nu, nu, jag vill inte vänta på att det ska ta en viss tid för att beställa hem den – då laddar jag ner den direkt och börjar läsa.

Julia

Om man ändå är på biblioteket, då kan man ändå ta de riktiga böckerna. Men när man inte får tag i dem eller när man har de här dagarna, när man inte har nånting att läsa, då går det nog snabbt att få hem nånting att läsa på plattan. Då behöver man inte vänta tills biblioteket öppnar.

Isabelle

Några av vara informanter har även nämnt att de i vissa sammanhang bara har tillgång till e-boken, här syftar vi exempelvis på recensionsexemplar som skickas ut från förlagen till bokbloggare (Fredrika, Maria), äldre litteratur som inte längre finns i pappersform men däremot publicerats som e-bok (Gerda) eller titlar som på bibliotek bara finns som e-bok (Evelina).

I de fall där användarna har e-boken som första val (Elin, Emma) eller i stort sett bara läser e-böcker (Gerda, Anders, Martin) väljs den fysiska boken endast om verket inte finns som e-bok.

I såna situationer kan jag överväga: är jag tillräckligt intresserad så jag vill skaffa pappersboken och läser den, eller väljer jag bort det och hittar nånting annat att läsa istället. Så det är lite så jag tänker.

Gerda

Språk

Språket i verket som läsarna är ute efter kan också vara avgörande för valet mellan e-bok och fysisk bok. Det finns å ena sidan användare som är ute efter exempelvis e-böcker på engelska eftersom böckerna inte ges ut på svenska, varken som e-bok eller fysisk bok (Anders, Julia) eller att användaren helt enkelt föredrar att läsa på engelska (Anders). Å andra sidan upplever sig några av våra informanter vara tvungna att välja

fysiska böcker när de vill läsa på engelska, eftersom de inte finns tillgängliga som e-bok på engelska (Elin, Evelina) eller användaren behöver vara uppkopplad för att kunna läsa den på engelska (Isabelle). Det gäller framför allt läsare som lånar e-böcker på bibliotek.

Och det innebär att finns den på svenska på biblioteket som e-bok, men på engelska på biblioteket som icke e-bok, så tar jag hellre besväret att cykla förbi biblioteket och hämta upp. För det är mycket lättare att tanka ner den, men jag vill verkligen ha den på originalspråk om den finns.

Elin

Även om språket egentligen påverkar böckernas tillgänglighet oavsett om det är e-böcker eller fysiska böcker, ville vi ändå lyfta fram den dimensionen eftersom den tas upp av både forskare inom ämnet och våra informanter. Sammanfattningsvis kan språkfaktorn slå åt båda håll, beroende på vilket läsverktyg och vilken plattform som används, vilket språk som föredras och om det handlar om att låna eller köpa böcker.

Pris

Ett tredje faktor som vi anser som avgörande för valet mellan e-boken och den fysiska boken är priset. Även här har vi träffat användare där ett val avgörs av priserna: är böckerna billigare som e-bok så köps det digitala formatet, är de billigare som fysisk bok så köps den varianten (Julia, Anders, Kerstin). Men det finns även de som tycker att e-böcker generellt är för dyra (Maria, Evelina) eller inte borde kosta någonting (Vilhelm) och därför väljer bort att köpa e-böcker.

Jag läser den och sen försvinner den och jag tycker att det är onödigt att lägga 100 kronor på en e-bok om jag kan låna den någon annanstans istället, eller om jag kan köpa den som pocket för 65 och ge den till någon annan.

Evelina

Det kan ha med det att göra, att jag är så van vid att det är bara digitala grejer, det är ingenting som jag vill betala. [...] Det är lättare att betala för nånting som man kan känna fysiskt, nånting som man har, än för nånting som man bara har digitalt.

Vilhelm

Lässammanhang

Själva lässammanhanget eller läsandets syfte är den faktor som enligt vår bedömning påverkar valet av e-böcker eller fysiska böcker mest. Vi kan urskilja olika sammanhang där antingen e-böcker eller fysiska böcker föredras, dock upplever inte sällan en del användare att en situation är som gjord för e-boken medan andra tycker att den fysiska boken är mest lämplig i samma situation. Vi vill påpeka att intervjufrågan om olika lässammanhang var en öppen fråga och de lässammanhang som vi redovisar här nämndes av informanterna själva.

Det sammanhang då e-boken klart föredras av nästan alla informanter är *resa och pendling*. Här påpekas framför allt möjligheten att ha med sig flera böcker i ett läsverktyg samt läsverktygets vikt och storlek som underlättar läsning vid pendling eller resor. Julia och Fredrika föredrar till och med att läsa e-böcker på mobiltelefonen när de är på väg till jobbet, då det anses som ännu smidigare. Evelina

är ovanlig i det här sammanhanget, hon håller inte med om e-böckernas fördelar vid resor utan lämnar hellre surfplattan hemma än att riskera stöld eller vattenskador.

[...] men inte när vi åker nånstans, då tar jag inte den med mig. Då vill man ha en vanlig bok, då är en pocketbok oslagbart. Det gör inget om det kommer vatten på den.

Evelina

Flera informanter föredrar den fysiska boken vid *studier och utbildning*, vilket kan bero på läs- och inlärningsvanor. Andra lyfter istället fram tidigare studier och utbildning som ett sammanhang där e-boken hade underlättat tillgång till och hantering av kurslitteratur. Fredrika exempelvis hade önskat att e-böcker funnits redan när hon var student, då hon idag fortfarande har den gamla kurslitteraturen stående i bokhyllan och hon har inte öppnat den sedan dess.

Jag vet när jag har köpt kurslitteratur har det ju funnits som e-bok också, och då har jag ofta valt att köpa den fysiska boken, som kostar lite mer än e-boken, för att den har jag alltid kvar. ... Så vad gäller facklitteratur har jag aldrig köpt någon e-bok, alltså kurslitteratur, eller laddat ner. Utan där vill jag ha den riktiga.

Elin

När jag läste på lärarhögskolan så läste jag nog bara böcker. Då läste jag nog inte på paddan, även om kurslitteratur finns som e-bok, det läser jag aldrig där, det läser jag som fysisk bok. Och det vet jag inte varför, för att så har det alltid. ... jag tror det har med inläring att göra. ... jag kan stryka under, jag kan skriva vid sidan, det händer nånting när man gör nånting med händerna där. Det händer inte när man har plattan, den är lite mer endimensionell. [...] När jag vill lära och ta till mig nånting, då vill jag ha en vanlig bok.

Evelina

Resonemang kring vilket bokformat som passar bäst som kokbok vid *matlagning* togs upp av några informanter. Evelina lyfter fördelen med kokböcker i digital form. Lånar hon exempelvis en kokbok som e-bok så kan hon ta en skärmbild och har recepten kvar. Andra resonerar tvärtom, att en kokbok kommer alltid att finnas och föredras i fysisk form (Kerstin, Julia).

Personligen skulle jag aldrig kunna tänka mig att köpa en kokbok som e-bok. Utan där är det ju mer hela intrycket med bilder på maten och sådant och liksom ha receptet lätt tillgängligt. Ska du försöka ha den på telefon: ah nu släcktes skärmen, nu ska jag liksom bara slå in koden för att öppna och, vad ska jag göra nu?

Julia

Fem av våra informanter har barn i hushållet och delade med oss av resonemang kring *läsning av e-böcker tillsammans med barnen*. Några har testat att läsa e-böcker tillsammans med sina barn och tyckte att det kan fungera, men ändå föredras den fysiska boken. Det kan ha flera orsaker som exempelvis en mindre mysfaktor när böckerna läses tillsammans på en liten skärm jämfört med stora bilderböcker (Evelina), en vilja att begränsa barnens skärmtid (Isabelle) samt att det känns lättare att låta små barn hantera en fysisk bok än en surfplatta (Elin).

Jag har provat att läsa en e-bok med min dotter, hon och jag tillsammans, det är inte kul. Det är nåt som man gör själv. [...] Man kan inte dela på en e-bok. Det gör man med en sån [fysisk] bok, när man ligger och myser tillsammans.

Evelina

Den fysiska boken föredras också av ett flertal av våra informanter när de vill och kan *ta sig tid för att sätta sig ner och läsa*. Det innebär exempelvis att kunna sitta upprätt vid dagsljus istället för att läsa i smyg med läsverktygets inbyggda ljus (Anders), men även vid avkoppling när läsningen blir något mer än att utnyttja eventuella pendlings- eller väntetider (Kerstin, Evelina).

Nu har jag påsklov, då vill jag verkligen ta det lugnt, då blir det nog en vanlig bok.

Evelina

I detta sammanhang nämns även *finläsning*, det vill säga att läsarna vill kunna visa upp för andra att de är en läsande person. Här tydliggörs återigen e-bokens osynlighet, alltså att det är svårt att identifiera någon som sitter och tittar på en surfplatta som bokläsare.

Sen är det också ganska fint att läsa [...] att folk vill visa vad de läser.

Vilhelm

Jag tror att det är någonting som man har fått med sig kulturellt, att man läser en bok och det är ett tecken, vad ska man säga... Läsnings är bra, det är lite av en... status, eller det är någon symbolik i att läsa bok, det är bra inom vissa socialgrupper som jag kan känna att jag tillhör. Man läser en bok och det är lite kvalitet och jag tar hand om det och det är bra att läsa – som överväger i den analoga boken.

Anders

Annat som kan påverka valet av e-böcker eller fysiska böcker är dagsform eller sinnesstämning (Evelina), men även böckernas komplexitet.

Det ska vara de enklare böckerna, det får inte vara för mycket personer när jag läser som e-bok. För då klarar jag inte det här med att komma ihåg. För det går inte att bläddra tillbaka till sidan 2, just där var den här personen, men det gör man inte på den. Och när det är många personer, så måste man komma ihåg att det var på sidan 14 där alla de står. Det får vara enklare, inte för många personer, inte för många årtal och sånt.

Kerstin

Läsupplevelse

Även om några informanter anger att de inte upplever någon skillnad mellan sättet att läsa fysiska böcker och e-böcker (Maria, Isabelle, Julia, Emma, Elin, Evelina) så kan vi ändå identifiera ett flertal egenskaper som tydliggör den fysiska bokens betydelse för informanterna när det gäller läsupplevelse.

Jag tycker det kan bli väldigt bra läsning även med en e-bok. [...] Alltså, är jag inne i boken så är jag inne i boken, är det en bra bok så är den bra ändå, oavsett medium liksom.

Elin

Nej, det är precis samma. För det är inte storleken eller marginaler, utan det är det estetiska, språket, som spelar en stor roll när jag läser.

Emma

Läsupplevelse vid läsning av e-böcker

Flera av informanterna uppger att de läser e-böcker snabbare än fysiska böcker. Några spekulerar i att det kan ha ett göra med att de inte bläddrar framåt för att se var de är i en e-bok, som de ofta gör i en fysisk bok. Flera personer uppger att de saknar att kunna bläddra i e-boksläsningen och att det på grund av detta inte blir samma känsla i läsningen av en e-bok som en fysisk bok (Irina, Maria, Kerstin).

Jag vet inte vad det är men det är nånting med plattan som gör att jag läser den snabbare. Jag känner det själv att det flyter på ett helt annat sätt.

Evelina

Kanske det är lite lättare att läsa vidare på plattan. För har man en riktig bok, så kan det hända att man tjuvkikar lite, åh, då är kapitlet slut, då stannar jag där.

Isabelle

Det blir ju mer naturliga pauser i en tryckt bok, så där att här slutar kapitlet i en tryckt bok och så lägger man bokmärke, medan man kör igenom en digital bok snabbare, speciellt när man läser i telefonen.

Fredrika

Och det [bläddra fram och tillbaka] gör du inte i plattan, utan då sitter du och vänder sida efter sida. Det är mycket mer statiskt på en läsplatta tycker jag. Så det är mycket mer opersonligt, tycker jag.

Kerstin

Lite ovanlig är Anders som säger sig njuta mer av en e-bok eftersom han kan använda olika funktioner som hjälper honom i läsandet. Åt andra hållet har vi Fredrika, som berättar om sin tendens att hasta och slarva sig igenom e-böckerna som om hon läser nyheter på Internet, vilket hon upplever som lite jobbigt.

Jag läser för snabbt, när jag läser digitalt [e-böcker], jag har blivit bättre på det men jag har litegrann kvar den här känslan av att det här är nånting jag ska hasta igenom. [...] Precis när jag började läsa digitalt, då tyckte jag att jag inte riktigt kom åt materialet på samma sätt jämfört med en tryckt bok, det här med att jag skumläste, att jag tyckte att det var nån slags informationssökning, och kanske ligger det kvar litegrann. För jag läser fortfarande lite slarvigare, lite snabbare i de digitala böckerna för jag på nåt vis tror att jag har bråttom.

Fredrika

Läsupplevelse vid läsning av fysiska böcker

I jämförelse med informanternas funderingar kring e-boksläsning så är deras beskrivning av hur de upplever läsning av fysiska böcker betydligt mer målande. Dessa beskrivningar innehåller inslag av sinnesupplevelser som inte finns med när informanterna pratar om hur de upplever läsning av e-böcker. Även Anders, som nästan bara läser e-böcker, menar att "det känns lite mysigare att läsa en analog bok."

Det finns en tjusning i det här att sitta med den fysiska boken i handen. Jag vet inte om det är jag som är gammaldags, att man behöver liksom träna sig i det [för e-böcker].

Irina

Alltså riktiga böcker är mer levande på något sätt, att man bläddrar och vänder sida.

Kerstin

Alltså jag vet inte, jag bara älskar [fysiska] böcker. Det här med att hålla i en bok och att bläddra är väldigt tillfredsställande [...] Doften... och så känns det liksom, det blir också en paus, jag sitter mycket på jobbet med datorn, så känns det att det blir en mer vilsam läsning. Min läsplatta är inte så flimrig men det är ändå, jag vet inte, det är nånting som är väldigt lugnande med den lilla världen man skapar mellan boken och sig själv när man läser, som är tillfredsställande och... mysigt! Det är väldigt mycket känslomässigt för mig med riktiga böcker. Det logiska, praktiska är nog att jag läser digitalt. Men hjärtat ligger fortfarande i det här.

Fredrika

Man är lite närmare sin fysiska bok om ni förstår hur menar, det är liksom lite avskärmat. Bokstavligt talat.

Elin

Det är kanske den känslan att det är nånting som jag har, som jag har fysiskt. Här har jag hela boken, jag kan hålla den och känna på sidorna. [...] att känna doften, sidorna liksom.

Vilhelm

Några informanter pratar mer ingående om hur det känns att bläddra och tycker att just den faktorn gör att de läser och upplever läsningen av fysiska böcker annorlunda än e-böcker. Flera tar upp att de när de läser en fysisk bok får en känsla för var i boken de har läst om en speciell händelse eller en viss person, men att den känslan inte finns när de läser en e-bok. Här vill vi påminna om Martin som ser det tvärtom och tycker att det är mycket lättare att hitta tillbaka till personer och händelser i en e-bok med hjälp av sökfunktionen.

Jag läser mer koncentrerat i en tryckt bok. Och också det här att jag känner att jag har mycket lättare att bläddra tillbaka i en tryckt bok, för jag har liksom känslan i fingrarna, men det var nog för fyra sidor sen jag läste det här fantastiska citatet, eller hur var det nu, hur hängde de här personerna ihop? Så jag har en mycket bättre känsla i fingrarna för hur länge sen det var i boken, så att jag lätt kan hitta tillbaka mellan olika avsnitt, som jag inte upplever att jag gör i den digitala boken. [...] Man har en sån taktill känsla med boken, man har den på ett annat sätt, jag upplever läsningen lite på ett annat sätt... ändå.

Fredrika

När jag läser en fysisk bok och öppnar boken så bläddrar jag igenom boken för jag vill se vilken typ av kapitelindelning är det, är det med rubriker, är det en bok som inte har någon kapitelindelning för det finns ju sådana med. En del kapitel har ju rubriker, en del har nummer... jag vill gärna veta, är det uppdelat i tre delar eller någonting sådant. Och det tycker jag att jag inte kan göra på samma sätt i en [e-bok]. Och jag kan faktiskt också, det låter kanske konstigt, läsa en bit här, och en bit där, och det kan till och med vara så att jag går nästan till slutet och tittar lite, hur ser det ut här i slutet? Och det gör jag ju aldrig när jag läser en e-bok, utan där: pang.

Irina

[...] Om jag läser en [fysisk] bok och sedan vill gå tillbaka, det händer ju ibland att man vill bläddra, så minns jag ofta liksom att, ja men det var vänster längst ner, jag är inte alls säker på var det var men jag ser nästan alltid för mig var det var. Och på en platta blir det ju inte lika tydligt för där är alla sidor likadana.

Elin

Jämförelser med annan digital läsning

Vi tog upp frågan om digital läsning i intervjuerna då fanns en antydning om ett samband mellan digitala läsvanor och e-boksläsning i tidigare kvantitativa undersökningar. Om vi jämför läsandet av e-böcker med annan form av digital läsning, som exempelvis nyhetssidor eller sociala medier, så upplever de flesta informanter i vår undersökning en tydlig skillnad mellan läsandet av e-böcker och läsandet på nätet. Nätet skummas eller scrollas mest igenom på jakt efter en fångande rubrik eller den information som läsaren är ute efter. E-boken däremot speglar mer läsandet av en fysisk bok, där man sätter sig ner och håller fokus betydligt längre. Fredrika skiljer sig dock från de andra informanterna i det här avseendet, vilket vi också tar upp under föregående rubrik: hon läser e-böcker mer som annan digital läsning, det vill säga lite för snabbt och stressigt enligt henne själv.

Man koncentrerar sig på ett annat sätt när man läser böcker, Facebook och sådant är kanske mer liksom en liten scrollning, ”nej, det var inte intressant”, men böcker är fortfarande lite mer att man har lite mer fokus och koncentration.

Julia

Om det är nyhetssidor så går det nog väldigt fort att läsa igenom och man behöver inte ta allt, utan man läser bara det som är mest intressant, så det är en skillnad. Med en läsplatta kan man sätta sig ner bekvämt och då kan man läsa lite längre och man läser, alltså just på datorn då är det nog bara det som är mest aktuellt, tycker jag. Man sitter bara några minuter med att läsa där. Det är inte så intressant. Det ska vara en rubrik som fångar mig.

Kerstin

Jag är mer hoppande i mitt andra läsande, då läser jag inte så länge, jag orkar inte koncentrera mig så länge, nej det var dumt sagt, jag *bryr* mig inte så länge. ... men med en skönlitterär bok, då är det ju det som man ska läsa, medan tidningar [på nätet] är ju lite det med att hoppa hit och dit, man hittar inte ro på samma sätt...

Evelina

Några informanter jämför också läsning av e-böcker med läsning av andra typer av digitala dokument, som artiklar eller andra publikationer i samband med till exempel studier. Elin tycker att det ofta fungerar sämre att läsa andra sorters publikationer än e-böcker på sin platta, “till exempel om jag läser handouts som vi har fått i power point, så är det ofta tycker jag ett dåligt format som inte passar min platta”. Vilhelm, som alltså själv har valt bort e-böcker, argumenterar för att andra typer av dokument passar bättre för digital läsning än skönlitteratur.

När man läser ett sånt dokument så är det inte på 400 sidor, utan det är 50 sidor. Och det här med referenser, jag menar att slå upp nånting, då är det nog smidigt att ha det digitalt. Att man kan söka fram. Men i skönlitteratur är det nog väldigt sällan att man gör sökningar av denna karaktär. [...] Jag har liksom aldrig jobbat med en lagbok, det är ett bra exempel då man hellre söker i en digital upplaga istället för att bläddra sig fram.

Vilhelm

Bibliotek och e-böcker

Bibliotekens centrala roll på den svenska e-boksmarknaden speglas även i intervjuerna. Våra informanter har fått frågan om vad de tycker generellt om möjligheten att kunna låna e-böcker på bibliotek. Även om svaret inte var oväntat så var alla reaktioner positiva. Informanterna lyfter ytterligare att det är smidigt att

slippa stå i kö i väntan på populära böcker, att biblioteken erbjuder en bra service (Gerda), att de ligger i framkant med att tillgängliggöra e-böcker (Vilhelm, Emma) och att biblioteken fyller en viktig funktion när det gäller tillgänglighet och att lära ut ny teknik (Gerda).

Alla informanter utom två (Anders, Martin) är e-bokslåntagare på bibliotek och de har ofta en direktlänk till bibliotekets katalog i sin webbrowser. Fem e-boksanvändare har bara lånat på bibliotek och aldrig testat eller känt behovet av att köpa en e-bok (Irina, Maria, Elin, Evelina, Emma). En av informanterna har genom lån av e-böcker till och med återigen blivit en aktiv biblioteksanvändare.

Jag har ju alltid älskat bibliotek, men sedan kommer man ur det lite, för när man var student så kunde man inte köpa böcker, då lånade jag, men när man börjar jobba så kan man köpa böcker, och så gjorde jag det och tyckte att det var så himla lyxigt, att man går in i Akademibokhandeln och tar fyra pocket och betalar för tre liksom. Men man måste ju ta gränsen och så går man till biblioteket, och så vill man ha nya fina böcker, och då är det inte så lätt. Dels så tar det lång tid innan de får in dem och dels så kan det vara lång kö, för att det är populära böcker. Men lånar man dem som e-böcker, så kan man komma åt dem mycket tidigare [...] och sedan det med att man kan sitta hemma, man slipper gå dit, så då blir det plötsligt mer intressant.

Fredrika

För att kunna beskriva aktören bibliotek ur användarperspektivet och analysera dess funktion och betydelse för e-boksanvändarna har vi ställt frågor kring bibliotekets utbud av e-böcker och kring användarvänlighet samt frågat efter önskemål och förbättringsförslag.

Sökning av e-böcker och lästips

Våra informanter brukar ha lätt att hitta e-bokstitlar i bibliotekets katalog när de vet exakt vad de är ute efter. Utmaningen består dock ibland i att avgöra om titeln som kommer fram efter en sökning är en e-bok, fysisk bok eller ljudbok. Ett förslag som kom fram var möjligheten att kunna leta enbart bland e-böckerna, det vill säga på något sätt kryssa i e-böcker för att få fram en renodlad resultatlista (Maria, Irina). Några formulerade även önskemål om en bättre layout av sidan och möjligheten att se framsidan av boken (Evelina). Här kan vi se skillnader mellan låntagare på olika bibliotek.

Nej, jag tycker det blir bara värre och värre. Förut var det E-lib som hade hand om e-böcker, men plötsligt bara en dag så var det biblioteken, igen, och där är det inte alltid lätt. Men jag brukar söka och då kommer det upp olika medier och så trycker man på e-bok, men att hitta bara e-böcker, nej det går nog inte, det tror jag inte. Det är lite synd.

Maria

Ja, e-böcker är inga problem [att hitta], men som sagt, lite omständligt var det innan, att man inte kunde komma tillbaka till den boken man precis hade tittat på men det har de fixat. Och sen är det ju rätt snyggt, alltså layouten.

Isabelle

Läsarna brukar känna sig bekanta och bekväma med bibliotekets katalog och sökfunktion, däremot tycker många, inte alla, att det är svårare att bli inspirerad eller hitta obekanta (här menar vi för läsaren nya) e-böcker.

För det kanske kan vara lite svårt, oavsett om det är ett bibliotek eller en nätbokhandel, om man går in och tänker ”jag får se om jag hittar något”, så kan det vara lite svårare att hitta någonting. För går jag in i en vanlig bokhandel eller ett vanligt bibliotek, så känns det kanske så att det kan vara lättare att slumpmässigt hitta en titel. Och det tror jag beror på, går man in på nätet - bokhandel eller bibliotek - så kan man få en uppsjö av böcker... Så ibland kan det vara för mycket.

Gerda

Kerstin, Gerda och Isabelle har formulerat önskemål om att biblioteken skulle presentera e-böcker på ett bättre sätt, exempelvis med nyinkomna e-böcker, rekommendation från bibliotekarie eller e-boktopplistor i olika genrer. Att få inspiration genom att besöka den fysiska bokhandeln (Irina, Gerda, Julia) eller det fysiska biblioteket (Kerstin) är inte ovanligt. Evelina tar till och med en titt på nätbokhandeln för att få inspiration till nya böcker som hon sedan letar upp i bibliotekets katalog. Hon tycker också att det ibland kan vara lättare att hitta böcker på hemsidan än att planlöst leta runt på det fysiska biblioteket:

Ibland, när man letar efter e-böcker så upptäcker man böcker som man aldrig hade sett om man hade letat runt här på biblioteket bland hyllorna... Eller man kan upptäcka författare som man aldrig hade läst annars, de ligger till exempel på topplistan, eller förslag, det tycker jag också är ganska häftigt. Att man slipper springa runt på hela biblioteket.

Evelina

Ur en rent teknisk synvinkel nämnde Maria att bibliotekets hemsidor och katalogsök borde vara responsiva, alltså kunna anpassa sig efter läsverktygets skärmstorlek. Här syftar hon framför allt på läsverktyg med liten skärm, som mindre läsplattor eller mobiltelefoner.

Ifråga om bibliotekens utbud av e-böcker har vi svårt att uttala oss ur användarperspektivet, eftersom våra informanter är låntagare på olika bibliotek och någon har erfarenheter som ligger några år tillbaka i tiden (Vilhelm). Dessutom är det inte alltid tydligt om informanterna saknar e-boken i bibliotekets bestånd eller om den inte alls har getts ut som e-bok. Det senare gäller framför allt engelskspråkiga och äldre titlar (Maria, Elin). Men det finns även de som aldrig har upplevt att e-boktitlar saknas (Fredrika, Irina).

Nedladdning av e-böcker

I fråga om nedladdning av e-böcker från biblioteken har de flesta uttryckt att det fungerar – för några till och med oväntat – smidigt (Elin, Isabelle, Gerda, Julia, Evelina, Fredrika). Dock kan vi konstatera att skillnaden mellan svaren även beror på de skilda läsverktygens kompatibilitet med e-böckernas format och bibliotekets hemsida samt på instruktionen som låntagarna har fått på biblioteket eller på hemsidan. Utifrån vad informanterna har berättat är det knepigare att låna och ladda ner e-böcker från bibliotek med läsplatta än med surfplatta (Kerstin, Gerda, Fredrika).

Jag tror att det är ett annat format, och de finns inte, man kan inte låna i något annat format tror jag på stadsbiblioteket i Malmö. Det ska väl gå rent tekniskt att göra om det på något sätt i sin dator, men jag känner inte att jag orkar eller har tid och lust att göra det.

Anders, använder en Kindle läsplatta

Faktiskt, böcker från stadsbiblioteket läser jag på telefonen, och då finns det ett format som heter Overdrive, och då kan jag läsa dem.

Fredrika, använder läsplattan Sony eReader

Lite omständligt att låna på biblioteket, framför att behöva ladda ner i datorn och sedan föra över till läsplattan

Vilhelm, köpte en läsplatta men har slutat läsa e-böcker

Att låna är mycket svårare än att köpa, så det håller jag på med att försöka. Men att låna böcker kan man bara göra en gång var fjortonde dag så då får jag ett försök och sedan så läser det sig. Så att man får hålla på med det och träna på att få kunna låna böcker. För det vill man ju kunna.

Kerstin, använder läsplattan Letto

I sammanhanget att ladda ner e-böcker formulerades önskemål om tydliga instruktioner på hemsidan (Kerstin) och – ännu viktigare – kunnig personal (Kerstin, Irina). Kerstin nämnde till och med funderingar om att vissa bibliotek håller inne med information om e-böcker eftersom fler e-bokslån kan påverka bibliotekets budget.

De [personalen] här kan inte. Det finns inte en enda som kan det. Tyvärr. Men jag ska göra ett försök här med Ipad istället, för jag vill bara ha förklarat en enkel sak: hur man beställer en bok. Det är nog väldigt dåligt med tekniken på biblioteket, tyvärr är det så.

Kerstin

Introducera inte någonting förrän personalen kan hantera det. [...] Det får inte vara så som när jag var här och skulle be om hjälp, och sa att det här fungerar ju inte, och så 'ja då får vi ta och logga in och vad bra, då får vi passa på att lära oss också'.

Irina

Begränsning av utlån

För att kunna hålla den budget som är avsedd för e-böcker begränsar de flesta bibliotek i Sverige e-bokslån per låntagare till 1-2 lån per vecka, ibland bara två lån per månad. Därutöver sätts ofta även ett ekonomiskt tak för e-bokslån. Nästan alla informanter är medvetna om detta och vet vad det beror på. Maria och Evelina var även bekanta med diskussionen som uppkom efter e-bokssuccén "Jag är Zlatan". Våra informanter visar en viss förståelse för begränsningen men känner sig ändå mestadels inskränkta i sina lånevanor.

Då kan man bli lite grinig faktiskt [när de stoppar utlåningen]. Om inte jag får låna något för att någon annan har lånat något. [...] Och sedan tycker jag att, det känns inte riktigt bra att låna där för då vet jag att då får de betala för det och då måste man ju vara lite försiktig med vad man lånar. Jag vill ju inte anstränga deras budget.

Maria

Det är rätt så lustigt att man får ett mail om att potten av e-böcker för månaden är slut utan att man själv har lånat e-böcker.

Fredrika

Och sedan får man ha max två i veckan. Då är det väldigt retligt, i synnerhet när du ska på semester, då vill man liksom fylla på, för jag känner att jag kommer garanterat att hinna läsa tre eller fyra.

Isabelle

Förutom att man bara får ha två i veckan, det är lite störigt ibland när man har lässug om man inte har tid att gå till bibblan. [...] men det har jag löst på andra sätt. Är man lässugen, så är man.

Evelina

Våra informanter är dock uppfinningsrika i att hitta möjligheter att kringgå bibliotekens begränsningar. De lånar på flera bibliotek (Emma, Kerstin, Evelina) eller använder andra familjemedlemmars lånekort, som Evelina som konstaterar att hennes dotter "har lånat väldigt konstiga deckare".

Just med det att man bara kan låna en gång var 14:e dag här, då måste man vara lite lurig.

Kerstin

Andra bibliotek än hembiblioteket används även av andra skäl, som bättre service (Kerstin) eller lång sommarvistelse i en annan stad (Irina). När det gäller lån på andra bibliotek har dock inte alla samma inställning: Isabelle och Gerda tycker att de ska hålla sig till biblioteket i kommunen de är kommuninvånare i.

Äga boken

Här tar vi upp i vilka sammanhang informanterna köper fysiska böcker eller e-böcker och vad det innebär för informanterna att äga en fysisk bok respektive en e-bok.

Köpa och äga e-böcker

Hälften av våra informanter köper eller har köpt e-böcker. Gerda, som är en av informanterna som nästan enbart läser e-böcker, brukar exempelvis köpa e-böcker när hon känner att en titel är lite mer intressant eller lockande, om det är en äldre titel som är lite billigare eller om hon vill kunna spara anteckningar och noteringar i e-boken. För Fredrika är det snarare tvärtom, att hon kan tänka sig att köpa en e-bok när det handlar om en bok hon inte känner till eller kanske inte bryr sig så mycket om.

Så jag är ju också mer benägen att köpa en bok som jag inte vet så mycket om som e-bok, för att det är ju också lite en chansning, och så ligger den där i läsplattan och det gör ju inte så mycket.

Fredrika

Vi kan dessutom se att köp av e-böcker är mer priskänsligt än köp av fysiska böcker. Det vill säga att användarna funderar mycket kring e-bokens priser i förhållande till fysiska böcker och till känslan av att äga e-boken. Uppfattningarna kring e-böckernas priser skiljer sig dock mycket och beror ibland på hur mycket informanterna är insatta i olika möjligheter att kunna få tag på billiga e-böcker.

Och så är de för dyra, i förhållande till vad man får. [...] Man kan inte köpa en fil och få betala lika mycket som en inbunden bok, det känns inte okej.

Maria

För min del så är berättelsen lika mycket värd som e-boken, det är min tankevärld. Och där tror jag vi behöver förändra synsättet i största allmänhet. Som jag sa innan, det är många människor som betraktar e-boken som ingenting, det är bara en fil, den syns ju inte. Och pappersboken är nånting rejält, man kan lägga den på bordet och bläddra i den och ställa den i

hyllor. Och då tycker jag att vi behöver förändra synsättet, att e-boken är lika mycket värd ändå.

Gerda

De flesta e-boksköpare tycker att det fungerar smidigt att köpa en e-bok, bara Fredrika tar upp att hon måste ha flera olika appar för att kunna köpa och ladda ner e-böcker. Julia tycker att det går smidigt att köpa e-böcker med presentkort. När det gäller urvalsprocessen, alltså valet av vilken e-bok som ska köpas, så spelar dock den fysiska bokhandeln eller biblioteken fortfarande en stor roll.

Men när man bara är sugen på en bok, men vet inte riktigt vad, då är det mycket mer tillfredsställande att gå in på en bokhandel och titta på böcker, eller på biblioteken för den delen, och läsa på baksidan. Men har jag redan bestämt mig vilken bok jag ska läsa, då spelar det egentligen ingen roll. Jag kan ju få den i vilken format som helst. Urvalsprocessen är då redan gjord.

Fredrika

Det händer att jag går in i en bokhandel, lite då och då, men då blir det nog mest för att få boktips och läsa på baksidan och sedan tänker jag att den måste jag kolla upp som e-bok. Så tyvärr för bokhandlaren att den blir mer en utställningslokal för mig.

Gerda

Bortsett från e-boksentusiasterna Gerda och Martin upplever alla e-boksköpare att de inte äger e-boken på samma sätt som de äger en fysisk bok.

Nej, nja, lite, inte så mycket som en fysisk bok, det tycker jag inte det känns som. Jag kan mer känna att nu ska jag i alla fall ha tillgång till den alltid eftersom jag har köpt den, minsann. Men sedan vet man ändå att det kanske ändå blir något tjafs så man inte får det. Det känns inte lika mycket som att ha en fysisk bok, det tycker jag inte.

Anders

Nej, då känns det inte som om jag äger det. Så fort någonting är digitalt då känns det inte som om jag äger någonting.

Vilhelm

Det är en digital bokhylla, men det blir aldrig som en riktig bokhylla. [...] det är inte samma värde i det som med en riktig bok, där man tänker att nu ska jag läsa den här. Utan det är en helt annan känsla.

Kerstin

Nu gör jag ju så, att jag köper mina böcker styckevis via till exempel Bok-on. Och så laddar jag ner dem i min dator och därifrån så för jag över dem med sladd i min läsplatta. Det är ingen som kan röra dem. Och då känner jag verkligen att jag äger min bok.

Gerda

Köpa och äga fysiska böcker

I det här avsnittet vill vi lyfta fram informanternas åsikter kring valet att köpa fysiska böcker istället för att låna eller köpa e-böcker. Stor vikt läggs även vid vad det innebär att äga en fysisk bok. Vissa funderingar kretsar kring hur det vore att bo i ett hus eller lägenhet utan böcker (Maria, Julia, Irina). Många av våra informanter har ändå lagt ett personligt stopp på köpet av fysiska böcker på grund av överfulla bokhyllor och är noga med att avväga om en bok har rätt att ta plats i bokhyllan eller inte.

För det mesta känner jag att jag vill äga dem, men [...] ibland så tänker jag, det här är nog egentligen inte riktigt min typ av bok så då kan jag låna den. [...] vissa böcker som man känner att den här vill jag egentligen inte äga, men jag vill läsa den, då kan jag tänka mig att låna en e-bok eller någonting sådant.

Maria

Vissa böcker är viktiga att äga, andra inte alls utan det är nästan en befrielse att veta att: ja men den var helt ok, men jag vill inte ha den i mitt hem.

Elin

Två informanter köper fysiska böcker för att kunna fylla på biblioteket därhemma (Julia, Vilhelm). Även behovet av att samla på serier eller klassiker kan vara en anledning till köpet av den fysiska boken (Julia, Kerstin).

Annars så är det mest liksom, ja, fantasyserierna som jag gärna vill ha; det ser snyggt ut i bokhyllan också liksom.

Julia

[...] kanske det är en liten narcissistisk sida, men man vill ju fylla på ett bibliotek hemma, man vill nog ha böckerna fysiskt, så det syns, och man tycker det är fint också att ha dem hemma.

Vilhelm

Under förra rubriken har vi nämnt att användarna inte upplever ägandet av e-boken som likvärdigt med ägandet av en fysisk bok. Inte alla informanter tycker att de behöver äga böcker överhuvudtaget. Evelina till exempel tycker inte alls att det är viktigt att äga böcker. Hon köper bara när böckerna inte finns på biblioteket och då helst pocketutgåvan på grund av priset. Anders tycker inte heller att ägandet av böcker är viktigt längre.

Jag tror det har blivit mindre viktigt ju äldre jag har blivit. Det känns inte så viktigt. På en skala från en till tio: fyra kanske. Det skulle vara om det är någon bok som jag tycker... de böckerna som man har som sina absoluta favoritböcker, som man tycker är fantastiska, så kanske jag vill ha den som en fysisk bok också.

Anders

Ja, men det är ju fortfarande ganska viktigt. Det är väldigt tillfredsställande att köpa en fin bok. Ja, en fysisk bok, för den är inte lika tillfredsställande när den ligger på plattan, även om den är lika lättillgänglig egentligen, så är det någon skillnad i känslan då.

Fredrika

Intressant i sammanhanget är att när användarna vill ha en bok som de anser särskilt värdefull eller som har särskild betydelse för dem, så är det självklara valet att köpa den som fysisk bok (Kerstin, Julia, Fredrika, Isabelle, Anders).

Ibland så har jag faktiskt köpt böcker som jag har lånat antingen fysisk eller som e-bok bara för att ha, nu senast var det Margaret Atwood, MaddAddam-serien, helt galet bra, så den var jag tvungen att köpa. Nu ligger den bara på mitt sängbord, men den måste ligga där bara för att kunna klappa lite.

Isabelle

Jag kan gå och klappa på den, och jag kan gå och lukta på den, och så står den där och jag vet att när jag vill så kan jag ta fram den.

Maria

Fortfarande om det är en favoritförfattare, eller om det är en riktig bra roman, så uppskattar jag, eller så är lusten att äga den väldigt stark. [...] Jag tror jag har lite så här, att böcker som jag vill äga måste jag ha tryckt. [...] För det är som en liten vän som står i bokhyllan och jag tycker om att sitta på soffan och titta på min bokhylla. Det känns bra att bara veta att de står där.

Fredrika

Ett annat perspektiv som kommer in här är säkerhetsaspekten. Elin skulle om det inte vore någon skillnad mellan den fysiska och e-boken hellre köpa den fysiska boken i fall hon blir av med plattan och därmed förlorar alla sina böcker. Även om det finns möjlighet att återigen ladda ner e-böcker så behöver användaren ändå kunskap om den möjligheten. Evelina ser en annan risk med e-böcker:

En iPad kostar 3, 4, 5 tusen kronor, då tar jag inte med mig den [på resor] [...] en pocketbok har man bara under armen, och det gör inte så mycket ifall man råka lägga den nånstans...

Evelina

E-böcker, samhälle och framtiden

Här tar vi upp informanternas funderingar kring e-bokens situation nu och i framtiden, varför de tror att inte fler läser e-böcker i Sverige och i vilka sammanhang de tänker sig att e-böcker skulle kunna ha störst potential.

När det gäller bokmarknadens framtid, så är det bara Vilhelm och Martin som kan tänka sig att den fysiska boken kommer att försvinna eller slås ut av e-boken. Andra däremot ser e-bokens roll på bokmarknaden som komplement vid sidan av den fysiska boken.

Jag tror aldrig den vanliga boken kommer att dö. Det kommer alltid att finnas sådana som jag.

Maria

Jag tycker varken det ena eller det andra, de är så olika och fyller var sin poäng, har du en e-bok har du fördelar med det när du reser eller sitter i bussen, istället för att hålla i en tegelsten, Dostojevskij... Nej, det ena utesluter inte det andra, det tror jag inte.

Isabelle

Som läsare så ser jag egentligen inte att de hotar varandra, då ser jag det hellre som komplement beroende på vilken lässituation jag är i, eller vilket syfte jag har med min läsning.

Fredrika

Jag tror absolut att det [e-boken] kan konkurrera ut [den fysiska boken]. Jag menar, vad berättigar att det ska finnas en fysisk bok överhuvudtaget? Jag menar, det är nog texten, som är boken. Böcker försvinner ju inte för att den fysiska boken försvinner. ... på sikt, eventuellt, om man väntar så skulle det kunna slå ut den fysiska boken precis som musiken [CD-skivan].

Vilhelm

Informanterna har även fått frågan om vilken roll de tror att e-böckerna kommer att ha framöver när det gäller deras personliga läsvanor. Vilhelm som har slutat läsa e-böcker kan bara under vissa förutsättningar tänka sig att börja läsa e-böcker igen, nämligen när nätjätten Amazon kommer in på den svenska e-boksmarknaden, "För det är ju det som är så smidigt, att du har allting upp i plattan, alltså nu vill jag ha den

och sedan klick, och så dras pengarna direkt.” Alla andra tror att de även i framtiden kommer att använda sig av e-boken som komplement. Kerstin, Isabell och Evelina som i nuläget läser e-böcker och fysiska böcker till ungefär lika delar, tänker sig att de kommer att fortsätta på samma sätt.

Jag tror att jag kommer att fortsätta som jag gör nu. Ibland vanlig, ibland e och ibland lyssna. Kanske till och med mer lyssna på grund av synen. Nej, alla tre grejer har sin funktion i mitt liv.

Evelina

Irina, Elin och Fredrika som fortfarande läser fler fysiska än e-böcker antar att e-boksandelen kommer att öka i framtiden. Tanken att bara läsa e-böcker är däremot inte aktuell för de flesta.

Puh, det har jag jättesvårt att tänka mig nu, nej det vill jag inte föreställa mig. Jag hoppas faktiskt nästan inte det, för det skulle vara tråkigt att bara läsa e-böcker.

Fredrika

Nej, helt utan [fysiska] böcker det kan varken min man eller jag vara. Det skulle inte hända hemma hos oss, att vi lever bokfritt.

Isabelle

För Gerda och Martin däremot råder det inga tvivel om att de kommer att fortsätta att läsa enbart e-böcker i den mån det är möjligt. Anders och Maria tror att de kommer att läsa e-böcker i framtiden men skulle föredra att läsa mer fysiska böcker istället. Framför allt Maria som tycker att e-böcker är ett nödvändigt ont som hon försöker kringgå så gott hon bara kan.

Nej, inte som jag kan se det [att läsa mer e-böcker] - jag kan inte riktigt förstå varför. Kanske om... nej. Jag vill inte.

Maria

Resonemang kring den uteblivna “e-boksboomen” i Sverige

När informanterna får resonera kring varför de tror att det är relativt få som läser e-böcker i Sverige är det flera som uttrycker förvåning över statistiken, framför allt med utgångspunkt från det digitaliserade svenska samhället.

Det är jättekonstigt. Vi är ju annars ett folk som är jättetidigt med att ta till oss ny teknik.

Fredrika

Intressant att notera är att både icke-användaren Vilhelm och den högst motvilliga e-boksanvändaren Maria båda undrar över varför det är så få som läser e-böcker. Det verkar som att de flesta av informanterna i detta sammanhang främst kopplar e-boksläsning till tekniken och inte till läsupplevelsen, trots att den kopplingen inte gjordes i frågan som ställdes i intervjun och trots att de tidigare själva resonerat mycket kring känslor och läsupplevelser i samband med sin egen läsning av både e-böcker och fysiska böcker.

Flera informanter funderar kring potentiella e-boksanvändare i olika åldersgrupper. Några tror att äldre personer kan tycka att det är krångligt med tekniken för att läsa

och ladda ner e-böcker och lyfter fram att det krävs en viss dator-/teknikvana för att klara det (Elin, Kerstin, Irina, Vilhelm).

För det är så omständligt och jag kan tänka mig för andra, alltså min mamma, som ändå jobbar med datorer... hon skulle inte reda ut det. Så det är nog ett tillgänglighetsproblem också. Alltså att många människor inte börjar med det.

Vilhelm

Värt att ha i åtanke här är det som den näst äldsta informanten Emma påpekar, att det ofta tas för givet att äldre inte klarar tekniken lika bra som yngre, även bland individerna själva: "Det är en lite förutfattad mening: 'nej, det tekniska befattar jag mig inte med, det är ungdomarnas avdelning'."

Både Irina, den äldsta informanten, och Vilhelm, den yngsta, spekulerar i att ett allmänt bristande läsintresse hos yngre personer också kan vara en förklaring till att inte fler läser e-böcker. Irina grundar dessa funderingar på sina erfarenheter som lärare, och Vilhelm började själv inte läsa böcker i någon större utsträckning förrän han var över 20 år.

Evelina och Maria funderar på om den uteblivna "boomen" för e-böcker helt enkelt handlar om människors vanor och att många är konservativa när det gäller fysiska böcker.

Eller så är det hur man är van vid att läsa. Har man alltid läst fysiska böcker så är det det som man vill göra. Som min mamma, det tog henne jättelång tid att komma över och prova, och sen wow, är det så här. Folk gillar sina böcker, jag tror det är en vanlig grej.

Evelina

Vilhelm tror att fler skulle läsa e-böcker i Sverige om Amazon skulle ta sig in på den svenska marknaden och börja sälja svenska titlar. Även Anders och Fredrika kommer in på Amazon, och även om det bara är Anders som använder sig av företagets tjänster så har även de andra funderingar och åsikter kring det. Bland annat menar de att affärskonceptet med billiga titlar och smidig nedladdning till det egna läsverktyget är något som uppskattas av många e-boksanvändare. Dock tar Anders upp att även om Amazon säljer billiga e-böcker så finns det en del negativa åsikter om företaget.

En stor anledning också till att jag valde Kindle är att - nu kan man ju ha en lång diskussion om Amazon och hur de sköter sina grejer - men utbudet är så enormt stort för Kindle och att priset är så lågt.

Anders

Jag vet att det är många som älskar Amazon för allt finns och många gånger är det jättebilligt. Det är nästan som att köpa smågodis.

Fredrika

Anders för ett intressant resonemang om varför han tror att inte fler läser e-böcker i Sverige. Han spekulerar i att fysiska böcker fungerar som avkoppling från ett uppkopplat liv, vilket skulle kunna vara en förklaring till varför detta teknikvänliga och digitaliserade land inte har fler e-boksanvändare. Fredrika och Kerstin är inne på samma linje. Anders lyfter även fram symbolvärdet hos den fysiska boken.

Jag tror att i Sverige överlag är det så digitaliserat, man är uppkopplad hela tiden med sina datorer, alla har paddor – jag vet inte hur många, 99 % som har det – hela, hela, hela tiden. Men framför allt liksom inom övre medelklass tror jag – det här är min teori – då har man lärt sig att då är en bok, en fysisk bok, en symbol för semester till exempel, och att jag inte är uppkopplad. Det är en viktig symbolik både för en själv och den gruppen man tillhör att ha böcker, alltså fysiska böcker – det är också lite av en kvalitets... lite statusgrej liksom. Om du har haft en akademisk utbildning... så är det, det är viktigt liksom att du har det [har böcker/läser], det är tecken på avslappning, ”nu jobbar jag inte”. Den här, ska man säga: grilla eller ha sitt sommarhus, och då är det en hängmatta och alla de här symbolerna, och en bok som du läser. Så därför, jag gillar den, jag tror på den tanken. Eventuellt som jag sa från början att då är det viktigt att jag visar att nu tar jag avstånd från det uppkopplade livet och att jag är ledig. Och även någonting som man har haft med sig i vardagen, att stänga av och sitta och läsa sin bok i soffan för då vet jag att jag gör någonting som är, inom citationstecken, ”bra” för mig. Bra för hjärnan och det är bra, som man har fått med sig om man tillhör den här socialgruppen, ända sedan man växte upp.

Anders

[...] kanske just speciellt att man har den stunden och då sätter man sig och läser. Och den betyder kanske mycket då, om man tänker på att det är så mycket stress och då kommer det sig att man tar en fysisk bok. Att det är den stunden som är viktig då. Att det inte har tagit över, det elektroniska.

Kerstin

E-bokens potential

När det gäller i vilka sammanhang e-boken kan ha störst potential nämner flertalet av informanterna skolan, högre studier, kurslitteratur eller facklitteratur som områden där e-böcker skulle kunna få betydelse eller passa särskilt bra (Anders, Emma, Fredrika, Evelina, Isabelle, Irina, Elin, Vilhelm).

Det är ju lättare att dela på kurslitteratur när den finns digitalt. Så skola, utbildning, faktaområdet, forskningen, där tror jag absolut, medan inom skönlitteratur kommer pappersböcker att hålla sig ganska länge.

Fredrika

Dock blir det något motsägelsefullt eftersom några av informanterna, ibland till och med samma personer, samtidigt säger att de föredrar fysiska böcker i sina egna studier, till exempel för att lätt kunna slå upp saker och för att kunna göra egna anteckningar i boken.

Andra områden där informanterna tror att e-boken skulle kunna vara betydelsefull är vid läsning på ett annat språk med uppslagsfunktionen som stöd (Anders, Irina), som en form av billiga och snabbt tillgängliga barnböcker (Irina), eller som ett sätt att få unga eller icke läsvana intresserade av böcker (Fredrika, Evelina).

Jag tror väl kanske att vi kommer få en generation som växer in i det på ett helt annat sätt. Jag ser det ju på jobbet, att det blir fler och fler som väljer digitala läromedel och de läser dem och om de fortsätter att läsa digitalt så har de kanske inte samma problem med att även läsa skönlitteratur digitalt.

Fredrika

Jag kan tänka mig en 30-årig IT-nisse som aldrig köper en bok, men om han trillar in på Kepler på E-lib så skulle han kunna tänka sig att läsa den när han ska på konferens i Stockholm.

Evelina

Några informanter ser ytterligare möjligheter för e-böcker på biblioteken, eller om man vänder på det: ytterligare möjligheter för biblioteken när det gäller e-böcker. Några tycker att det skulle vara värdefullt med fler engelska e-böcker på biblioteken. Andra lyfter fram e-bokens potential att via biblioteken ge fler människor tillgång till läsning och litteratur.

De populära böckerna är ju alltid utlånade och de kan ju lånas hur ofta som helst om de är digitala. Så där tror jag att man skulle kunna utveckla.

Vilhelm

Gerda tar upp EPUB 3 och den utveckling som sker i syfte att göra e-boken till något mer än bara en bok, vilket hon tror skulle kunna locka fler läsare men också skapa oklarheter kring vad en bok egentligen är.

EPUB 3 är ju spännande och kanske lockande för ovana läsare att där kan man göra så mycket mer. För du kan ju göra en bok där du kan klicka fram en liten film eller en liten faktaruta. Det finns så många tekniska möjligheter som man skulle kunna komplettera boken med. Det kanske kan göra det lite mer lockande då. Sedan finns det ju vissa böcker, alltså de gör en app och den appen är en bok och då kan man också få in sådana tekniska möjligheter och då finns ju en gränsfråga: Är det en app eller är det en bok egentligen? För sedan kan man ju dra gränsen, en spel som är en app, eller en bok som är en app, är det ett spel eller vad är det egentligen då? Det blir lite luddigt där helt plötsligt.

Gerda

Analys

I det här avsnittet analyseras resultaten från intervjuundersökningen med utgångspunkt från teoretiska perspektiv och tidigare forskning på området. I sammanställningen av våra 13 intervjuer har vi identifierat flera faktorer som kan ha betydelse för e-bokens utveckling och möjligheter och för hur personer som arbetar med e-böcker, till exempel på bibliotek, kan tänka i förhållande till e-böckers användning och användare. En del av de funderingar och åsikter som har kommit fram i undersökningen delas av många av informanterna, medan andra saker upplevs olika av olika informanter. Detta tydliggör återigen att e-boksanvändare är olika och inte bör klumpas ihop till en homogen grupp.

De analysbegrepp vi kommer använda oss av i det här kapitlet är: anamma en innovation, provbarhet, observerbarhet, relativ fördel, komplexitet, kompatibilitet samt olika användartyper som exempelvis lead-user, innovatörer och vägrare.

Anamma innovationen

Vi har konstaterat att ingången till e-boksläsning ser olika ut för våra olika informanter. En del har redan från början haft en föreställning om e-böckernas praktiska fördelar, som att de är smidiga att ha med sig på resor, andra har inspirerats att prova av någon i personens närhet eller efter att ha läst eller hört talas om e-böcker, medan vissa har velat testa av ren nyfikenhet.

Enligt Rogers' tankar inom diffusionsteorin påverkas beslutet att anamma en innovation eller inte av en rad faktorer, så som personliga egenskaper, socio-ekonomiska influenser, medieanvändning och kommunikationskanaler samt upplevda egenskaper hos innovationen (Rogers 2003; Shin 2011). I det här fallet handlar det alltså om beslutet att läsa e-böcker eller inte. När det gäller personliga egenskaper har vi kunnat identifiera en viktig gemensam nämnare bland våra informanter: de är alla vana läsare, flera av dem störläsare. I undersökningen blir det tydligt att det har påverkat deras beslut att testa och börja läsa e-böcker. De flesta av informanterna läser mycket och ofta och ser e-böcker som en möjlighet att alltid ha tillgång till litteratur, som Fredrika som berättar att hon ständigt garderar sig med såväl en tryckt bok som e-böcker i både mobilen och läsplattan. Flertalet informanter nämner det som en av de största fördelarna med e-böcker, att de snabbt kan få tag i en bok och att det är enkelt att alltid ha något att läsa med sig. Här kan vi ställa oss frågan om våra informanter alls hade börjat läsa e-böcker om de inte hade varit så flitiga läsare, det vill säga om de inte hade haft behovet att ha snabb och ständig tillgång till litteratur. För att vända på perspektivet kan vi också fråga oss huruvida informanterna hade börjat läsa e-böcker om utbudet på e-bokstitlar hade varit mindre. En möjlighet är att ju fler titlar som kommer att finnas tillgängliga som e-böcker, desto fler läsare kan komma att se e-boken som ett sätt att lättare och snabbare få tag i den litteratur de vill ha.

Här vill vi jämföra med två studier som tar upp just hur läsvanor kan påverka e-boksläsning. I en koreansk enkätstudie dras slutsatsen att läsvanor och läsförmåga påverkar huruvida ett läsverktyg upplevs som användbart och enkelt att använda och

därmed också i vilken mån det är lätt att anamma (Park, Sung & Cho 2015). Steget till att använda ett läsverktyg tycks enligt studien vara mindre för personer med vana att läsa, då e-böcker upplevs som mer användarvänliga för personer med större läsvana.

I den rapport om e-boksläsning som togs fram utifrån den årliga SOM-studien, där ett antal frågor om e-böcker integrerades i undersökningen, kunde författarna Annika Bergström och Lars Höglund endast se ett svagt samband mellan läsning av fysiska böcker och läsning av e-böcker (Bergström & Höglund 2014a). Dock konstaterar de att det inom ramen för undersökningen inte går att säga i vilken mån läsvanor spiller över på läsning av e-böcker. I vår undersökning kan vi se ett tydligt samband, inte bara ur aspekten att e-boken för informanterna ses som ett komplement och en utökning av ett redan befintligt läsande av fysiska böcker, utan också i hur de jämför e-boken med den fysiska boken. Därmed inte sagt att e-boken i sig inte skulle kunna fungera som en inkörsport till läsande, men det är inget som vi undersöker i den här studien.

Vår undersökning visar vidare att ingången till e-boksläsning har varit ett självständigt och aktivt val för alla informanterna och för de flesta ett val som gjorts utan påverkan från andra användare i omgivningen. Förutom att detta placerar dem som tidiga anammare eller närliggande enligt diffusionsteorin (Rogers 2003, s. 279ff) leder det också in på det som lyfts fram så starkt av många forskare inom STS: betydelsen av användarna i teknologisk utveckling (Oudshoorn & Pinch 2005) som vi beskrev i kapitel fyra. Argument som ofta framhålls är att användaren måste ses som en aktiv aktör och att användare och teknik påverkar varandra i ett slags ömsesidigt förhållande (Oudshoorn & Pinch 2005). Sally Wyatt (2005) lyfter också fram icke-användarna, som hon menar är en mer bortglömd grupp men som även de har en viktig roll i teknologisk utveckling (Wyatt 2005). Wyatt menar att även valet att inte använda en teknologi eller att sluta använda den kan vara ett frivilligt och aktivt val och ifrågasätter den enligt henne vanliga inställningen att alla icke-användare vill bli användare och att icke-användning av en teknologi enbart handlar om ojämlikhet och berövande (Wyatt 2005).

Om vi överför diskussionen i föregående stycke till vår egen undersökning ser vi att de flesta av informanterna kan definieras som de ovan nämnda aktiva användare som både påverkas av och själva påverkar teknologin och dess utveckling. De har valt att bli e-boksanvändare för att de upplever att e-böcker ger dem något och kan ha en inverkan på deras möjligheter till läsning. Flera av dem försöker också hitta lösningar för att e-boksanvändandet ska fungera så bra som möjligt utifrån egna behov och har funderingar och förslag på hur saker och ting skulle kunna fungera bättre. När det gäller icke-användare är informanten Vilhelm ett exempel på den typ av icke-användare som Wyatt vill lyfta fram, det vill säga de som frivilligt väljer att inte använda en teknologi eller innovation (Wyatt 2005). Vilhelm provade att läsa e-böcker under en kortare tid, men valde att sluta då han upplevde fysiska böcker som ett bättre alternativ än e-böckerna. För honom uppfyller inte e-böckerna hans behov av att kunna visa för andra att han läser böcker och vad han läser. Enligt diffusionsteorin är två av de viktigaste faktorerna för att en person ska anamma en innovation att den upplevs som bättre än det som redan används och att den är

konsistent med värderingar, tidigare erfarenheter och behov (Rogers 2003, s. 265), vilket inte är fallet för Vilhelm.

Ett av de hinder som vi har identifierat när det gäller att anamma innovationen e-böcker är att det är svårt att testa dem i förväg. I diffusionsteorins termer betyder det att *provbarheten* för e-böcker är relativt låg (Rogers 2003, s. 258). En innovation som kan testas i begränsad skala anammas enligt Rogers fortare än innovationer som inte kan det (ibid.). I fallet e-böcker krävs mycket av användaren, både tekniskt och kunskapsmässigt, för att överhuvudtaget kunna testa en e-bok. Till att börja med behövs ett läsverktyg och därutöver kunskap om var det går att hitta en e-bok och hur den ska laddas ner. Undantaget är om en person får chansen att testa någon annans e-bok/läsverktyg, vilket öppnar för möjligheten att prova utan att från början behöva investera alltför mycket. Ser vi till de informanter som läser e-böcker på surfplatta är det mer sannolikt att själva existensen av surfplattan leder till att de börjar testa e-böcker, än att surfplattan anskaffas för att kunna läsa e-böcker.

Den låga provbarheten kan vara en förklaring till den relativt blygsamma användningen av e-böcker i Sverige. Enligt vår informant Martin, själv övertygad e-bokanvändare, är förklaringen till att inte fler läser e-böcker helt enkelt att de inte har testat. Elin är inne på samma linje och menar till och med att folk inte bör ha åsikter om e-böcker utan att ha provat dem först.

Vi har varit inne på att informanternas läsvana tycks ha påverkat deras benägenhet att anamma innovationen, alltså att börja läsa e-böcker. E-boken ses för de flesta som ytterligare ett sätt att kunna tillfredsställa ett läsbehov. Utöver denna gemensamma faktor ser vi i övrigt att olika informanter uppger olika motiv till ingången till e-böcker, som nyfikenhet, praktiska skäl eller att möjligheten har uppstått med tillgången till ett läsverktyg. De har också börjat med e-böcker vid olika tillfällen och med olika upplevelser som följd. Att våra informanter är olika när det gäller ingången till, användningen av och synen på e-böcker belyser det som framhävs av många forskare inom STS men även inom diffusionsteorin: att användare är olika och att personlighet, behov, bakgrund, vanor, värderingar och social kontext påverkar både hur människor tar till sig en innovation eller ny teknologi och hur de upplever den (Oudshoorn & Pinch 2005; Rogers 2003, s. 221, 287).

Alla utom Vilhelm har fortsatt att läsa e-böcker, men i varierande grad och med olika inställning till dem. Wyatt (2005) menar att i de flesta policydokument, och även i forskningsartiklar om teknologisk utveckling, är utgångspunkten att användarsiffror alltid måste ökas och att användarna så fort de har anammat en teknologi eller innovation fortsätter att vara användare även i framtiden (Wyatt 2005). Dock har vi bland informanterna inte bara Vilhelm utan även Maria, som började läsa e-böcker för flera år sedan men fortfarande inte gillar dem och bara läser dem någon gång ibland när det är särskilt praktiskt. Användningen av en teknologi kan således inte tas för givet. Det kan också diskuteras vem som egentligen räknas som användare och vad en användare är (ibid.). Till exempel, hur ofta måste någon använda något för att personen ska vara en användare? Maria som försöker läsa en e-bok någon gång i månaden för att hon tycker att hon borde fast hon egentligen inte vill, räknas hon som en användare? Frågan blir relevant i jämförelse med till exempel Gerda, som läser enbart e-böcker och läser dem dagligen. Wyatt pekar på att det finns olika grader och

typer av användning och att detta kan förändras med tiden, och precis som det finns olika typer av icke-användare finns det också olika sorters användare (ibid.).

Något som flera informanter tar upp, både i samband med deras egen ingång i e-boksläsandet och när de får resonera kring varför inte fler läser e-böcker, är att de upplever att e-boken inte syns i samhället. Detta upplevs av de flesta som något negativt. En innovations synlighet eller *observerbarhet* handlar enligt Rogers om i vilken grad innovationen är synlig för andra i ett samhälle eller i ett socialt system (Rogers 2003, s. 258). Ju synligare innovationen är för andra, desto snabbare anammas den av deltagarna i det sociala systemet (ibid.). I vår undersökning exemplifieras detta av Emma, Evelina, Kerstin, Julia och Gerda som alla tycker att e-boken inte syns eller lyfts fram tillräckligt mycket, vare sig kommersiellt, på biblioteken eller i andra sammanhang, och av Anders som pekar på att han i stort sett aldrig ser någon läsa på en läsplatta. Utifrån vårt empiriska material kan vi se att e-böckernas osynlighet, eller den låga graden av observerbarhet, kan utgöra ett hinder i anammandet av e-böcker. Detta förstärks av erfarenheterna hos Anders och Fredrika som började läsa e-böcker som ett resultat av att ha sett andra göra det, och Vilhelm och Kerstin som inspirerades till att prova e-boksläsning efter att ha hört eller läst om e-böcker i tidningen eller i reklam. Det är fullt möjligt att de inte hade börjat läsa e-böcker om de inte hade fått syn på e-boken i dessa olika sammanhang, vilket tyder på att e-böckers (o)synlighet är en viktig faktor i det här sammanhanget. Här vill vi nämna att läsning av e-böcker på surfplatta är ännu mer osynligt än läsning på en läsplatta då det är omöjligt för andra att avgöra om en person läser en bok eller gör något annat på en surfplatta.

Annat som enligt undersökningen påverkar benägenheten att ta till sig och börja läsa e-böcker är inställningen till och kunskaper om teknik, idéer om vad som är "rätt" i olika sociala sammanhang, och föreställningar om hur e-boken kommer att fungera tekniskt liksom hur det kommer att kännas att läsa den i jämförelse med tidigare erfarenheter av framför allt fysiska böcker. Dessa faktorer stämmer väl in på Rogers' kategorier över vad som påverkar beslutet att anamma en innovation (Rogers 2003, s. 221, 287; Shin 2011). Exemplifierat med våra informanter har vi Elin, som redan i förväg tänkte att e-böcker kanske var för krångligt för att bemöda sig med. Anders resonerar kring att den fysiska boken ses som något "fint" inom den socialgrupp han själv tillhör. Fredrika var beredd på att hon skulle ogilla läsplattan eftersom hon inte skulle kunna känna doften av boken så som hon gör med en fysisk bok. I alla dessa fall handlar det om personliga egenskaper, erfarenheter och föreställningar som kan vara avgörande i beslutet att prova e-böcker eller inte. För en annan person än Anders, Elin eller Fredrika kanske beslutet skulle ha blivit att fortsätta läsa enbart fysiska böcker.

Användbarhet, funktionalitet och immaterialitet

E-boken och e-boksläsning är mycket mindre synligt än fysiska böcker eller läsning av en fysisk bok. Vi har redan analyserat osynligheten som ett hinder vid ingången till e-boksläsning. I det följande vill vi kartlägga vad e-bokens osynlighet innebär för den individuella läsaren. Först och främst syns e-boken inte i hemmet, varken i bokhyllan, på nattduksbordet eller som hög på skrivbordet. Den oftast propagerade fördelen, att e-boken inte tar plats, kan för några vara en nackdel när det gäller det egna hemmet.

Här vill vi påminna om våra yngre informanter som är ute efter att bygga upp det egna biblioteket, ett fenomen som även beskrivs av kulturekonomen Pamela Schultz Nybacka i litteraturutredningen (Schultz Nybacka 2012). Det levnadssätt som så kallade digitala nomader framhäver, alltså att bli av med så många prylar som möjligt och äga det mesta digitalt, har en stor del av våra informanter svårigheter med att kunna föreställa sig. Ett hus eller en lägenhet utan fysiska böcker är ingenting de strävar efter, den fysiska boken anses inte bara som en självklar del av inredningen utan även som en vän som genom sin synliga existens påminner om en bra läsoplevelse. Därutöver tycker merparten av informanterna att e-boken inte ägs på samma sätt som den fysiska, utan e-boken uppfattas mest som ett sätt att få tillgång till texten eller verket. Den fysiska boken håller en individuell, materiell existens när det kommer till det personliga och ekonomiska värdet. ”Det materiella är i sin tur även immateriellt, det är socialt kodat, ideologiskt laddat, ekonomiskt och symboliskt värderat,” menar bokhistorikern Kristina Lundblad (2009, s. 144). Därför blir e-boken ännu svårare att ringa in och förklara än den tryckta boken, då e-böcker inte ens har materialiteten för att kunna anknyta till eventuella immateriella värden (Schultz Nybacka 2011, s. 170).

Martin och Gerda däremot har inte samma koppling till den fysiska boken utan känner en befrielse av att välja bort fysiska böcker. I motsats till de andra informanterna tycker de att de äger en e-bok på samma sätt som en fysisk bok. De värderar också e-böcker högre än fysiska böcker, på grund av e-bokens upplevda mervärde – en uppfattning som de gärna vill sprida hos e-boksanvändare och icke-användare. E-boken förtjänar enligt dem en betydligt högre uppskattning både hos e-boksanvändarna men framför allt hos icke-användarna. Långtidsbevaring och en lättare tillgänglighet till texten för läsare med nedsatt syn är två aspekter som de lyfter i diskussionen. Både Martin och Gerda skulle enligt Ballatore & Natale (2015) kunna vara anhängare av den digitala utopin som beskrivs som en frigörelse från den förgängliga tryckta boken.

E-böckernas osynlighet respektive de fysiska böckernas synlighet och symbolik för det kulturella kapitalet kan även betraktas genom att referera till aurabegreppet. Auran är ett nyckelbegrepp som definierades av Walter Benjamin 1936 i en essä om konstverket i reproduktionsåldern och syftar på konstverkets kultvärde på grund av sin unikheter (Benjamin 1997, s. 104). Nu verkar kopplingen till fysiska böcker avlägsen inför bakgrunden av den fysiska bokens reproducerbarhet. Med en ny tolkning av aurabegreppet är det dock möjligt att använda begreppet även i anknytning till dagens digitala teknologier. Ballatore och Natal (2015) föreslår exempelvis att introduktionen av reproducerbara medier som foto och film bara utgör den första vändpunkten av auran, som i dagens digitala samhälle tolkas på ett helt annat sätt, exempelvis av våra informanter som köper det fysiska exemplaret efter att ha läst verket som e-bok. Med köp av det fysiska exemplaret har författarens verk fått en upphöjning av läsaren och den fysiska boken tillskrivs en aura som e-boken inte kan uppnå på samma sätt. Det utnyttjas även av bokhandeln genom att marknadsföra en del av sina fysiska böcker som ”praktverk”.

E-bokens osynlighet utanför det egna hemmet kan också påverka valet av e-boken. Vilhelm, en före detta e-boksläsare, tycker att hans bild av sig själv som läsande människa inte kan uppnås om han sitter och läser på läs- eller surfplattan. Ingen ser

och vet att han läser en bok, i andras ögon kan han lika gärna sitta och surfa på nätet. Även Anders framhåller i intervjun sin idé om kopplingen mellan den fysiska boken och den läsande och välutbildade människan. Däremot förhåller det sig tvärtom om verkets innehåll eller titel av olika skäl inte önskas avslöjas för andra, då är e-boken att föredra.

E-boken utvecklades för att rent praktiskt kunna vara *kompatibel*, enligt Rogers' definition (Rogers 2003, s. 240ff), med tidigare läs- och teknikvanor. Här vill vi lyfta fram hur användaren rent kroppsligt interagerar med det materiella objektet respektive det immateriella verket och huruvida detta påverkar själva läsakten och läsoplevelsen. De olika läsverktygen försöker kopiera den fysiska boken på bästa sätt i och med att läsarna exempelvis får bläddra som i en fysisk bok istället för att scrolla ner i texten. Läsplattor har dessutom kommit långt i att imitera känslan av att läsa tryckta bokstäver från pappret i en fysisk bok. Även tidigare erfarenheter av att söka fysiska böcker i en digital katalog, antingen på biblioteket eller i nätbokhandeln, köpa fysiska böcker på nätet eller reservera på biblioteket underlättar anammandet av e-böcker.

Alla informanter håller dock inte med om e-böckernas kompatibilitet med tidigare vanor, ett resultat som jämfört med tidigare undersökningar (Shin 2011) inte har förändrats genom åren. En del av våra informanter har svårt att förstå och lära sig de funktioner som finns tillgängliga i ett läsverktyg eller bryr sig inte om det, andra vill inte överge gamla vanor som att kunna sätta fysiska bokmärken i form av post it-lappar eller kunna göra fysiska anteckningar. Dessutom upplevs känslan av att kunna bläddra i en e-bok inte riktigt som när man bläddrar i en fysisk bok. Dessa uppfattningar beror inte bara på tekniken, som tröghet i läsverktygen eller avancerade funktioner, utan även på personliga egenskaper och erfarenheter av digitala hjälpmedel. Användare som exempelvis Elin, som tycker att det är jobbigt att lära sig nya digitala funktioner, kan ha svårare att ta sig an alla funktioner i ett läsverktyg. En positiv inställning och nyfikenhet gentemot nya digitala hjälpmedel och funktioner, som uttrycks bland annat av Maria, Gerda och Isabelle, kan vara gynnsamt för att kunna använda de digitala läsverktygen på bästa sätt.

En annan aspekt som e-bokens förändrade materialitet (Lundblad 2001) medför är att texten och titeln inte memoreras på samma sätt. Evelina, Anders och Isabelle uttrycker att de ibland glömmer vilken bok de håller på att läsa, liksom bokens innehåll. De argumenterar för att de inte kan bygga upp samma relation till en e-bok som till en fysisk bok. Här vill vi lyfta fram Mangens forskning kring läsarens förmåga att komma ihåg handlingen i en bok (Mangen & Kuiken 2014). Enligt hennes undersökning hade e-boksläsarna svårare att komma ihåg kronologin i texten än de som hade läst samma text som fysisk bok. Hon tror att en förklaring kan vara att läsare av fysiska böcker själva för handlingen framåt genom att fysiskt vända blad. På en läs- eller surfplatta får läsarna visuella signaler som visar hur långt de har kommit, dock saknas känslan för hur mycket av boken som är läst (Mangen & Kuiken 2014). Det styrks av vår undersökning där informanterna uttrycker en avsaknad av det taktila och översikten över hur långt de har kommit i e-boken. De har också mycket svårare att hitta tillbaka till en specifik händelse eller beskrivning i e-boken jämfört med den fysiska boken.

Vår undersökning visar att de flesta av informanterna anser att e-böcker är långt ifrån kompatibla med tidigare värderingar och sinnesförmåelser som förknippas med den fysiska boken. Läsning – traditionellt synliggjort av den fysiska boken – uppfattas fortfarande som uttryck av kulturellt kapital och en symbol för utbildning. Användning av begreppet “en riktig bok” (Isabelle, Fredrika, Kerstin och Elin) för det fysiska exemplaret är bara ett exempel som visualiserar uppfattningen av att e-boken inte alltid lever upp till oftast omedvetna värderingar.

E-böckernas upplevda *relativa fördel* (Rogers 2003, s. 229ff) jämfört med fysiska böcker är enligt våra informanter först och främst kopplad till användarnas individuella behov i specifika lässammanhang eller lässituationer. Läs- eller surfplattans möjlighet att kunna läsa i mörkret uppskattas bara i situationer där läsaren inte vill störa andra. Läsverktygets möjlighet att rymma ett flertal böcker uppskattas på längre resor, medan storlek och vikt av läsverktyget beröms i samband med pendling. Dock föredras oftast den fysiska boken i situationer där informanterna i lugn och ro kan njuta av läsningen.

Olika användartyper

Som vi tog upp i kapitel fyra har användare och teknik enligt Oudshoorn och Pinch (2005) allt för länge betraktats som två oberoende aktörer samtidigt som användarna likställs allt för ofta (Oudshoorn & Pinch 2005). En universell läspraktik är en myt menar Schultz Nybacka (2012), det gäller även för e-böcker och fysiska böcker och det enda sättet att komma bort från myten är att samla och beskriva olika läspraktiker och läsvanor (Schultz Nybacka 2012). Med den föreliggande studien vill vi framhäva att e-boksanvändare skiljer sig mycket åt ifråga om värderingar samt teknik- och läsvanor vilket leder till att innovationen e-bok integreras i (läs-)vardagen på olika sätt, beroende på förutsättningar och vanor samt informanternas olika roller som exempelvis privat läsare, förälder, bloggare, förlagsmedarbetare eller e-boksproducent. E-boksanvändarna skapar mening och nytta av e-bokens fördelar på ett sätt som passar just de individuella behoven.

Utifrån vårt resultat samt med stöd av tidigare användartypiseringar inom diffusionsteorin och STS har vi identifierat olika användartyper som vi här kommer att beskriva. Rogers’ fem grupper som tar till sig en innovation olika snabbt (Rogers 2003, s. 282) kan bara tillämpas med inskränkningar då vi inte har lagt fokus på diffusionsprocessen av e-böcker i sin helhet, samtidigt som det kvalitativa empiriska materialet inte ger underlag för att använda dessa kategorier vilka mest har utvecklats utifrån kvantitativa undersökningar. Icke desto mindre är typiseringen enligt Rogers en utgångspunkt för att kunna identifiera egna användarkategorier som kan tillämpas för att beskriva användarnas olika behov, vanor, tidigare erfarenheter och uppfattningar av e-boken.

Av alla informanter i vårt urval var Gerda och Martin de första som anammade e-boken, Gerda för ungefär för sex år sedan och Martin ännu längre tillbaka. Båda hade och har fortfarande inte bara ett stort intresse för att följa utvecklingen utan är även ute efter att sprida innovationen e-bok. Övertygelsen om att e-boken vinner över den fysiska boken ur många aspekter, samt en bred kunskap kring e-böcker, e-boksmarknaden och olika läsverktyg, var och är en grund för att båda i sina roller som e-

boksproducent/distributör och före detta bokhandlare respektive bloggare har börjat sprida information kring e-böcker och övertyga andra att testa. I sin dåvarande roll som bokhandlare utnyttjade Martin framför allt den personliga kontakten med kunder i bokaffären, medan Gerda samlar och presenterar information på en blogg där hon även intar en sorts expertroll när hon svarar på frågor om e-böcker. Med utgångspunkt från detta kallar vi Gerda och Martin för *de övertygade*. Båda kan ses inte bara som innovatörer enligt Rogers kategorisering (Rogers 2003, s 282f) utan även som lead users enligt von Hippels beskrivning (von Hippel 1986).

Den andra användarkategorin som vi kan identifiera kallar vi *de entusiastiska*. I den kategorin skiljer vi inte på hur länge informanterna har läst e-böcker utan avgörande är framför allt användarens positiva syn på e-böcker och hur e-böckerna integreras i läsvardagen. Anders, Elin, Emma, Evelina, Fredrika, Isabelle och Julia läser regelbundet e-böcker inte bara av praktiska skäl. E-böckernas relativa fördelar överväger en eventuell inkompatibilitet med tidigare erfarenheter och värderingar. Alla har en relativt positiv inställning till e-böcker.

De informanter (Kerstin, Maria och Irina) som inte har en odelat positiv inställning till e-böcker och som läser e-böcker framför allt av praktiska skäl, kallar vi *de pragmatiska*. Dessa informanter skulle hellre föredra den fysiska boken, men e-boken är ändå så praktisk i vissa situationer att e-böckernas upplevda nackdelar accepteras för att lätt kunna få tillgång till läsningen.

Enbart Vilhelm är inte villig att acceptera e-böckernas inkompatibilitet med tidigare värderingar och med det egna behovet. Han reflekterar själv över att han tillhör en målgrupp som "borde" vara öppen för e-boksläsande. Enligt Wyatts indelning av icke-användare tillhör han gruppen *vägrare* som har slutat använda en teknologi på grund av bättre alternativ (Wyatt 2005). Alternativet utgörs i det här fallet av den fysiska boken.

Här vill vi återigen lyfta fram att användargruppen inte är homogen utan att användarna kännetecknas av olika behov, förutsättningar och värderingar. Både Vilhelm och Emma har i intervjuerna uttryckt att e-böcker framför allt kan antas anammas av unga människor som har växt upp med ett flertal digitala verktyg, vilket kan jämföras med tidigare undersökningar (Bergström & Höglund 2014b) som visar att e-boksläsning är betydligt vanligare bland yngre personer än äldre. Dock är det inte 26-åriga Vilhelm utan 68-åriga Emma som kan tänka sig att läsa fler e-böcker i framtiden. Även om tröskeln för att anamma e-böcker kan vara lägre för yngre människor, framför allt när det gäller komplexitet och praktisk kompatibilitet, så kan äldre personer eller personer med nedsatt syn ha en tydlig nytta av e-bokens fördelar. Här syftar vi framför allt på att e-boken lätt kan laddas ner hemifrån och att det finns möjlighet att anpassa texten. I analysen av materialet blir det också tydligt att tillskrivningar som att unga människor har lätt att ta till sig och alltid har en positiv inställning till ny teknik bör undvikas. Vilhelm tycker uppenbarligen att det kan vara krångligt med tekniken, till exempel att ladda ner e-böcker från biblioteket. Därtill söker han avbrott från den digitala värld han ständigt är uppkopplad till, vilket leder till att e-boken medvetet väljs bort.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis har vi med utgångspunkt från de faktorer som enligt diffusionsteorin påverkar anammandet av en innovation (Rogers 2003, s. 229ff) konstaterat att både *provbarheten* och *observerbarheten* för innovationen e-böcker är låg, det vill säga att det finns begränsade möjligheter att i förväg testa e-böcker/läsverktyg samt att e-böcker och e-boksläsning är relativt osynliga i samhället. Vi har också sett att det delvis finns en hög *komplexitet*, till exempel i form av olika format för läsning och nedladdning av e-böcker. Vidare har framkommit att e-boken upplevs som relativt *kompatibel* med tidigare digitala och tekniska erfarenheter, men mindre kompatibel med värderingar, erfarenheter och sinnemässiga upplevelser i jämförelse med läsning av fysiska böcker. E-böcker upplevs således av de flesta informanter ha en *relativ fördel* rent praktiskt jämfört med fysiska böcker, men känslomässigt föredras oftast den fysiska boken.

Slutligen har vi konstaterat att e-boksanvändare, i likhet med synen inom STS, måste ses som olika individer med olika behov, förutsättningar och erfarenheter som påverkar både hur de tar till sig, hur de använder och hur de själva kan påverka innovationen/teknologin e-böcker.

Diskussion

I detta avslutande kapitel har vi för avsikt att sammanfatta de slutsatser som vi presenterar i denna uppsats. Vi kommer här att beskriva hur och var vi har besvarat våra forskningsfrågor samt reflektera över hur de teorier och metoder som vi valt har fungerat för den studie som vi har genomfört. Kapitlet avslutas med rekommendationer till i första hand biblioteken samt förslag på vad vi ser som relevant vidare forskning.

Inledningsvis vill vi påminna om de forskningsfrågor som vi sökt svar på med vår kvalitativa intervjuundersökning av e-boksanvändare:

- Vilka motiv finns till att anamma e-böcker, det vill säga vad ligger bakom e-boksanvändares val att börja läsa e-böcker?
- Vad tycker användarna om e-bokens användbarhet och funktionalitet?
- Hur upplever användarna läsning av e-böcker jämfört med fysiska böcker?

Alla tre forskningsfrågorna har vi på ett empirinära sätt besvarat i kapitel 6 (Resultat). För att få mer nyancerade svar analyserade vi dessa resultat med utgångspunkt från teoretiska perspektiv och tidigare forskning på området i kapitel 7 (Analys). I föreliggande kapitel (Diskussion) belyser vi svaren på forskningsfrågorna i relation till e-bokens aktuella utveckling i samhället. Här lägger vi stor vikt på bibliotekens roll i sammanhanget, med återkoppling till vår önskan att med undersökningen även identifiera och analysera e-bokens potential ur ett biblioteksperspektiv (se rubriken Syfte och frågeställningar).

Studiens bidrag och begränsningar

Vi är medvetna om att vi utifrån en begränsad kvalitativ intervjuundersökning inte kan dra några generella slutsatser om e-boksläsning och e-boksanvändare. Vi är också medvetna om att resultatet av studien kan ha påverkats av urvalet av informanter. I det här fallet har samtliga informanter själva tagit kontakt med oss efter att ha sett vår efterlysning och aktivt velat delta i undersökningen. Det skulle kunna betyda att de tillhör den typ av människor som även annars är vana och villiga att komma till tals och få ut sina resonemang. Alla informanter är flitiga läsare och alla utom tre är i åldern 30-55; endast en informant kan sägas tillhöra en yngre ålderskategori och två kan kategoriseras som äldre. Eftersom vi sökt efter informanter via bibliotek finns det sannolikt en överrepresentation av e-boksanvändare som också är användare av bibliotek, jämfört med e-boksanvändare som bara köper e-böcker. Sammantaget innebär det här att representativiteten i urvalet, det vill säga den bredd och variation i valet av informanter som är önskvärd för att göra bilden så heltäckande som möjligt (Alvesson 2011, s. 62), är begränsad.

Vår undersökning baseras på 13 intervjuer, varav respektive intervju varade i mellan 45 minuter och 1,5 timme. Inom ramen av uppsatsperioden var det en utmaning att framför allt tidsmässigt hantera ett så stort intervjumaterial. Samtidigt har det relativt stora antalet intervjuer berikat och nyanserat resultatet och analysen. Som tidigare nämnt reflekterade vi efter varje intervju över intervjusituationen men även över

huruvida intervjun bidragit till det empiriska materialet för att kunna avgöra hur vi skulle ställa oss till ytterligare intervjufrågningar. Vi har dock löpande konstaterat att alla intervjuer har bidragit med nya aspekter och gett fler perspektiv på e-boksläsning än vi skulle ha fått om vi hade gjort färre intervjuer.

Med vår studie har vi bidragit med insikter i hur e-boksanvändare funderar kring e-boken, läsning av e-böcker och e-bokens användbarhet och funktionalitet. Få befintliga studier tar upp e-boksläsning mer djupgående ur ett användarperspektiv och här tycker vi att vår studie fyller en lucka. Vår förhoppning är att resultatet av studien kan komma till nytta för de som arbetar med e-böcker på bibliotek eller inom kommersiell verksamhet och för beslutsfattare och andra aktörer som är inolvarade i arbetet med e-böcker och utvecklingen av den svenska e-boksmarknaden.

Flera av de frågor och aspekter som kommit upp under arbetet med uppsatsen och som i viss utsträckning även berörs i resultat- och analysdelarna har vi inte kunnat analysera djupare inom ramen för denna undersökning. Under uppsatsens avslutande rubrik kommer vi att lyfta några av dessa som förslag på vidare forskning.

Måste alla läsa e-böcker?

En fråga som vi har brottats med sedan vi inledde arbetet med den här uppsatsen är det vi har upplevt som underliggande i många utredningar, artiklar och studier om e-böcker: att utvecklingen av e-böcker och e-boksmarknaden med självklarhet måste drivas framåt. Känslan av att det anses finnas en "nödvändighet" av att sprida e-boken till alla i samhället har påverkat vår tankeprocess och våra diskussioner under hela arbetet med uppsatsen. Det blev också avgörande för valet av uppsatsens ämne och vi har många gånger frågat oss varför det tycks vara så angeläget att den hittills uteblivna "boomen" för e-böcker blir verklighet. Båda våra teoretiska perspektiv – diffusionsteorin och STS – har fått kritik mot den starka tilltron till teknisk progression för mänsklighetens framstegsmöjligheter. Vissa av de användarkategorier som används inom dessa teoretiska perspektiv signalerar att alla, förr eller senare, bör anamma tekniska innovationer och att det ses som "dåligt" att inte göra det. Ett exempel är diffusionsteorins *laggards* eller eftersläntrare på svenska, det vill säga de personer som är sist med att anamma en innovation; även Rogers själv reflekterar över att denna benämning har en negativ konnotation (Rogers 2003, s. 285). Även vi ställer oss skeptiska till att teknisk innovation per automatik är bra eller nödvändig eller att alla måste anamma alla nya innovationer. Vi vill uppmana beslutsfattare och andra som arbetar med e-böcker att inte se det som ett självändamål att alla människor ska läsa eller gilla e-böcker, utan att betrakta e-boken som ett komplement till annan sorts läsning och då framför allt i de sammanhang och för de målgrupper där den kan göra mest nytta.

Även Sally Wyatt reflekterar över frågan om innovationers nödvändighet och påpekar att frivillig icke-användning av teknologi sällan diskuteras närmare, varken i samhället eller inom STS (Wyatt 2005). Så länge det finns människor som av fri vilja avstår från att använda en viss teknologi så är det rimligt att ifrågasätta inställningen att alla icke-användare vill bli användare, en inställning Wyatt menar är vanlig hos många beslutsfattare (ibid.). I detta sammanhang vill vi också ifrågasätta inställningen att anammandet av en innovation nödvändigtvis betyder att användarna väljer bort det

alternativ som fanns och användes innan innovationen anammades. Kort sagt: användare skiljer sig åt, är de e-boksanvändare i ett sammanhang betyder det inte att de identifierar sig som användare i ett annat sammanhang utan kanske snarare kallar sig icke-användare. En medvetenhet om dessa oskarpa gränser mellan olika sorters användning och användartyper kan vara till nytta för alla som verkar i området e-böcker. Att ta hänsyn till olika behov, erfarenheter, kunskaper och förutsättningar kan bidra till ett skraddarsytt bemötande av e-boksanvändare och icke-användare i olika sammanhang.

E-bokens framtid och potential

I vår användarundersökning framgår tydligt att det inte finns anledning att stödja det dystopiska scenariot där e-böcker kommer att ersätta och hota den fysiska boken, av några forskare även kallat humanismens undergång (Ballatore & Natale 2015). Tvärtom, som vi redan har nämnt värderas den fysiska boken fortfarande högt och dessa värderingar kan vara en förklaring till att inte fler läser e-böcker idag. E-boken uppfattas som ett komplement och som ett av flera sätt att läsa ett litterärt verk. Beroende på vem som är läsaren fyller e-boken och den fysiska boken olika syften i olika lässammanhang.

Utöver att e-boken är snabb och enkel att få tag i och lätt att ha med sig, vill vi lyfta några specifika sammanhang då e-boken ur ett användarperspektiv och enligt vår undersökning kan ge ett mervärde. För personer som läser på ett annat språk är det lättare att ta sig an boken genom den inbyggda uppslagsfunktionen. Läsare med nedsatt syn eller äldre människor kan ha stor nytta av att kunna anpassa läsformatet, förstora texten eller ändra kontrast. Med det nya EPUB 3-formatet kommer det dessutom att vara möjligt att koppla e-boken till en Braille-skrivare, vilket för synskadade kan fungera som komplement till vanliga talböcker. Skolor, högskolor och undervisning nämndes av de flesta informanterna som ett område där e-böcker kan ha stor betydelse. Våra informanter syftar då inte bara på kurslitteratur som ska läsas av många samtidigt utan också på läsning i grundskolor där barnen får välja böckerna. Om nu tio barn väljer samma bok behöver ingen vara besviken om det bara finns tre exemplar på (skol-)biblioteket. Premissen är dock att alla har tillgång till ett läsverktyg. Huruvida e-böcker kan bidra till att öka läslusten hos barn, unga och vuxna kan vi inte ta ställning till, dock nämndes e-böcker av ett par informanter som en möjlig drivkraft i det sammanhanget. Vi ställer oss dock tveksamma till nya specifika appar som låser surfplattor för spel tills barnet har läst ett kapitel i en e-bok och svarat på ett antal läsfrågor. Åse Hedemark, lektor i biblioteks- och informationsvetenskap vid Uppsala universitet, visar i forskning om barns läsning att läsning som tvång eller påtvingad aktivitet kan kväva läslusten och skapa en negativ inställning till läsning (Hedemark 2011, s. 46).

App-böcker är en annan form av e-bok där avståndet eller skillnaden till fysiska böcker har blivit ännu större. Med app-böcker menas här verk som öppnas direkt i surfplattan utan ett mellanprogram. App-böcker kan ha utgångspunkt i en fysisk bok, som berikas med exempelvis ljud, filmklipp eller interaktiva moment. Gränsen till andra appar som bär etiketten "spel" är nästan obefintlig. En annan möjlighet att sänka tröskeln in i e-boksläsande och öka e-böckernas provbarhet är exempelvis den nya barnboksappen *Bibblix* som har utvecklats i ett samarbete mellan tre svenska

folkbibliotek. Så länge det dock inte finns ett standardformat för e-böcker eller en nationell plattform eller katalog för e-bokslån kommer biblioteken att ha en betydande roll som vägledare i djungeln av olika e-boksformat, läs- och surfplattor, app-böcker eller bok-appar. Här vill vi återigen hänvisa till diskussionen i kapitel två om vad som gör en bok till en bok i det digitala samhället (Steiner 2012), som även tas upp av våra informanter Gerda och Martin.

E-böcker på bibliotek: möjligheter och hinder

Som tidigare nämnt är biblioteken i Sverige fortfarande en av de viktigaste aktörerna i samband med tillgängliggörande och spridning av e-böcker. E-böckernas framtid och potential kan således inte diskuteras utan att ta ställning till bibliotekens roll i sammanhanget.

I inledningen till den här uppsatsen tog vi upp att e-böcker ur en tillgänglighetsaspekt skulle kunna fylla en viktig funktion på folkbiblioteken. Med minskade öppettider och filialer som läggs ner (Kungliga biblioteket 2016a) minskar den fysiska tillgängligheten till biblioteken och digitala tjänster och resurser blir viktigare, såväl för biblioteken själva som för deras användare och relationen dem emellan. Den underliggande frågan var om e-böcker i det här sammanhanget skulle kunna vara ett verktyg för biblioteken. Enligt bibliotekslagen (SFS 2013:801) ska biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet verka för det demokratiska samhällets utveckling och driva verksamhet som är tillgänglig för alla (2 §). Folkbiblioteken ska särskilt främja läsning och tillgång till litteratur och ge allmänheten möjlighet att låna eller på annat sätt få tillgång till litteratur oavsett publiceringsform (SFS 2013:801, 7 §, 9 §).

Här borde e-boken teoretiskt sett kunna ha en betydelsefull roll. En e-bok kan i teorin lånas och läsas av vem som helst, oavsett fysiska avstånd eller andra hinder för att ta sig till ett bibliotek. Vår undersökning visar att flera informanter uppskattar att kunna sitta hemma och ladda ner en bok och slippa ta turen till det fysiska biblioteket. För några har möjligheten att låna e-böcker varit ett sätt att få tag i litteratur under perioder då de har varit förhindrade eller haft svårt att ta sig hemifrån. För andra är e-boken ett tidsbesparande sätt att få tillgång i litteratur i en stressig vardag. Här vill vi påpeka att vi är medvetna om att inte alla har tillgång till ett läsverktyg eller andra tekniska förutsättningar och kunskaper som behövs för läsning och användning av e-böcker.

I analysen diskuterade vi e-böckernas osynlighet, eller den låga observerbarheten för att använda oss av terminologin från diffusionsteorin (Rogers 2003, s. 258). Denna låga observerbarhet gäller även på många bibliotek. Flera av informanterna i vår undersökning upplever att "deras" bibliotek är dåliga på att marknadsföra e-böcker och pekar även på brister i bibliotekariernas kunskap om och hantering av frågor om lån och nedladdning. För att e-boken ska kunna vara ett användbart alternativ och ett komplement till fysiska böcker eller andra medier på biblioteken, och kunna få betydelse ur en tillgänglighetsaspekt, behöver biblioteken lyfta fram e-böcker och göra dem synliga som en del av sin verksamhet samt ha kunskap om hur de fungerar.

Vi vet att en del bibliotek jobbar aktivt med e-böcker och även med att synliggöra dem både i det fysiska och digitala biblioteket, men vi vet också att andra bibliotek

inte gör det. En orsak är den gällande kostnadsstrukturen för utlåning. Att varje e-bok som lånas ut kostar pengar innebär ett dilemma för biblioteken, som måste ha i åtanke att fler utlån betyder ökade kostnader. Bibliotekens arbete med att uppmuntra läsning och främja tillgång till litteratur står mot hänsynstagandet till ekonomiska faktorer. En utveckling mot fler låntagare och ökad utlåning blir således något negativt när det handlar om e-böcker. Vår informant Kerstin spekulerar i att vissa bibliotek håller inne med information om e-böcker eftersom fler e-bokslån kan påverka bibliotekets budget. Att "gömma" e-böckerna, eller åtminstone inte jobba aktivt för att de ska synas, kan för en del bibliotek bli ett sätt att undvika att hamna i situationen att antingen ständigt slå i det ekonomiska taket för e-boksutlåning, eller behöva ta pengar från annan verksamhet för att lägga på e-böcker.

Att kostnaderna för e-boksutlån upplevs som ett problem på biblioteken bekräftas såväl i tidigare forskning och utredningar som i våra expertsamtal med e-boksansvarig personal på två bibliotek i Skåne. I följande diskussion har vi valt att kalla denna personal för experter. De två biblioteken har olika sätt att ta sig an e-böcker, men experterna vid båda biblioteken är ändå överens om att begränsningar måste göras i både arbetet med och utlåningen av e-böcker för att det inte ska bli för dyrt. Från det ena biblioteket får vi en berättelse som ligger i linje med Kerstins spekulationer ovan. Vår expert upplever sig vara "bakbunden" av de strukturer och avtal som gäller för e-böcker med förlag och distributörer. Experten beskriver en känsla av att vara tvungen att anpassa sig efter förutsättningarna och inte själv kunna påverka, och att utvecklingen av e-böcker och e-boksutlåning därför inte kan föras framåt.

På det andra biblioteket berättar de två experter vi har talat med om en vilja att ta kommandot över e-boksfrågan. Där har biblioteket bestämt sig för att göra en aktiv satsning på e-böcker. Detta bibliotek sätter inget stopp på utlån av e-böcker, med motiveringen att folk kan tappa intresset. Dock finns även här motstridiga intressen mellan viljan och ambitionen att lyfta fram e-böckerna och en rädsla för att kostnaderna ska skena iväg. Situationen beskrivs av våra experter i termer av ständigt konstadsmässiga överväganden och en medvetenhet om att det inte skulle gå ihop ekonomiskt om det plötsligt blev en explosion av e-bokslån.

En annan faktor som kan hämma bibliotekens arbete med e-böcker är bristande tekniska kunskaper hos personalen. Om personalen på biblioteken känner sig osäkra på den tekniska hanteringen av läsverktyg eller nedladdning är det inte otänkbart att de drar sig för att lyfta fram e-boken som ett alternativ för sina besökare.

Ytterligare en möjlig förklaring kan vara att inte alla böcker finns som e-böcker, även om utbudet ständigt ökar, och det kan kännas jobbigt för personalen att konstatera att en bok som önskas av en låntagare inte finns som e-bok. Experterna på det bibliotek som jobbar mer aktivt med e-böcker nämner tillgänglighet som en av de främsta orsakerna till att de vill satsa på detta, men upplever det samtidigt som ett problem att inte alla titlar finns tillgängliga som e-böcker.

Slutligen skulle en av e-bokens styrkor, det vill säga att den kan laddas ner hemifrån utan kostnad för alla som har ett lånekort på ett bibliotek, i förlängningen kunna ses eller upplevas som ett hot mot det fysiska biblioteket. Visserligen tror vi inte att alla

de bibliotekarier som jobbar med e-böcker och andra digitala medier och tjänster ständigt går och funderar på om de snart kommer att vara överflödiga, men dras frågan till sin spets – i form av en framtid där biblioteksanvändare inte längre har någon anledning att komma till biblioteken för att låna sina böcker – så kan tanken vara utmanande. Hur länge de kommunala biblioteken och bibliotekarier kommer att behövas i en allt mer digitaliserad värld är ingen ny fråga, den har diskuterats i många sammanhang och kommer säkerligen att fortsätta diskuteras, men i våra funderingar kring e-böcker, fysiska böcker och nya och gamla sätt att läsa blir den åter aktuell. Några av e-boksläsarna i vår undersökning är redan låntagare vid flera olika bibliotek för att kringgå begränsningarna i e-bokslån, ett beteende som även tas upp i KB:s biblioteksstatistik (Kungliga biblioteket 2016b). Med en möjlig framtida nationell e-bokskatalog i Libris, samt andra potentiella nya sätt att få tillgång e-böcker, kan e-böcker och e-bokslån i än mindre grad komma att vara knutna till de enskilda biblioteken. Dock vill vi här hänvisa tillbaka till vår slutsats i inledningen till avsnittet om e-bokens framtid: ett scenario där e-boken helt ersätter den fysiska boken finner vi osannolikt inom en överskådlig framtid då den fysiska boken, och för många också det fysiska biblioteket, fortfarande har en stark ställning både bland läsare och i samhället.

Sammanfattning och rekommendationer

Inledningsvis vill vi påminna om syftet med den här uppsatsen: att skapa en förståelse kring e-boksläsning utifrån användarperspektivet genom att undersöka hur e-boksanvändare ser på e-böcker i förhållande till funktionalitet, fysiska böcker, värderingar och tidigare erfarenheter. Med stöd av de frågeställningar vi formulerade har vi fått fram resultat som ibland har överraskat oss, som att olika användare har så olika inställning till e-böcker och e-boksläsning. Mer förväntat var resultatet att e-böcker uppskattas mest i samband med resor, pendling och när användarna snabbt vill ha tag i något att läsa. Extra intressant finner vi att läsningen av fysiska böcker fortfarande upplevs som överlägsen rent sinnesmässigt även av mer inbitna e-boksanvändare, med undantag av e-boksentusiasterna Gerda och Martin.

Det sistnämnda, det vill säga den fysiska bokens starka ställning även bland e-boksanvändarna, ser vi som en av förklaringarna till att inte e-boksläsning är större än vad det är i Sverige. Flera av informanterna kan se och uppskatta praktiska fördelar med e-boken, som tillgängligheten och smidigheten att kunna ta med sig många böcker i en liten platta, men upplever att läsningen av en e-bok inte stämmer överens med deras erfarenheter av läsning av fysiska böcker.

KB skriver i sin utredning om e-böcker och den svenska e-boksmarknaden att “[d]en tryckta boken är populär och fungerar bra i alla läger, och därför är ingen egentligen särskilt intresserad av att driva marknaden framåt i Sverige.” (Kungliga biblioteket 2013, s. 4). Det är troligt att många inte ser någon anledning att läsa e-böcker: de vet att de gillar sina fysiska böcker, som de kanske har läst sedan barnsben, och med möjligheten att låna kostnadsfritt på biblioteken eller köpa billigt i pocket är incitamenten ännu mindre att välja böcker i digital form. Utan att ha testat e-böcker kan det dessutom vara svårt att se de praktiska fördelar som många av våra informanter trots allt ser hos e-boken, eller varför e-boken skulle vara bättre än det man redan har och gillar.

Utöver de strukturella faktorer som i utredningar och studier oftast nämns som förklaring till den blygsamma e-boksläsningen i Sverige, visar vår studie att användarnas syn på e-böcker och mer "mjuka" faktorer kring e-boksläsning inte bör underskattas i framtida resonemang och funderingar kring den svenska e-boksmarknaden. Det handlar om läsarnas sinnesupplevelser av fysiska böcker som inte uppnås med e-böcker. Det handlar om uppfattningen av den fysiska boken som statusmarkör, vilket inte kan förverkligas med en e-bok eftersom den inte syns för andra på samma sätt som en fysisk bok. Det handlar också om den fysiska boken som en symbol för avkoppling från det digitala samhället. Att Sverige ligger långt framme när det gäller digitalisering och tillgången till digitala verktyg framhålls ofta som något som talar för e-boken. Vi menar, i likhet med vår informant Anders, att det tvärtom kan tala emot e-boken: att läsa en fysisk bok ses som ett sätt att komma ifrån en ständig uppkoppling till det digitala samhället och i det sammanhanget är sannolikheten ännu mindre att människor väljer att läsa en e-bok.

Syftet med den här uppsatsen har varit att ta reda på hur e-boksanvändare ser på e-böcker. Syftet har inte varit att undersöka hur aktörer på e-boksmarknaden bör förhålla sig till e-böcker; icke desto mindre vill vi, med stöd av resultaten från vår undersökning, formulera några rekommendationer till i första hand biblioteken.

Vår undersökning visar att informanterna uppskattar att kunna välja mellan olika sätt att läsa beroende på behov, situation eller förutsättningar. De flesta ser e-boken som ett komplement till läsning av fysiska böcker och ser fördelar med båda i olika sammanhang. För att e-boken ska kunna ha en fungerande roll som komplement till annan läsning gäller det att bibliotekarierna i sitt vardagliga arbete lyfter fram att det finns olika sätt att läsa samma bok (fysisk bok, e-bok, ljudbok), framför allt i sammanhang där de olika sätten kan fylla ett särskilt behov eller vara särskilt lämpliga. Förutsättningen är dock att biblioteken ser på fysiska böcker, e-böcker, ljudböcker eller andra varianter som kompletterande sätt att läsa samma text och inte som konkurrerande medier. E-boken kan exempelvis framhållas som ett alternativ för målgrupper som kan ha särskild nytta av e-bokens/läsverktygets specifika funktioner, som äldre eller andra som har svårt att läsa liten text, eller för personer som har svårt att ta sig till det fysiska biblioteket. E-böcker skulle kunna vara ett kompletterande alternativ till uppsökande verksamhet, som har i syfte att leverera litteratur till låntagare som bor långt från ett bibliotek eller är förhindrade att själva ta sig dit.

Vidare uppmanar vi såväl bibliotek som kommersiella aktörer att skapa bättre möjligheter att testa e-böcker/läsverktyg, till exempel genom att biblioteken tillhandahåller läsverktyg till utlån – vilket vi vet att vissa bibliotek redan gör – eller att bokhandlare och tekniska återförsäljare i större utsträckning tar in läsplattor i sortimentet för att ge potentiella användare en praktisk möjlighet att undersöka vad som finns på marknaden. Här måste biblioteken, som främsta tillgängliggörare av e-böcker, se till att personalen kan ge fullgott stöd och hjälp till låntagare som är intresserade av att testa e-böcker och till befintliga e-boksanvändare som stöter på problem med exempelvis nedladdning. Detta stöd måste ges inte bara vid enstaka utbildningstillfällen utan även i det vardagliga mötet med besökare på biblioteket.

Flera av våra informanter har uttryckt önskemål om att enklare kunna söka enbart bland e-böcker i till exempel bibliotekskataloger. Här vill vi uppmana biblioteken att tydligare lyfta fram och renodla e-boksbeståndet i sina digitala kataloger. Vår informant Irina eftersöker en allmän e-bokskatalog för att kunna få en överblick över beståndet även utanför det egna biblioteket. Här kan det vara på sin plats att återigen påminna om Kungliga bibliotekets arbete med att tillgängliggöra e-böcker i Libris. Uppdraget kan ses som ett embryo till ett nationellt e-bokssystem och har i syfte att underlätta tillgången på och tillhandahållandet av e-böcker för biblioteken.

Avslutningsvis menar vi, utifrån vårt arbete med den här uppsatsen, att det finns fog för att se e-boken som ett sätt att öka tillgången på och tillgängligheten till litteratur, i synnerhet för specifika målgrupper och i sammanhang där e-boken kan erbjuda en funktionell fördel. Vi är dock medvetna om att de försvårande faktorer som vi har diskuterat – ekonomi och kostnader, teknik, utbud, strukturen på e-boksmarknaden, läsverktygens tillgång och kompatibilitet – kan påverka förutsättningarna för bibliotek och andra aktörer att arbeta aktivt och effektivt med e-böcker. Läger vi till de mer “mjuka” faktorer som vi har identifierat i vår studie, och som innebär att e-boken även bland många e-boksanvändare fortfarande står i skuggan av den fysiska boken, kan vi konstatera att det finns många aspekter som måste beaktas i e-bokens utveckling och möjligheter.

Vidare forskning

Här presenterar vi tre områden inom vilka vi gärna skulle se en fördjupad forskning. Det första området är användarundersökningar om e-böcker som skulle kunna utvidgas till specifika användargrupper, exempelvis barn och unga för att kunna utreda e-bokens roll i ett läsfrämjande arbete, respektive äldre personer eller personer med särskilda behov för att undersöka e-böckernas potential inom exempelvis vård och omsorg eller bland äldre biblioteksanvändare. En fråga som kom upp i forskningen, intervjuerna och expertsamtalen är huruvida barn och ungas syn på digital läsning skiljer sig från de som har växt upp med att enbart läsa på papper. Hur upplever de som inte är präglade av den fysiska bokens materialitet, alltså de som har växt upp med digital läsning och digitala verktyg, att läsa en e-bok? I samband med detta kan en användarundersökning av den nya barnboksappen Bibblix bli aktuell.

Ett annat fokus kan vara att undersöka e-böckernas potential som inkörsport till läsande, dels för barn och unga men även för personer med mindre läsvana eller en annan språklig bakgrund. Huruvida kan till exempel e-bokens tekniska funktioner som uppslagsord, ordbok eller uppläsning av texten bidra till att öka läslust och läsförståelse?

Därutöver föreslår vi ett tredje fördjupningsområde med ett renodlat biblioteksfokus. Några exempel på intressanta ämnen att studera: Hur kommuniceras e-böcker på folkbibliotek? Hur hanterar bibliotekarier dilemmat av att vilja men inte kunna marknadsföra e-böcker på grund av ekonomiska begränsningar, både på en mer strategisk nivå och i det dagliga bemötandet med biblioteksanvändarna? Hur påverkas låntagarnas biblioteksvanor av möjligheten att kunna låna e-böcker? Hur bemöter bibliotekarier de nya frågor, önskemål och krav som ställs av e-boksanvändarna? Det

skulle också vara intressant att jämföra biblioteksanvändares upplevelser av att låna e-böcker på bibliotek med bibliotekariernas syn på och hantering av e-böcker.

Litteratur- och källförteckning

Litteraturförteckning

- Alvesson, M. (2011). *Intervjuer: genomförande, tolkning och reflexivitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Alvesson, M. & Skoldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, L. & Samuelsson, K. (2005). *E-böcker - ett nytt sätt att läsa: en undersökning om digitala böcker i folkbibliotek*. Masteruppsats, Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap, Högskolan i Borås. Borås: Högskolan.
- Antón, C., Camarero, C., & Rodríguez, J. (2013). Usefulness, Enjoyment, and Self-Image Congruence: The Adoption of e-Book Readers. *Psychology & Marketing*, 30(4), ss. 372-384.
- Atkin, D., Hunt, D. & Lin, C. (2015). Diffusion Theory in the New Media Environment: Toward an Integrated Technology Adoption Model. *Mass Communication and Society*, 18(5), ss. 623-650.
- Ballatore, A. & Natale, S. (2015). E-readers and the death of the book, or new media and the myth of the disappearing medium. I *New media & society*, DOI: 10.1177/1461444815586984, publicerad online före tryck, 18 maj 2015.
- Baron, N. S. (2015). *Words onscreen: the fate of reading in a digital world*. New York: Oxford University Press.
- Benedetto, S., Draï-Zerbib, V., Pedrotti, M., Tissier, G., & Baccino, T. (2013). E-Readers and Visual Fatigue. *Plos ONE*, 8(12), ss. 1-7.
- Benjamin, Walter (1997). Konstverket i reproduktionsåldern. I Furuland, L. & Svedjedal, J. (red.) *Litteratursociologi*. Lund: Studentlitteratur, ss. 99-129.
- Bergström, A. and Höglund, L. (2013). Tidiga läsare av e-böcker. I Weibull, L., Oscarsson, H. & Bergström, A. (red.) *Vägskalet: 43 kapitel om politik, medier och samhälle*. SOM-undersökningen 2012 (ss. 357-367). Göteborg: Göteborgs universitet, SOM-institutet. http://www.som.gu.se/digitalAssets/1453/1453863_22-bergstr--m-o-h--glund--e-b--cker.pdf [2016-04-26]
- Bergström, A. & Höglund, L. (2014a). A National Survey of Early Adopters of E-Book Reading in Sweden. *Information Research: An International Electronic Journal*. [Online] 19(2). <http://www.informationr.net/ir/19-2/paper621.html#.VxnpHz9Kmgw> [2016-04-26]

Bergström, A. & Höglund, L. (2014b). E-boken: möjligheter och hinder. I Bergström, A. & Oscarsson, H. (red). *Mittfåra & marginal*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet, ss. 239-252.

http://som.gu.se/digitalAssets/1487/1487686_239-252-bergstr--m-o-h--glund---e-b--cker.pdf [2016-04-26]

Bog- och litteraturpanelet (2015). *Bogen og litteraturens vilkår 2015: Bog- og Litteraturpanelets årsrapport*. Köpenhamn: Bog- og litteraturpanelet.

http://slks.dk/fileadmin/user_upload/Danmark_Laeser/Bogen_2015/Bogen_og_litteraturens_vilkaar_2015.pdf

Borg, A. (2013). Läsning i den digitala tidsåldern. I Björkman, J. & Fjæstad, B (red) *Läsning*. RJ:s årsbok 2013/2014. Stockholm: Makadam Förlag, ss. 165-175.

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:678951/FULLTEXT01.pdf> [2016-04-26]

Carreiro, E. (2010). Electronic Books: How Digital Devices and Supplementary New Technologies are Changing the Face of the Publishing Industry. *Publishing Research Quarterly*, 26(4), ss. 219-235.

Carlsson, H. (2013). *Den nya stadens bibliotek: om teknik, förnuft och känsla i gestaltningen av kunskaps- och upplevelsestadens folkbibliotek*. Diss. Lunds universitet. Lund: Univ.

Colbjørnsen, T. (2014). Digital divergence: analysing strategy, interpretation and controversy in the case of the introduction of an ebook reader technology.

Information, Communication & Society, 18(1), ss. 32-47.

Ebervik, M. (2014). *Acceptans av e-boken: Studenters uppfattning och användning av e-boken*. Kandidatuppsats, Fakulteten för konst och humaniora, Linnéuniversitet. Kalmar, Växjö: Linnéuniversitet.

Eriksson-Zetterquist, U. & Ahrne, G. (2011). Intervjuer. I Ahrne, G. & Svensson, P. (2011) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber, ss. 36-57.

Facht, U. (2012). Aktuell statistik om e-böcker. I Carlsson, U. & Johannisson, J. (red), *Läsarnas marknad, marknadens läsare*. En forskningsantologi utarbetad för Litteraturutredningen. Göteborg: Nordicom, Göteborgs universitet, ss. 231-240.

Findahl, O. & Davidsson, P. (2015). *Svenskarna och internet 2015*. Stockholm: .SE (Stiftelsen för internetinfrastruktur).

Fleck, J. (1988). *Innofusion or Diffusiation? The nature of Technological Development in Robotics* Edinburgh PICT Working Paper 7, Edinburgh.

Gregory, C. L. (2008). But I want a real book: An investigation of undergraduates' usage and attitudes toward electronic books. *Reference & User Services Quarterly*, 47(3), ss. 266- 273.

Hackett, E. J., Amsterdamska, O., Lynch, M. & Wajcman, J. (2008). Introduction. I Hackett, E. J., Amsterdamska, O., Lynch, M. & Wajcman, J. (red) *The handbook of science and technology studies* (3 ed). Cambridge, Massachusetts: MIT Press, ss. 1-8.

Haider, J. A., Kjellberg, S. A., Rekers, J. E. & Sandell, K. E. (2016). Data in the making: Temporal aspects in the construction of research data. *New Big Science In Focus: Perspectives On ESS And MAX IV*, 143.

Hedemark, Å. (2011). *Barn berättar: en studie av 10-åringars syn på läsning och bibliotek*. Stockholm: Svensk biblioteksförning.

Holmstedt, L. & Topelius, S. (2015). *E-böckernas villkor: en fallstudie av biblioteken i Sollentuna*. Masteruppsats, Akademin för bibliotek, information, pedagogik och IT, Högskolan i Borås. Borås: Högskolan.

Jensen, T. E. (2012). Intervention by Invitation, New Concerns and New Versions of the User in STS. *Science Studies*, 25(1), ss. 13-36.

Jin, Chang-Hyun (2014). Adoption of e-book among college students: The perspective of an integrated TAM. *Computers in Human Behavior*, 41, ss. 471-477.

Jung, J., Chan-Olmsted, S., Park, B. & Kim, Y. (2012). Factors affecting e-book reader awareness, interest, and intention to use. *New Media & Society*, 14(2), ss. 204-224.

Kulturutskottet (2013). *En bok är en bok är en bok? En fördjupningsstudie av e-böckerna idag*. Stockholm: Sveriges Riksdag. (2013/14:RFR3)
<http://data.riksdagen.se/fil/F358F77F-BAD8-4B71-8F86-B9D0140A80F0> [2016-04-26]

Kungliga biblioteket (2011). *När kommer boomen? En kartläggning av e-boken i Sverige ur ett biblioteksperspektiv*. Stockholm: Kungliga biblioteket och Svensk biblioteksförning.
<http://www.kb.se/Dokument/Aktuellt/Eboksutredningen.pdf> [2016-04-26]

Kungliga biblioteket (2013). *Sammanhållet nationellt system för distribution av e-böcker till bibliotek*. Stockholm: Kungliga biblioteket.
http://www.kb.se/Dokument/Bibliotek/utredn_rapporter/2013/forstudie_sammanhalt_system.pdf [2016-04-26]

Kungliga biblioteket (2015a). *Nationell biblioteksstrategi: nu förverkligar vi en nationell biblioteksstrategi*. <http://www.kb.se/aktuellt/nyheter/2015/Nationell-biblioteksstrategi/> [2016-07-10]

Kungliga biblioteket (2015b). *En biblioteksstrategi för hela Sverige - om KB:s uppdrag och arbete*. Stockholm: Kungliga biblioteket.
http://www.kb.se/dokument/Aktuellt/publikationer/nationell_biblioteksstrategi_web.pdf [2016-04-26]

Kungliga biblioteket (2016a). *Öppettider 2016, Folkbibliotek*. Stockholm: Kungliga biblioteket.

Kungliga biblioteket (2016b). *Bibliotek 2015, Offentligt finansierade bibliotek*. Rapport baserad på biblioteksstatistiken för 2015. Stockholm: Kungliga biblioteket.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 2 uppl. Lund: Studentlitteratur AB.

Law, J. (2008). On sociology and STS. *Sociological Review*, 56(4), ss. 623-649.

Lindsay, C. (2005). From the Shadows, Users as Designers, Producers, Marketers, Distributors and Technical Support. I Oudshoorn, N. & Pinch, T. (red.) *How users matter: the co-construction of users and technology*. Cambridge, Mass.: MIT, ss. 29-50.

Lindström, C. (2015). *Antingen så lägger man sig ner och dör eller så försöker man: en intervjustudie om några förläggares och bibliotekariers inställning till e-bokshantering på svenska folkbibliotek*. Masteruppsats, Institutionen för ABM, Uppsala universitet. Uppsala: Univ.

Lundblad, K. (2001). Boken dematerialiserad. *Ikoner: vision och tradition* 2001:2, ss. 10-14.

Lundblad, K. (2009). Om böckers värde. I Mortensen, A. (red.) *Litteraturens värden*. Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion, ss. 143-159.

Maceviciute, E. (2015). Publishers' dilemma and trouble for librarians. I *Nordic E-book Conference "Scholarly e-books in your native language – Why, why not or when?"*, October 1-2, 2015, DFFU, Copenhagen.

Maceviciute E. & Borg, M. (2013). The current situation of e-books in academic and public libraries in Sweden. *Libellarium*, 6 (1-2), ss. 13-28.

Maceviciute, E. & Wilson, T. D. (2013). E-books in Swedish public libraries: policy implications. I *Research and Advanced Technology for Digital Libraries*, volume 8092 of the series Lecture Notes in Computer Science. Berlin, Heidelberg: Springer Verlag, ss. 29-34.

Mangen, A., Walgermo, B. R., & Brønnick, K. (2013). Reading linear texts on paper versus computer screen: Effects on reading comprehension. *International Journal Of Educational Research*, 58, ss. 61-68.

Mangen, A. & Kuiken, D. (2014). Lost in an Ipad: narrative engagement on paper and tablet. *Scientific Study of Literature*, 4(2), ss. 150-177.

Oudshoorn, N. & Pinch, T. (2005). Introduction: How Users Matter. I Oudshoorn, N. & Pinch, T. (red.) *How users matter: the co-construction of users and technology*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, ss. 1-25.

- Oudshoorn, N. & Pinch, T. (2008). User Technology Relationships, Some Recent Developments. I Hackett, E. J., Amsterdamska, O., Lynch, M. & Wajcman, J. (red) *The Handbook of Science and Technology Studies*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, ss. 541-565.
- Park, E., Sung, J., & Cho, K. (2015). Reading experiences influencing the acceptance of e-book devices. *Electronic Library*, 33(1), ss. 120-135.
- Pinch, T. J., & Bijker, W. E. (1984). The Social Construction of Facts and Artefacts: Or How the Sociology of Science and the Sociology of Technology Might Benefit Each Other. *Social Studies of Science*, (3), ss. 399-441.
- Pisano Simone, L. (2012). eBooks, Libraries and the Digital Divide: Harper Collins, the eBook Industry and the Debate on eBook Lending, Econtent Distribution, DRMs, and Democracy. *International Journal Of The Book*, 9(2), ss. 69-80.
- Polanka, S. (2011). *No shelf required: e-books in libraries*. Chicago: American Library Association.
- Rainie, L., Zickuhr, K., Purcell, K., Madden, M. & Brenner, J. (2012). *The rise of e-reading*. Washington D.C: Pew Research Center's Internet & American Life Project.
- Renstam, J. & Wästerfors, D. (2011). Att analysera kvalitativt material. I Ahrne, G. & Svensson, P. *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber, ss. 194-209.
- Roosth, S. & Silbey, S. (2009). Science and Technology Studies: From Controversies to Posthumanist Social Theory. I Turner, B. (red.) *The New Blackwell Companion to Social Theory*. Chichester: Wiley-Blackwell, ss. 451-473.
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations*. 5th ed. New York, NY: The Free Press.
- Schultz Nybacka, P. (2011). *Bookonomy: the consumption practice and value of book reading*. Diss. Stockholms universitet. Stockholm: Univ.
- Schultz Nybacka, P. (2012). Bokläsning i överflödssamhället - ett konsumtionsperspektiv. I Carlsson, U., & Johannisson, J. (red.) *Läsarnas marknad, marknadens läsare: en forskningsantologi utarbetad för Litteraturutredningen*. Göteborg: Nordicom, ss. 179-192.
- Sena, J. (2012). The e-Books and e-Readers: Evolution, Diffusion and Acceptance. *International Journal Of The Book*, 9(1), ss. 79-93.
- Shin, D.-H. (2011). Understanding e-book users: Uses and gratification expectancy model. *New Media & Society*, 13(2), ss. 260-278.

SOU 2012:65 (2012). *Läsandets kultur*. Litteraturutredningen 2012. Stockholm: Kulturdepartementet.
<http://www.regeringen.se/contentassets/8475aba8d50a4ad6881b13474004351a/lasandets-kultur-hela-dokumentet-sou-201265>

Statistisk sentralbyrå (2016). *Norsk mediebarometer 2015*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
<https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/attachment/262805?ts=154710d88a8>

Steiner, A. (2012). Läsarnas marknad, marknadens läsare: Reflektioner över litteraturens materiella villkor. I Carlsson, U. & Johannisson, J. (red.) *Läsarnas marknad, marknadens läsare: en forskningsantologi utarbetad för Litteraturutredningen*. Göteborg: Nordicom, ss. 27-44.

Striphas, T. (2009). *The Late Age of Print: Everyday Book Culture from Consumerism to Control*. New York: Colombia University Press.

Sundin, O. A. (2011). Janitors of Knowledge: Constructing Knowledge in the Everyday Life of Wikipedia Editors. *Journal Of Documentation*, 67(5), ss. 840-862.

Takala, A.-S. (2014). *Bibliotek Botkyrkas flitigaste e-bokslåntagare januari – juni 2014*. Botkyrka: Botkyrka kommun.
<http://bibliotek.botkyrka.se/Gemensamt/Dokument/a422acb0-ddd7-423b-affb-84ae790ea7b6.pdf>

Von Hippel, E. (1986). Lead Users: A Source of Novel Product Concepts. *Management Science* 32(7), ss. 791–806.

Wikberg, E. (2015). *Boken 2015: marknaden, trender och analyser*. Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen och Svenska Förläggare AB.

Wischenbart, R. (2013). *Global ebook. A report on market trends and development*. Vienna: Rüdiger Wischenbart Content and Consulting.

Wyatt, S. (2005). Non-Users Also Matter: The Construction of Users and Non-Users of the Internet. I Oudshoorn, N. & Pinch, T. (red.) *How users matter: the co-construction of users and technology*. Cambridge, Mass.: MIT Press, ss. 67–79.

Öberg, Å. A. (2012). *Innovation driven by meaning*. Lic. -avh. Mälardalens högskola. Västerås: Mälardalens högskola.

Källförteckning

- Intervju 1: Emma (00:45)
- Intervju 2: Irina (01:12)
- Intervju 3: Vilhelm (00:48)
- Intervju 4: Isabelle (01:08)
- Intervju 5: Maria (00:52)
- Intervju 6: Evelina (00:57)
- Intervju 7: Anders (00:53)
- Intervju 8: Kerstin (00:49)
- Intervju 9: Elin (00:53)
- Intervju 10: Fredrika (00:58)
- Intervju 11: Julia (00:43)
- Intervju 12: Martin (01:42)
- Intervju 13: Gerda (01:20)

Bilaga 1: Efterlysning

**Läser du e-böcker? Eller föredrar du fysiska böcker?
Du kanske har funderat på att prova att läsa en e-bok,
eller är du inte alls intresserad?**

Vi är nyfikna på hur människor ser på e-böcker och är därför intresserade av att intervjua e-boksläsare, men även människor som inte läser e-böcker. Vi vill gärna ta del av dina synpunkter på och eventuella erfarenheter av e-böcker och dina tankar kring läsande, såväl det digitala som det fysiska läsandet.

Intervjustudien är en del av vår masteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet. Intervjuerna beräknas ta cirka 60 minuter och kommer att genomföras i Skåne under februari och mars 2016. Dina erfarenheter och åsikter är viktiga och vi hoppas att du vill bidra till forskningen genom att dela med dig av dem.

Är du intresserad av att delta och vill veta mer om studien, kontakta oss:

eboksstudie@gmail.com

Ylva Jakobsson & Katja Lehmann
Studenter på ABM-programmet
Institutionen för kulturvetenskaper
Lunds universitet

Handledare: Johanna Rivano Eckerdal

Bilaga 2: Informationsbrev

Hej!

Tack så mycket för ditt mejl och kul att du vill vara med i eboksundersökningen!

Studien är en del av vår masteruppsats inom biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet. Syftet med studien är att skapa en förståelse kring e-boksläsning utifrån användarperspektivet genom att undersöka hur e-boksläsare respektive icke e-boksläsare ser på e-böcker. Genom studien vill vi få kunskap om vad som får människor att bli eller inte bli e-boksläsare.

Vi vill poängtera att det inte är du som privatperson som ska studeras utan dina uppfattningar, funderingar och åsikter kring e-böcker. Forskningsresultaten presenteras på sätt som omöjliggör identifiering av enskilda undersökningsdeltagare eller personer som nämnts i intervjuer. För att underlätta analysen spelas alla intervjuer in. Intervjuerna skrivs därefter ut och då används kodnamn för de intervjuade personerna.

Skulle det fungera för dig att göra intervjun under vecka xx? Ge gärna ett förslag på datum och tid som skulle passa dig. Beroende på var du bor så försöker vi hitta en bra plats.

Kontakta oss gärna om du har några frågor:

Ylva Jakobsson (070 xxxxxx)

Katja Lehmann (070 xxxxxx)

Vi ser fram emot att ses!

Med vänliga hälsningar

Katja & Ylva

Bilaga 3: Intervjuguide

Läsande i allmänhet

- Kan du berätta lite om dig själv? (ålder, sysselsättning)
- Vi är intresserade av att prata med dig om läsning. Det finns ju olika sätt att läsa: böcker, tidningar, tidskrifter, kataloger, digital läsning. Vad brukar du läsa? Vad läser du oftast?
 - Om böcker: Läser du något just nu? Vad? (Alt: vad läste du senast?) Vilken typ av böcker läser du helst?
 - Om tidningar/tidskrifter: vilken sort? Kan du ge något exempel?
 - Digital läsning: E-böcker? Läser du på nätet? I din mobiltelefon? Vad?
 - Annat?
- Hur ofta läser du?
- Vilket språk läser du oftast på?
- Om oftast ett annat språk än svenska, vad är orsaken till det?

Datorvanor/medievanor/teknikvana

- Datorvana: hur mycket använder du datorer/andra digitala hjälpmedel generellt i vardagen?
- Vad har du tillgång till i din vardag: surfplatta, läsplatta, dator, smart telefon?
- Hur brukar du se på ny teknik?

E-böcker

- Hur länge har du läst e-böcker?
- Kommer du ihåg när du läste din första e-bok? Vad fick dig att välja att läsa en e-bok?
- Finns det många i din omkrets/familj/vänkrets som läser e-böcker? Har du inspirerats av någon annan som läser e-böcker?
- Vad tycker du är fördelen med e-böcker? Nackdelen? Fördelar/nackdelar med tryckta böcker?
- När väljer du hellre att läsa en e-bok? När väljer du hellre att läsa en tryckt bok?
- Vad läser du som e-bok? Vad läser du som tryckt bok? Finns det någon typ av böcker som du hellre läser digitalt/fysiskt?
- Om du tänker på när du läser en e-bok, skiljer sig ditt läsande då från när du läser en tryckt bok? I så fall hur?
- Påverkar det själva läsoplevelsen att läsa på en surfplatta/läsplatta (om du jämför med när du läser en fysisk bok)? På vilket sätt?
- Om du jämför läsning av e-böcker med annan digital läsning, t ex att läsa saker på nätet, skiljer sig dessa sätt att läsa åt? På vilket sätt?
- Du nämnde att du oftast läser på... (ex svenska). Är det samma sak när du läser e-böcker? Brukar du hitta de titlar du är ute efter? Hur gör du om du inte hittar det du letar efter?
- När du läser e-böcker, vad använder du för att läsa?
 - Vad är det som är bra med just det?
 - Vilken funktion/vilka funktioner förväntar du dig av en läsplatta/surfplatta/dator när du ska läsa en e-bok på den?
 - Hur ska en e-bok helst vara?

- Hur tycker du att tekniken fungerar för att läsa e-böcker? Om problem, hur skulle det kunna fungera bättre? Om bra, vad är det som är bra?

Biblioteket, böcker och e-böcker, låna/köpa

- När du vill läsa en bok eller en e-bok, hur väljer du vilken bok du ska läsa?

Biblioteksanvändning:

- Använder du dig av bibliotek? På vilket sätt?
 - Besöker du bibliotek på plats, i så fall hur ofta gör du det? Vilka bibliotek? Vad brukar du göra på biblioteket?
 - Besöker du biblioteket på webben, alltså det digitala biblioteket/bibliotekets hemsidor? Hur ofta/hur mycket? För vad?
 - Om du lånar e-böcker på biblioteket, lånar du på flera bibliotek? I så fall vilka bibliotek och varför gör du det?
 - När du lånar böcker, fysiska eller e-böcker, brukar du hitta de titlar du är ute efter? Hur gör du om du inte får tag i det du letar efter?
- Hur tycker du att det fungerar att låna e-böcker på biblioteket? (Vad fungerar bra/dåligt?)
 - Är det lätt att hitta e-böcker på bibliotekets hemsida?
 - Vad tycker du om bibliotekets utbud av e-böcker?
 - Hur ofta kan du låna e-böcker på "ditt" bibliotek"? Är det bra eller dåligt? Hur skulle du vilja att det såg ut?
 - Hur gör du om något strular?
 - Hur skulle det kunna bli bättre/enklare att låna e-böcker på biblioteket?
- Vad tycker du om att biblioteken erbjuder möjligheten att låna e-böcker? (Varför är det bra/dåligt)

Köpa/äga böcker:

- Köper du e-böcker ibland? Köper du fysiska böcker? Lånar eller köper du helst? Varför?
- Hur viktigt är det för dig att äga en bok? Vad innebär det att äga en bok?
- Nu har vi pratat om läsning, om olika sätt att läsa, om e-böcker och tryckta böcker. Men vad är läsning för dig?
- Vad är viktigt för dig när du läser för att det ska vara en bra läsoplevelse?

E-böcker och framtiden

- Enligt statistik är det fortfarande relativt få i Sverige som läser e-böcker - varför tror du att det är så?
- E-böcker presenteras ibland som ett hot mot den fysiska boken, medan andra menar att e-böcker bara är ännu ett medium som kommer att existera vid sidan av fysiska böcker. Hur tänker du?
- Sammanfattningsvis: vad läser du helst - e-böcker eller tryckta böcker? Varför? Tror du att du kommer att läsa mer e-böcker i framtiden? Varför/varför inte?
- När du tänker på samhället i stort, i vilka sammanhang tror du att e-böcker kan ha störst potential?

Bilaga 4: Arbetsfördelning

Denna uppsats har varit ett alltigenom gemensamt arbete. Vi har tillsammans planerat, diskuterat och genomfört arbetet och båda har varit involverade genom hela processen. Vi har fört en kontinuerlig dialog, gjort gemensamma överväganden och reflekterat tillsammans i arbetets alla skeden. Intervjuerna gjordes tillsammans och vi hjälptes åt att dokumentera och analysera dem. Uppsatsen är skriven i Google docs, vilket gjorde såväl skrivande som redigering till en ömsesidig och transparent process och möjliggjorde en ständigt öppen och pågående kommunikation vid sidan av våra fysiska möten. Sammantaget är denna uppsats i högsta grad ett resultat av båda författarnas respektive insatser.